

Գիրքը յուսադատճեհահանվել է
A-PDF DjVu TO PDF DEMO: Purchase from www.A-PDF.com to remove the watermark

"Նամահայկական էլ. Գրադարան"

կայքի՝ www.freebooks.do.am

կողմից եւ ներկայացվում է իր

այցելուների ուշադրությանը:

The book created by "PanArmenian E. Library"

Գիրքը կարող է

օգտագործվել միայն ընթերցանության համար...

For more info: www.freebooks.do.am

Library

ՄԱՅՑՈՒՄ ԿԱՐՆԱԿԱՆ ԵՐ ԶԵՐ ԵՐԿՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐԿԵՐԱԸ ԼՅՅԱՅԱՈՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՐՆԵՏ
ԼՈՒՄԻՆՈՍԿԵՆԱՆՈՒՄԵՆԻ ԳՐԵՐԸ:

ՔՐՈՑՆԵ ԳՐԵՐԻ ՄՏԵՐՈՄԱՆ ՄԱՆԸՄԱՆՈՒՄԵՐԸ ԿԱՐՆԱԿԱՆ
ԻՄՈՒՄԱՆ "ՇԱՄԱԼՅԱՅԱԿԱՆ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԳՐԱԿՈՐՄԱՆ" ԿՈՑՔԻՑ

www.freebooks.am

ԵՆԴՐՈՒՄԸ ԵՎՆՆՈՒՄԸ ՈՐ ԺՐՏԱԿՆԻՄ ԵՐ ՄՏԵՐ ԿՈՑՔԻՑ
ՑԱՆԿՈՒՄԸ ԵՎՆ ԶԱՆՈՒԻ ԸՆԹԵՐՏՈՒՆԻՑՈՒՄ:

ԳՐԵՐ ԱՐԿԵՐ՝ freebooks@rambler.ru

ԿԱՄՈ ՄԿՐՏՁՅԱՆ

Հայ
դուդուկահարներ

ԵՐԵՎԱՆ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ АРМ. ССР
«АРМГЛАВКОНЦЕРТ»

КАМО МКРТЧЯН

АРМЯНСКИЕ ДУДУКИСТЫ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «СОВЕТАКАН ГРОХ»
ЕРЕВАН 1988

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ,
« Հ Ա Յ Գ Լ Խ Հ Ա Մ Ե Ր Գ »

ԿԱՄՈ ՄԿՐՏՅԱՆ

ՀԱՅ ԴՈՒԴՈՒԿԱՀԱՐՆԵՐ

ԳՄԴ 85.245

Մ 806

Մկրտչյան Կ.

Մ 806 Հայ դուդուկահարներ: Հոդվածներ:—Եր.: Սովետ. գրող, 1987.—
180 էջ.

Գիրքը պատմում է հայ դուդուկահարների, նրանց արվեստի, անցած ճանապարհի, կատարողական ինքնատիպ անհատականությունների, միաժամանակ փաստազրական տեղեկություններ է հաղորդում նրանց կյանքի և գործունեության մասին:

Բաղկացած է երեք բաժիններից՝ «Վարպետները», «Փոխարինողները», «Երիտասարդները»

Գիրքը, որ >ստեղծագրվում է մասսայական ընթերցողին, հրատարակության է պատրաստել և տպագրության երաշխավորել Հայաստանի ազգագրության պետական լիանզարանի գիտական խորհուրդը:

Մ $\frac{1905000000}{705\ 01}87$ առանց հայտարարության 87 ԳՄԴ 85.245

© ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ—1987
«ՀԱՅԳԼԽՀԱՄԵՐԳ»

Դուդուկը այն միակ գործիքն է, որի
նվազը ստիպում է ինձ լաց լինել:

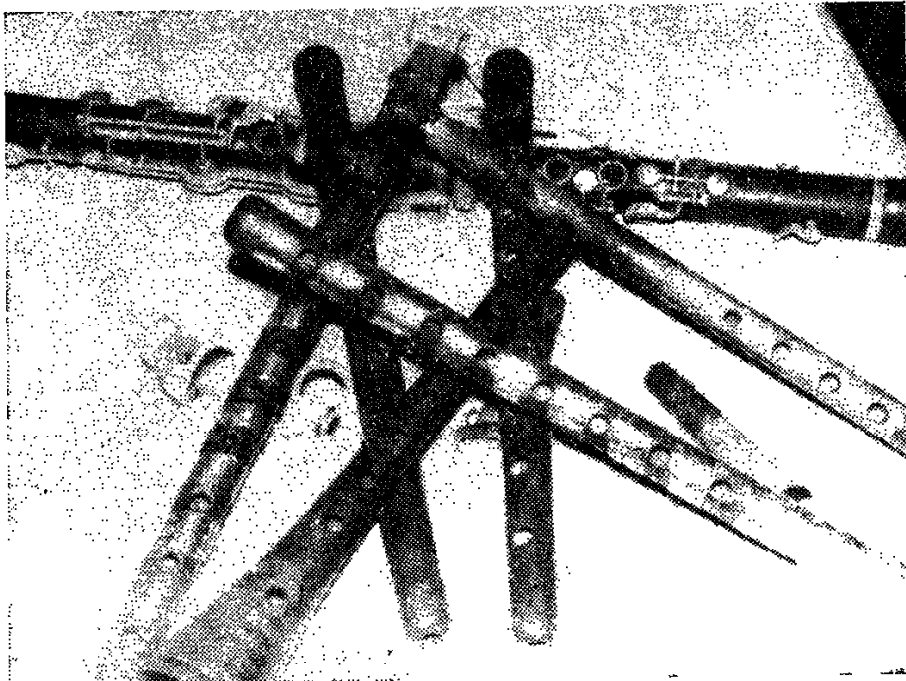
ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԴՈՒԴՈՒԿԻ ԱՐՇԱԼՈՒՅԱԸ

Այս գրքում հնչում է դուդուկը: Հնչում է որպես գործիք ու կախարդանք,
որպես իրողություն:

Հեղինակը, որ արվեստի անդաստանում բարի ու լավ հետք է թողել՝
ժուռնալիստ և հասարակական գործիչ Կամո Մկրտչյանը, հայ դուդուկահար-
ների զնգուն շեփորը հավաքել է ասես մի մեծ համերգի:

Եվ անգամ նրանք, ովքեր ծանոթ չեն միմյանց՝ կյանքից վաղամեռիկ հե-
ռացած Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը, Վաչե Հովսեփյանը, այսօր
«խոսում են» Ջիվան Գասպարյանի, Սուրեն Թովմասյանի, Վլադիմիր Հարու-
թյունյանի, Եղիշե Մանուկյանի ու մյուսների հետ:

Հայ ազգային նվագարանի ընտրանին

Խոսում են ոչ միայն խոսելու՝ դուդուկ նվագելու համար, խոսում են
իրար հասկանալու և իրենց վարպետության աստիճաններից:

Դուդուկը՝ այդ հին հայկական նվագարանը, մեր ժողովրդի սիրելին է
եղել միշտ: Դուդուկով ուրախացել են, դուդուկով հպարտացել, դուդուկի

կանչով տխրել ու մի քիչ էլ զգաստացել: Դուրսից մեզ համար լեզու է եղել, և այդ լեզուն բարձրացել է հայոց արշալույսներից ու չի խոնարհվել...

Դուրսից ունի իր ներքին էությունը:

Այսօր այն խորախորհուրդ բացվում է աշխարհին որպես մեր ազգի կանչ, մեր ժողովրդի ոգի:

Այդ փոքրիկ, փոքրիկ նվագարանը մեծագործության հրաշքներ է անում:

Դրա համար մեր բոլոր համերգներում, հայ արտիստների բոլոր ելույթներում դուրսից փառք է բերում:

Այս գրքի էջերը խոսում են իրար հետ:

Ինձ թվում է անգամ, որ այս գիրքը յուրահատուկ մարաթոն է, ուր ամեն մի դուրսիկահար իր վազքն է սկսում ամենամեծ մեկնարկից՝ իր ժողովրդից:

Գուցե ներկայացնելու հարկ չկա այս գիրքը, չէ՞ որ այն ամփոփում է դուրսիկի երաժշտության անցյալի ու այսօրվա ելևէջները:

Ներկայացնելու հարկ չկա նաև դուրսիկահարներին, նրանց մեծ ու փոքր կենսագրությունները: Հեղինակը նրանց բոլորին նայել է ժամանակի մեջ, ժամանակի հեքում: Նրանցից ամեն մեկը մեր արվեստին իր հաստատուն ու իրական երգն է բերել ու այսօր էլ բերում է:

Բերքաշատ է եղել հունձքը մեր դուրսիկի, որը հայ արտիստների շուրթերով անցնելով աշխարհից-աշխարհ՝ այսօր իր ուրույն և իրական տեղն ունի սովետական արվեստի անդաստանում:

Այս գիրքը նաև մեր ժողովրդի երաժշտական պատմության էջերից է: Չէ՞ որ դուրսիկը երգում է հայ ժողովրդի կենսագրության մասին, թերթում այն:

Իմ ստեղծագործական աշխատանքի ընթացքում գրելով ռոմանս, սիմֆոնիա ու կանտատ, հաճախ ես տուն դառնալիս միացնում եմ ձայնարկիչն ու լսում մեր դուրսիկը: Հոգիս խաղաղվում է:

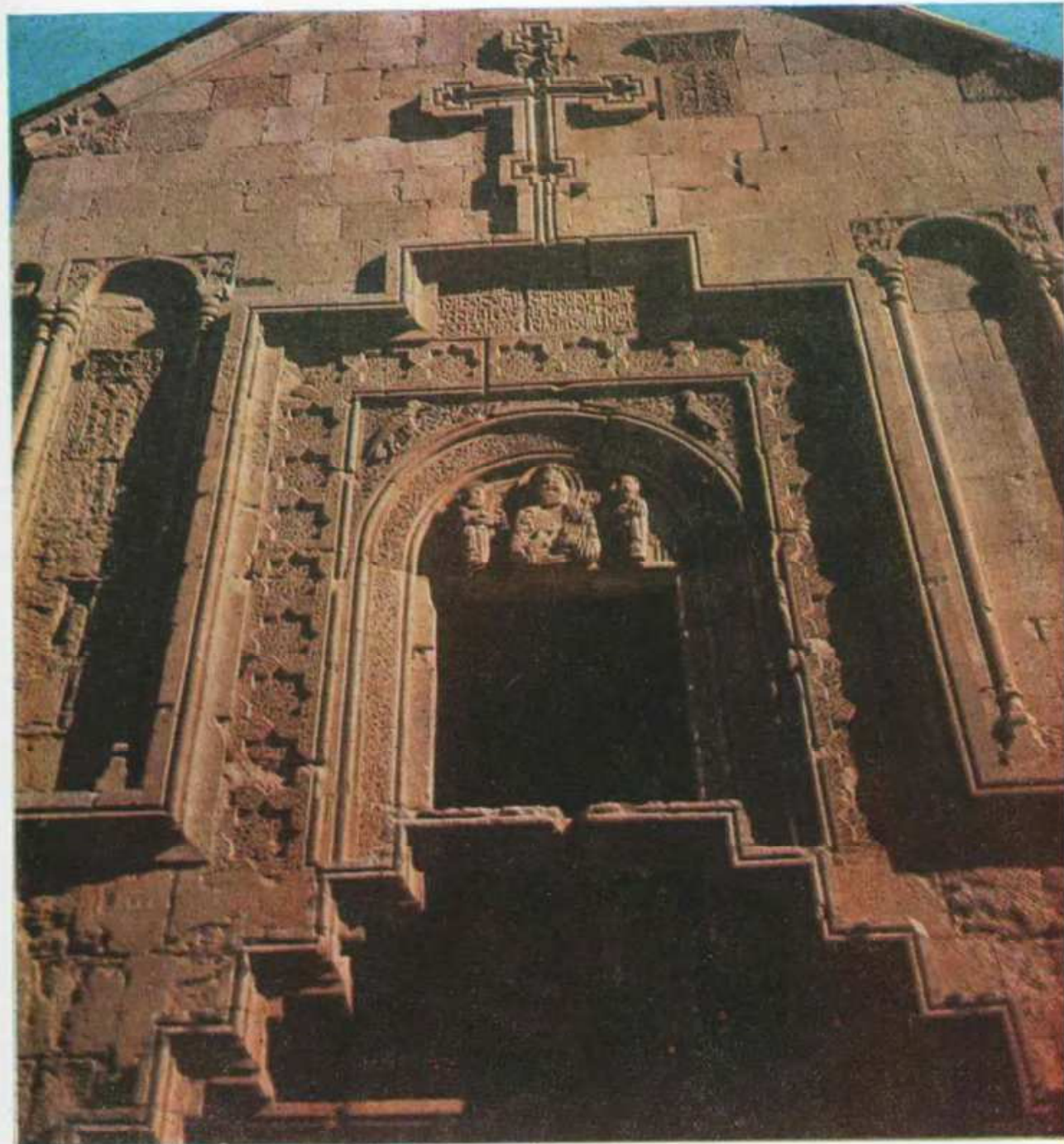
Դրա համար էլ կարդալով Կամո Մկրտչյանի գրքի էջերը դուրսիկահարների մասին, ուզում եմ, որ ձեր հոգին էլ խաղաղվի ու կարոտի մեր ազգի ստեղծած պարզ, բայց միշտ անմիջական ու ինքնուրույն նվագարանին՝ դուրսիկին:

Չէ՞ որ դուրսիկը մեր սրտերի առհավատչյան է ու արտահայտիչը, չէ՞ որ դուրսիկը սեր է:

Լսենք այդ սիրո ձայնը:

ԷԴՈՒԱՐԳ ՄԻՐԶՈՅԱՆ

**Հայաստանի կոմպոզիտորների միության
վարչության նախագահ, ՍՍՀՄ ժողովրդական
արտիստ**

ԱԶՆԻՎ ՈՒ ՊԱՐԶ

Հայ ժողովրդի ազգային նվազարանների շարքում այատվալոր և բարձրագահ տեղ ունի դուդուկը:

Աշխատանքի ընդմիջմանը, թե հանգստի պահին, քո օջախում կամ հայրենի տնից հեռու, երբ լսում ես հարազատ մի մեղեդի, ազգային մի սրտանուշ երգ, հոգիդ պարուրվում է ջերմությամբ: Քո սիրտը հուզում է անչափ մի խնդություն, և դու էլ երգում ու մրմնջում ես այդ զուլալ մեղեդին, հարազատ մեղեդին:

Այդպես է. այն, ինչ եկել է անցյալի հուշից, ավանդույթների միջով, այսօր նորից-նոր ստիպում է քեզ վերապրել, խորհել, անրջել...

Դուդուկ:

Այն ծնվել է դարեր առաջ՝ հայկական ծիրանենու փայտից:

Կարմրավուն, կարծր փայտ ունի ծիրանի ծառը: Ծոփի, տոթի մեջ է աճում, դիմանում է սառնամանիքին: Եվ շոգից ու ցրտից կարծրանալով՝ թրթրվում է: Ու երբ խփում ես ծառի բնին՝ մետաղի զնգոց է հանում, երգում է ասես:

Եվ, հավանաբար, մեր հեռավոր նախնին մի օր խփել է ծիրանի ծառաբլնին, տեսել, որ ձայն է հանում, կտրել է նրա ուտը, մշակել ու նվագել...

Դուդուկի մեղեդիներն այսօր մեզ են հասել շնորհիվ նրա կատարողների: Այդ մեղեդիները չեն կորել, դրանք ստեղծվել են մարդկային հոգու ներշնչման պահին և պահպանվել մինչև մեր օրերը:

Դուդուկն ունի ձայնանցքեր, մարդկային ձեռքերը՝ մատներ: Այդ մատները դիրիժորներ են կարծես: Նրանք լավ գիտեն, թե ամեն անցքից ինչ հնչյուն, ինչ տեմպո կարելի է ստանալ:

Այդ մատները, սակայն, ինչքան էլ ճկուն, երիտասարդ կամ փորձված վարպետ լինեն, չեն կարող աշխատել առանց համագործակցման: Դրա համար էլ ամենաէականը ականջը, մաքուր լսողությունը, զգացմունքը, շրթունքը, երաժշտի ընկալումն է:

Այս ամենին պիտի զուգակցի դուդուկահարի սեփական զգացողությունը: Հավանում ես կամ՝ ոչ, բայց անպայման կտարբերակես. նվագում է այս վարպետը: Ի՞նչ է դուդուկը: Ամեն մեկը յուրովի է զգում այն:

Դուդուկը սոսկ նվագարան չէ, դուդուկը հոգի է ու զգացմունք, երգ առանց խոսքի, կանչ ու ճանապարհ: Դուդուկը մարդկային տրամադրություն-

ների հավաքական մի սիմֆոնիա է, որ գալիս է ձայնի երգեցողության, տրամադրության, մեղեդայնության ելևէջներից: Այն իր փոքր ձայնանցքերում ամփոփում է մեր անցյալի լացը, երեկվա արցունքը, մեր ժողովրդի ոգին, այսօրվա պայծառ կյանքի հիմնը, մեր աներեր ուժը, հարսանիքների թափը, մեր ուրախության հորիզոնները, մեր ապրած օրվա հմայքը:

Նշանավոր ու մեծ վարպետների՝ Մարգար Մարգարյանի, Լևոն Մադոյանի, Կարո Չարչոլյանի, Խաչիկ Խաչատրյանի, Վաչե Հովսեփյանի, հետագայում նրանց փոխարինողներ՝ Ջիվան Գասպարյանի, Սուրեն Թովմասյանի, Վլադիմիր Հարությունյանի, Մկրտիչ Մալխասյանի, Սերգեյ Կարապետյանի, Արտավազ Տեր-Հովհաննիսյանի, Վլադիմիր Կրոյանի, Վաչե Սիմոնյանի, Գեորգի Մինասովի, Հովհաննես Կասյանի, այսօր երիտասարդ, շնորհալի երաժիշտ-դուդուկահարներ Եղիշե Մանուկյանի, Բենիկ Իգնատյանի, Սարո Դանիելյանի, Ռուբիկ Հարությունյանի, Արա Դալլաքյանի և մյուսների շնորհիվ այն ճեղքել է աշխարհի բոլոր լեզվական պատմեղները, իր ձայնով բարձրացել ու բարձրացրել երկիր հայրենին՝ Հայաստանը:

Դուդուկը կտրել է ամբողջ երկրագունդը: Հարսանիքներում ու խրախճանքներում, տոնախմբություններում ու ծիսակատարություններում հնչող այդ փոքրիկ, փայտյա փողը համերգային բեմահարթակ բարձրացավ:

Հարստացավ նրա երգացանկը՝ երգերից ու պարեղանակներից մինչև կոնցերտային ստեղծագործություններ:

Մեր լավագույն դուդուկահարներից մեկի՝ Հայկական ՄՍՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին նվիրված ամենամյա՝ «Այս երեկո դուդուկի հետ» հանդեսը Հայաստանի ժուռնալիստի տան մեծ դահլիճն է բերում դուդուկի սիրահարներին, արվեստի երկրպագուներին:

Չուր չեն ասում, որ երաժշտական ոչ մի նվագարան այնպես չի արտահայտել մեր ժողովրդի ապրումները, ինչպես դուդուկը: Չէ՞ որ այն զուտ հայկական է՝ ծնված մեր ժողովրդի պատմությունից:

Ժուռնալիստի տանը տեղի ունեցող ավանդական այդ հավաքը՝ «Այս երեկո դուդուկի հետ» միտք տվեց ստեղծելու մի գործ մեր անվանի դուդուկահարների մասին, կողք-կողքի դնելու նրանց կատարողական արվեստը, նայելու դուդուկի անցած ճանապարհին, նրա վարպետների մեծ հաջողություններին՝ աշխարհի բեմահարթակներում: Միաժամանակ ցանկություն առաջացավ մեր ժողովրդի երաժշտական մշակույթի ելևէջներն ու մեղեդիները արտահայտող նվագարանների՝ բլուլի, շվիի, ուդի, քանոնի, բամբիոի, սանթուրի, քյամանչայի, պարկապզուկի կողքին տեսնել դուդուկի՝ մեր ազգային նվագարանների ընտրանու յուրահատուկ դերը, որն անտակ գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած:

ՀԵՂԻՆԱԿ

Մ Ա Ր Գ Ա Ր Մ Ա Ր Գ Ա Ր Յ Ա Ն

Ս Կ Զ Բ Ն Ա Ղ Բ Յ Ո Ւ Ր

Նրան գիտեին և սիրում էին բոլորը՝ Չարենցից մինչև ջուր ծախող պատանին: Վազում էին նրա ետևից, երբ փողոցով անցնում էր Մարգար Մարգարյանը՝ 30-ական թվականների ու 40-ականի սկզբների դուդուկի կենդանի լեզենդը:

Էջմիածնեցի էր, միջահասակ, քիչ գեր, թեթևակի ճաղատ, բարեհամբույր, միամիտ ու ազնիվ: Չկար մեկը, որ նրան վարպետ չանվաներ:

Մարգար Մարգարյանը առաջին պրոֆեսիոնալ դուդուկահարն էր: Նա եկավ ուստա Հարութի, Կարո Սարգսյանի դպրոցն անցած, սկսեց հարսանիքներից, հասավ ռադիոհաղորդումների կոմիտեի ժողովրդական գործիքների անսամբլի մենակատարի պատվին և շարունակեց իր երթը Վարդան Բունու նվագախմբում:

Հիշենք պատմությունը:

Գաղթականները Մահուբի Գևորգի երգերը չէին երգում: «Էրգրի» երգերն էին երգում. «Ուր խարս խորոտ էր, գետերն էլման էին ու տալվորիկ, բարձր սարեր»:

Աղյուսաշեն քաղաքն իր երգերն ուներ՝ «Քուչա, քուչա ման էս գալիս ինչու՞ դու մեր տուն չես գալիս», պատեֆոնը նվագում էր՝ «Ես և իմ Մաշան ինքնատի մոտ» իսկ թառի վրա՝ մի անվերջանալի մոդամ: «Անգլիական

այգում», որ ամեն երեկո Վարդան Բունու թառահարների ու քամանչահարների նվագախումբը արևելյան ու եվրոպական մեղեդիներ էր նվագում, իսկ Ծարա Տալյանը կատարում էր Սայաթ-Նովայի և այլ գուսանների երգերը, էջմիածնեցի պատանին սկսեց իր առաջին ելույթները:

Մարգար Մարգարյանը դուդուկի ու շվիի սիրահար էր: 30-ականի կեսերին Հայաստանի Ռադիոյի ժողովրդական գործիքների նորաստեղծ անսամբլում նա արդեն ուներ իր նվագի սեփական ձայնը:

Նա հեռացավ կյանքից պատերազմի առաջին տարիներին: Բայց թողեց մի ժառանգություն, որ դուդուկի վարպետների համար այսօր իսկական դրարոց է:

Դուդուկահար Մարգար Մարգարյանը (ձախից՝ երրորդը) իր նվագախմբի հետ

Նրա ավանդը ժողովրդական երգերի առաջին նվագակցումներն էին:

Չայնի տեմբրը, շրթունքի խաղերը՝ շրթնի արտաբերման վարպետությունը այսօր էլ, նրա մահից հինգ տասնամյակ անց, հիշվում են...

Մարգար Մարգարյանն առաջինն էր, որ դուդուկը բարձրացրեց համերգային բեմահարթակ: Ելույթ ունենալով Ա. Մերանգույանի ղեկավարած ժո-

դովրդական գործիքների անսամբլում, նա իր յուրահատուկ նվագով նվաճեց հանդիսատեսի սիրտը:

1939 թվականին հայ արվեստի և գրականության Մոսկովյան փառատոնի տասնօրյակի օրերին Մարգարը նվագեց հայկական երգերի մի ամբողջ ընտրանի:

Հին երևանցիները այսօր էլ հիշում են Ամիրյան և Սպանդարյան, Աստաֆյան-Արովյան փողոցների վրա կառուցված կինոթատրոնների սեանսները, երբ ամեն սեանսից առաջ հայտնվում էր ուստա Մարգարը ու իր նվագով կենդանացնում համր «Նամուս», «Գիթոր», «Զարե», «Խաւ-Փուշ» կինոնկարները: Տարիներ անց, արդեն հնչյունային ֆիլմերում («Պեպո», «Զանգեզուր», «Սևանի ձկնորսները», «Լեռնային հեղեղ» և այլն) նա նվագում էր ինքնամոռաց ու պարզ, դրամատուրգիական և ռեժիսորական մտահղացումներից միացնելով իր նվագի ելևէջները:

Իր ստեղծագործական կյանքում նվագակցելով հայ երգի բազմաթիվ վարպետների, նա զգաց, որ դուդուկը պետք է կատարելագործել: Եվ ստեղծեց իր դուդուկը, որը մի քանի սանտիմետրով փոքր էր սովորականից, ձայնանցքերը մոտեցրեց իրար, որի շնորհիվ բարձրացավ դուդուկի հնչեղությունը:

Առնո Բարաջանյանը հիշում է. «1938 թվականի գարնանն էր: Այդ ժամանակ սովորում էի Մոսկվայում, հայկական մշակույթի տանը: Երբ տուն եկա՝ Երևան, ինձ ասացին, որ Արամ Խաչատրյանն այստեղ է. նրան պատվիրել էին հայկական արվեստի և գրականության Մոսկովյան տասնօրյակի առթիվ ազգային բալետ գրել:

Նա իջել էր իր քրոջ՝ երգչուհի Թուշիկ Խաչատրյանի տանը: Գնացի: Նստած էր, իսկ կողքին նվագում էր դուդուկահար Մարգար Մարգարյանը կամ «ուստա Մարգարը», ինչպես կոչում էին նրան: Նա նվագում էր, Խաչատրյանը՝ լսում: Ես մտածեցի՝ բալետն ուր, դուդուկն ուր: «Ամեն մի ստեղծագործություն ժողովրդական երգի ակունք պետք է ունենա, հետո նոր միայն երգահանի արտի միջով անցնի ու նրա տաղանդով ստեղծվի»,—ասաց Արամ Խաչատրյանը»¹:

Հին երևանցիները հիշում են նաև, որ մեծ բանաստեղծ Եղիշե Զարենցը գալիս էր անսամբլի փորձասենյակ ու ասում.

—Ուստա Մարգար, «գնացինք...

Ու գնում էին Դարաչիչակ, այսօրվա Ծաղկաձորը և բնության գրկում ընթռչանում «Դուն էն գլխենի» դյութիչ մեղեդին:

Զարենցը կանգնում էր ու արտասանում.

Էլի գարուն կգա, կբացվի վարդը,

Սիրեկանը էլի յարին կմնա:

Կփոխվի տարիքը, կփոխվի մարդը,

Բլբուլի երգն էլի սարին կմնա:
...Ուրիշ սրտի համար կհավի խունկը,
Կբացվի շուշանը, վարդերի տունկը,
Գոզալը լաց կըլի, կընկնի արցունքը,
Գերեզմանիս մարմար քարին կմնա:

Մարգար Մարգարյանի գերեզմանաքարին այսօր հավերժանում են մեր
դուդուկի անմեռ հնչյունները, որոնք նա պարզեց աշխարհին ու դարերին:

¹ «Հայաստանի աշխատավորուհի», 1985, № 5:

Լ Ե Վ Ո Ն Մ Ա Դ Ո Յ Ա Ն

ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Երբ բոլորեց տղայի տասը տարին մայրը նրան դուրուկ նվիրեց: Պասը երկար տարիներ նվագել էր այդ դուրուկով և կտակել թոռանը:

Այսօր այդ գործիքը Հայաստանի պետական ազգագրական թանգարանի ցուցանմուշ է այն բոլոր դուրուկների կողքին, որոնցով նա նվագել է:

Գյումրին հայ երաժշտության ու արվեստի օրրան է եղել՝ Արմեն Տիգրանյան, Ավետիք Իսահակյան, Էլ չեկք ասում՝ Գուսան Ծերամ ու հայկական արվեստի գործիչների մի մեծ համաստեղություն:

1923-ին, երբ Լենինականում բացվեց երաժշտական ստաջին դպրոցը, նա սովորեց դուրուկի վարպետների մոտ և իր առաջին քայլերն արեց փոքր թեմում:

Ինչ պատմել նրա մասին. այսօր նա մեզ հետ չէ, և միայն մի քանի ձայնագրություններ են մնացել նրա մեծ սրբուհու: Մինչև 1926 թվականը սովորելով երաժշտական դպրոցում, նա, շատ երիտասարդների պես, իր բախտը փորձեց այլ քաղաքներում. Բաքվում՝ թժիշկ-երաժիշտ Ավանես Իոնեսյանի նվագախմբում կարծես գտավ իր տեղը: Սակայն հայրենի Լենինականը կանչում էր նրան:

Լսելով, որ կոմպոզիտոր Նիկողայոս Տիգրանյանը ցանկանում է ծանոթանալ նրա արվեստին, շտապում է հարազատ քաղաք: Այստեղ էլ նրա արվեստը կատարելագործվեց և նա դարձավ հայ դուրուկի այն կատարողը, որը հետագայում ունեցավ մեծ հաջողություններ:

Լևոն Մադոյանը ոչ միայն բարձրացրեց նվագարանի վարկը, այլև ընդ-
լայնեց նրա կատարողական հնարավորությունները: Նրա դուդուկը մեզ քերեց
հայ ժողովրդի երգի ազգային մեղեդիների մի մեծ համաստեղություն: Եվ
արդեն մեծ ճանաչում գտած Լևոն Մադոյանը 1939 թվականին, Մարգար
Մարգարյանի հետ, մասնակցեց հայկական արվեստի ու գրականության Մոս-
կովյան տասնօրյակին, արժանացավ կառավարական պարգևի և ստացավ
առաջին մրցանակ:

Լևոն Մադոյանի դուդուկը հնչել է Միության և սփյուռքի մի շարք
թեմերում:

Լևոն Մադոյանը հինգ հարյուրից ավելի համերգների է մասնակցել մեր
հանրապետությունում: Այդ համերգները մարդկանց ուրախություն են քերել՝
արվեստի և երաժշտության ուրախություն: Հիրավի ժողովրդական արտիստ
էր նա:

Պատմում են, որ մեծ վարպետ Ավետիք Իսահակյանը նրան մի առիթով
պատմել է.

—Լևոն, արտասահմանից գալիս էի հաջրենիք: Ճամփին մի գյումրեցու
տեսա, նստել էր պատի տակ ու «Ալագյազ» էր երգում: Հարցրի, ասի—Էս
ի՞նչ երգ է: Պատասխանեց՝ ախպեր ջան, քո գործին գնա... Էս երգը դու չես
հասկանա, էս մեր երգն է, մեր ժողովրդի երգը: Գլուխս կախեցի, երջանկու-
թյան արցունքներով շարունակեցի ճամփես դեպի իմ գյուղը: Երկար եմ մը-
տածել: Հետո ցանկանում էի, որ «Էս ինչ գույում աշխարհ է» բանաստեղծու-
թյունը երաժշտություն ունենա: Դրա համար եմ քեզ կանչել, գուցե գտնենք:

Ու գտան: Այսպես ծնվեց՝

Սիրեցի, յարս տարան,

Յարս տվին ու տարան... երգը:

Մինչև 1952 թվականը Լևոն Մադոյանն աշխատեց հաշփիլմհարմոնիա-
յում, նվագեց դուդուկ, սրինգ, շվի, զուռնա...

Այնուհետև աշխատանքի անցավ ռադիոյի և հեռուստատեսության Արամ
Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների պետական անսամբլում:

Լևոն Մադոյանը իր նվագարանի, իր նվագի սիրահարն էր: Նա կարո-
ղանում էր ազգային երգը մատուցել նորովի, որով Մարգար Մարգարյանից
հետո դարձավ հեղինակություն: Լևոն Մադոյանը մեր ազգային երաժշտու-
թյան հպարտությունն է: Ինչ էլ որ նա նվագեր՝ նրա երգում կյանք կար:

Սև-մութ ամպեր ճակտիդ դիզվան

Դուման հագար, Ալագյազ,

Սրտումս արև էլ չի բացվի,

Սիրտս էլ դուման, Ալագյազ...

Արվեստակից և մտերիմ ընկերներ՝ ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստներ
Սողոմոն Ակրանյան և Լևոն Մադույան: 1954 թ.

Եվ եթե դրան հաջորդում էին կյանքի և սիրո այլ երգեր, Մադոյանը արտի դուդուկը հնչեցնում էր կյանքի և ապրելու դողանջներ:

Լևոն Մադոյանի արվեստը հավերժ մնացել է մեր ժողովրդի հիշողության մեջ: Նրա դուդուկի ձայնը այսօր էլ հուզում է, այսօր էլ արթննալու

Լևոն Մադոյանի (առաձ, ձախից՝ երրորդը) նվագակցությամբ բազմաթիվ համերգներ են տվել մեր ազգի լավագույն երգչուհիներ Մանիկ Դոլգորուկյանը և ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստուհի Սրաքսյա Գյուրգադյանը (կանգնած):

Նրա նվագով, զգում էս Ծիրակի շնկշնկան հովերի կանչը, Գյունրվա կարոտը և ամենակարևորը՝ վարպետի անկրկնելի, անմոռաց դուդուկի ձայնը:

Տաղանդավոր դուդուկահարի մասին նրա գործընկեր, ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Նորայր Մնացականյանը գրել է. «Այն, ինչ հեռու ժամանակներից ավանդաբար եկել ու ամբարվել էր դուդուկահարների անդատանում, բոլորովին նոր որսյ ստացավ Լևոն Մադոյանի արվեստում: Նրա արարող սիտքը չգնաց այն ճանապարհով, որով անցել էին նրա նախորդները, այլ շուրովի ըմբռնելով դուդուկի դերն ու նշանակությունը՝ նա դուրս եկավ մի լայնահուն պողոտա, որն ամենայն իրավամբ հետագայում կոչվեց մադոյանական: Դուդուկով կատարվող հայ երգն ու երաժշտությունը, որը մինչ այդ մատուցվել էին պարսկական մեղեդիների որոշ և երբեմն էլ հախտուն խառ-

նորոգով, Մադոյանի մատների տակ վերստին հայացան և սկսեցին հնչել ավելի կիրթ, չափավոր ու միշտ չափի մեջ ներքին բարեկրթությամբ, ընդ որում՝ հաճախ ավելի էպիկական, քան քնարական շնչով: Մադոյանական այդ կատարումներն անմիջապես գրավեցին հազարավոր սրտեր, փառք բերելով ոչ միայն սիրված արտիստին, այլև նորովի հասկացված նրա դուդուկին: Այն թյուր կարծիքը, որ մինչ այդ գոյություն ուներ դուդուկի վերաբերյալ իբրև նեղ ու սահմանափակ նվագարանի, Մադոյան-դուդուկահարի վառ անհատականության շնորհիվ հօդս ցնդեց: Դուդուկը սովորական կենցաղից բարձրացավ մինչև «պրոֆեսիոնալ լսարանները» և արևելյան նվագարանների մեջ ճանաչվեց իբրև փառահեղ թագուհի: Դա Լևոն Մադոյանի սլաոմական ծառայությունն էր»¹:

¹ «Սովետական արվեստ», 1986, Յ, էջ 31:

Կ Ա Ր Ո ԶԱՐԶՕՂ ԼՅԱՆ

ԴՈՒԴՈՒԿԻ ԱՆՄԵՌԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ

Միշտ չէ, որ մասնագետներն անգամ կարողանում են տարբերել դուդուկահար-կատարողին: Ո՞վ է նվագում: Սակայն Կարո Չարչոլյանի նվագն առանձնանում էր բոլորից այն ստեղծագործական ինքնագրով, որը չի կարելի շփոթել: Նրա նվագը այնքան մաքուր ու անաղարտ էր, տարբեր տոնանություններում նա կատարման իր սեփական եսը ուներ՝ նվագում էր հավասար և անցումներում մնում իրեն շատ հարազատ:

Նրա դուդուկի տեխնիկական հնարավորություններն անգերազանցելի էին կատարման յուրաձևությամբ, ձայնի որակի արտաբերմամբ: Բազմակողմանի զարգացած դուդուկահար էր, գիտեր նոտաները:

Ուզեիր Հաջիբեկովի համահեղինակությամբ դասագիրք գրեցին դուդուկի մասին: Հանդես էր գալիս Բաքվի ժողովրդական գործիքների պետական նվագախմբում: Ծնվել էր Լենինականում, շարունակել իր ստեղծագործական գործունեությունը Վարդան Բունու անսամբլում:

Երկար տարիներ նվագել է Ավանես Իոնիսյանի (Հովհաննես Հովհաննիսյան) փառաբանված խմբում, 1939-ին արժանացել համամիութենական մրցույթի դափնեկրի պատվավոր կոչման, նվաճել հանդիսատեսի սերն ու հիացմունքը:

Կարո Չարչոլյանին յորահատուկ էր իմպրովիզացիայի արվեստը: Ուսանելով հայրենի Լենինականում ու անցնելով Փանչո Կարոյի դուդուկի դասարանը, նա Սովետական Բանակում ծառայելու տարիներին կազմակերպեց ժողգործիքների մի անսամբլ, որտեղ ընդգրկված էին և՛ դուդուկը, և՛ շվին, և՛ դիոլը, և գուռնան: Կարո Չարչոլյանը հեռավոր ակերում ցույց տվեց, որ մեր արվեստի այդ նվագարանները արտահայտում են հոգուց բխող ապրումները՝ ուրախություններն ու տխրությունները:

Մի հետաքրքիր դեպք Կարո Չարչոլյանի կենսագրությունից. Համերգ էր: Բաքվում նշանավոր երաժիշտ, Ադրբեջանական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ, թատահար Կուրբան Պրիմովը բեմ բարձրացավ ու ծաղկեփունջ մատուցեց Կարո Չարչոլյանին: Վերջինս նվագում էր Սայաթ-Նովայի «Դուն էն գլխենը», նվագում էր ինքնամոռաց և վարպետորեն:

—Վարպետ,—դիմեցին Պրիմովին,—տարիքն առած ու նշանավոր երաժիշտ եք, բայց բեմ եք բարձրանում ինչպես երիտասարդ դամհար և գլուխ խոնարհում մի ջահելի առաջ:

Կուրբան Պրիմովը պատասխանեց.

—Եթե դուք էլ կարողանաք Կարո Չարչոլյանի նման նվագել, ես պատրաստ եմ աշխարհի բոլոր ծաղիկները բերել բեմ ու մատուցել ձեզ¹:

Ինչպես նշեցինք, Կարո Չարչոլյանը իմպրովիզացիայի մեծ վարպետ էր: Երբ նա նվագում էր Ծերամի «Ամպերն ելան...», «Մանկալ» և զուգակցում «Չորան բայաթին», անսովոր ականջը չէր կարող որոշել, թե նա ինչ գործիքի վրա է նվագում շվիի, դուդուկի, կլարնետի, բլույի, թե՞...

Նա տիրապետում էր հայկական բազմաթիվ նվագարանների:

Ծառերը հիմա կենդանի չեն 1937 թվականի ապրիլյան համերգի այն հանդիսատեսներից, երբ համերգը ավարտվելուց հետո Կարո Չարչոլյանը 30 րոպեից ավել, նրանց պահանջով, հիացնում էր իր նվագով:

Ի՞նչ գործեր էր նա կատարում՝ արևելքի լավագույն կոմպոզիտորների ստեղծագործություններ, Մոցարտ, մեր «Հովվի կանչը», «Սկերցո» և «Պրելյուդ», «Դիվերտիսմենտ»: Եվ, իհարկե, ժողովրդական «Սիրեցի, յարս տարան»:

Կոմպոզիտոր և երաժիշտ Հրանտ Թորոսյանը հիշում է.

1948 թ. ամռանն էր: Գերմանական պատվիրակությունը բարեկամական այցով եկել էր Բաքու: Ինձ բախտ վիճակվեց ներկա լինել այն հանդիպմանը, որ կազմակերպել էին ադրբեջանցի մեր բարեկամները:

Կարոն նվագեց Բեթհովեն, Մոցարտ, ադրբեջանական ու հայկական խաղիկներ: Գերմանացի հյուրերից մեկը մոտեցավ նրան, վերցրեց դուդուկն ու ասաց.

¹ Դեպքին ականատես է կռել ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ դուդուկահար Խաչիկ Խաչատրյանը:

—Այս ի՞նչ գործիք է...

—Դուդուկ է:

—Եվ սրանով կարելի՞ է Բեթհովենն նվագել:

Կարո Չարչոլյանը պատասխանեց.

—Աշխարհի բոլոր կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները կարելի է դուդուկով կատարել:

Կարո Չարչոլյանը դուդուկի սահմանափակ ձայնաձայնով կարողանում էր իր վիրտուոզ կատարողակսւնությանը, բարդ իմպրովիզացիոն մաներայով, զարմանալի տոնայնական անցումների միջոցով հնչեցնել ժողովրդական մեղեդիներ, դրանք դարձնելով ավելի հետաքրքիր, հարուստ կատարողական ոճի բարդ ստեղծագործություն, որը յուրատեսակ էր միայն իրեն՝ Կարո Չարչոլյանին: Կարո Չարչոլյանի նվագը հենց իր սեփական հոգու հուզելի, տրամադրությունների և ապրումների իրական արտահայտությունն էր: Նա իր նվագով ունկնդրին տանում էր իր մեղեդիների աշխարհը, երբ մարդը վերանում է իրական կյանքից և ապրում նրա հնչյունների զմայլքով:

Ցավոք այդ անկրկնելի երաժշտի բոլոր կատարումները մեզ չեն հասել՝ ժամանակի ձայնագրման տեխնիկայի սուղ հնարավորությունների պատճառով: Սակայն նրա թողած այդ քիչ երաժշտական ժառանգությունն էլ հնարավորություն է տալիս պատկերացնել այդ վիրտուոզ դուդուկահարի մասին, որը մինչև վերջ հարազատ մնաց իր հոգու ձայնին:

Այսօր, տարիների հեռվից, լսելով Կարո Չարչոլյանի ձայնը, մենք գնահատում ենք ոչ միայն նրա արվեստի վաստակը, այլև նրա թողած ժառանգությունը, որն այնքան թանկ է մեզ համար:

Խ Ա Չ Ի Կ Խ Ա Չ Ա Տ Ր Յ Ա Ն

ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

ԸՆԶՅՈՒՂՈՒՄ Է ՏՈՀՄԱԾԱՌԸ

Հիմա էլ Բջնին հիշվում է որպես երաժիշտ կատարողների գյուղ, հատկապես դուդուկի տոհմական ավանդույթները շարունակող մի մեծ օջախ: Այդ հնագույն և հնավանդ գյուղի բնակիչների մի սովոր մասը՝ շուրջ 100 հոգի, կրում են Խաչատրյան տոհմիկ ազգանունը, և նրանցից շատերն են հարազատացել ազգային հպարտություն դարձած այս գործիքի հետ: Իրոք մեծ է Խաչատրյան տոհմաճյուղի սերը դուդուկի նկատմամբ: Բջնիի և հարևան գյուղերի ծերունիները իրենց պապերի հիշողությամբ հաստատում են, որ «ավալի» ժամանակներում շուքակա գյուղերից գալիս էին Խաչատրյան երաժիշտներին հրավիրելու իրենց խնջույքներում, տոնախմբություններում ու հարսանիքներում նվագելու համար: Մեր օրերում էլ հաճախ կլես.

- Վարպետ Հարություն, հարսանիք կա:
- Վարպետ Սարգիս, որդու ծնունդն է:
- Վարպետ Սեդրակ, տղաս բանակ է մեկնում:
- Վարպետ, վարպետ, վարպետ...

Եվ այսպես անվերջ: Եվ նույնիսկ եթե մի քանի գյուղերում միաժամանակ

քեֆ ու ուրախություն էր, Խաչատրյան տոհմի երաժիշտները գոհացնում էին բոլորին:

Տոհմիկ երաժիշտ Խաչիկ Խաչատրյանի արծաթյա օղակներով զարդարված դուդուկը պահվում է որպես այդ գերդաստանի մասունքը: Արծաթյա յուրաքանչյուր օղակը որևէ մրցույթի հաղթանշան է, մի մրցանակի պատմություն:

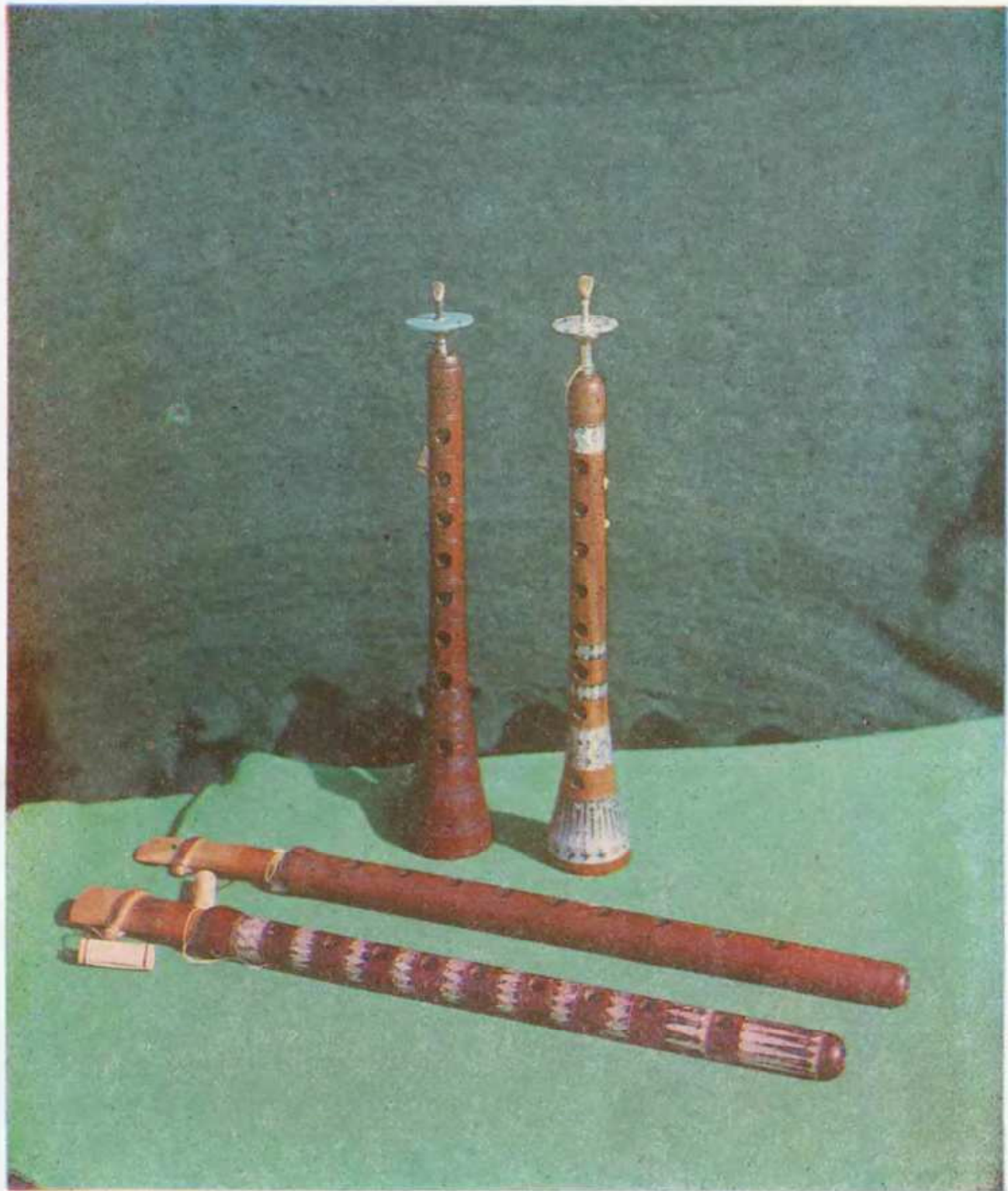
... Դեռևս 20-ական թվականներին վարպետ Հարությունը համարվում էր Հայաստանի լավագույն դուդուկահարներից մեկը: Իսկ 1939-ին, երբ նա հասել էր կատարողական բարձր մակարդակի, մասնակցեց Մոսկվայում կազմակերպված Հայաստանի արվեստի և գրականության առաջին տասնօրյակին և իր պատվավոր տեղը գրավեց հայկական ռադիոյի ժողովրդական գործիքների անսամբլում:

Երաժշտական տոհմածառի անդամները տարիներ ի վեր մասնակցել են Հայաստանում անցկացվող հանրապետական մրցույթներին, փառատոների և օլիմպիադաներին ու միշտ էլ գրավել են պատվավոր տեղեր: Խաչատրյանների տոհմի վարպետ Հարությունի գործը այսօր ժառանգել և պատվով շարունակում է Հայաստանի ռադիոյի և հեռուստատեսության Արամ Մերանգույանի անվան ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլի մենակատար-դուդուկահար Խաչիկ Խաչատրյանը՝ «Բջնեցի Խաչիկը», ինչպես մտերմաբար նրան կոչում են ընկերները:

Դուդուկի կատարողական բարդ տեխնիկային վարպետորեն տիրապետելը, այս նվագարանի միջոցով ժողովրդական շունչն ու ոգին անաղարտ արտահայտելու հմուտ կարողությունը Խաչիկ Խաչատրյանին վաղուց դարձրել են Հայաստանի երաժիշտ-կատարողների և երաժշտասերների սիրելին: Ազգային օպերային ներկայացումները անպայման զուգակցվում են նրա մենանվագով: Խաչիկի դուդուկի թավշյա ձայնը բազմիցս հնչել է հանրապետության և կենտրոնական ռադիոյով ու հեռուստատեսությամբ, հայկական, վրացական և ադրբեջանական մի շարք կինոնկարներում: Նա որպես դուդուկահար-մենակատար փայլեց Ուզբեկֆիլմի «Հալվաչի համար» և «Հրաչյա Ներսիսյան» ֆիլմերում:

Վարպետ Խաչիկի տունը մի իսկական թանգարան է, ուր նա հպարտությամբ ցուցադրում է դուդուկների, շվիների ու սրինգների մի հարուստ հավաքածու, որը նա տարիների ընթացքում ժողովել է Հայաստանի տարբեր գյուղերից ու քաղաքներից: Այս հարուստ հավաքածուի մեջ այսօր առանձնահատուկ տեղ է գրավում եղեգնյա մի սրինգ, որն առանձնապես թանկ է վարպետ Խաչիկի համար: Այդ սրինգը մի հուշ է Մեծ Հայրենականի տարիներից:

... Սովետական բանակը ժամանակավորապես անհանջում էր. թշնամուն էր թողնում Կերչ թերակղզին: Վերջինը հեռանում էին հետախույզներ-

րը: Նահանջը հսկելու գործը հանձնարարված էր չորս հետախույզների, ո-
րոնց մեջ էր և տասնութամյա Խաչիկը:

— Մենք ձեր հետևից կգանք գիշերով, — ասաց հրամանատարը: — Երբ
մոտենալու կլինենք, մեզ ձայն կտաք դուդուկով:

Հետախույզները ստանալով հանձնարարությունը թաքնվեցին եղեգնու-
տում: Մինչև գոտկատեղը ջրի մեջ թաղված, նրանք սպասում էին: Կեսգիշե-
րին, լուռության մեջ շունչների պահած սպասում էին, երբ պատահեց անսպա-
սելին: Կորավ դուդուկը: Այն թանկագին նվագարանը, որը Խաչիկին նվիրել
էր Հարություն պապը՝ բանակ ճանապարհելիս: Ի՞նչ անել: Շուտով կմոտե-
նան մերոնք, պետք է ազդանշան տալ: Խաչիկը գիշերային մթության մեջ
եղեգնից պատրաստեց մի նոր դուդուկ: Եվ վճռական պահին հնչեց դու-
դուկը:

Ինքնաշեն գործիքն անցավ ուազմի ճամփաներով մինչև հաղթանակ:

Ռազմիկ-երաժշտի կյանքի այս դրվագը ոչ միայն նրա կյանքի իրադար-
ձությունն է, այլև պատերազմից մնացած հուշ, հաղթանակած մեր ժողովրդի
հերոսական կյանքի մի հուզիչ պահ:

Սույ կատարող երաժիշտ չէ ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, դուդուկա-
հար Խաչիկ Խաչատրյանը: Նա սիրով իր փորձն ու հմտությունը փոխանցում
է երիտասարդ դուդուկահարների նոր սերնդին, սեր արթնացնելով նրանց
մեջ դեպի ազգային սիրված, արտառուչ նվագարանը:

Խաչիկ Խաչատրյանը դասավանդում է Կոմիտասի անվան կոնսերվա-
տորիայում, Էջմիածնի մանկավարժական երաժշտական ուսումնարանում
և այլուր: Նա այսօր էլ ջանք չի խնայում ժողովրդական ազգային նվագա-
րանների պրոպագանդման, ժողովրդական արվեստի զարգացման համար:

ՍՈՒՐԵՆ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

ԱՆԿԵՂԾՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ

Հայրը որմնադիր էր և երաժիշտ, արհնգ էր նվագում: Որդին էլ նրանից նվագել սովորեց:

Տղան լսում էր հոր նվագը և աչքերի առջև շունչ էին առնում հայոց լեռներն ու հովիտները, լուսնյակ գիշերների փայլը, տեսնում էր հողի մշակին, որ էլնում էր գիշերով հերկելու հայրենի հողը, պատկերացնում հայոց աղջիկների հեգանկուն պարը, լսում Սայաթ-Նովայի չքնաղ երգերը.

Աշխարհումս ախ չիմ քաշի,
Քանի վոր ջան իս ինձ համա...
Անմահական ջրով լիքըն
Օսկե ֆինջան իս ինձ համա...

Այդ «Օսկե ֆինջանը» ոսկե դուդուկը, Սուրեն Թովմայանը ՚ի օր «հափըշտակեց», երբ ութ տարեկան էր:

12 տարեկան էր, երբ արդեն նվագում էր սլոնայի վարպետների հետ, ինչպիսիք Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը, Կարո Չարչոլյանն էին...

Սուրիկը սկսեց նվազել ուսուցիչի ժողովրդական գործիքների անասմբլում, միաժամանակ կոնսերվատորիայում դուդուկի դասերի էր հաճախում:

Մեղեդիին ընդհատվեց պատերազմով: Եվ որպեսզի մարդկանց երգն ազատ ճախրեր, թևեր առներ կապույտ, անամպ երկնականարում, շատերի հետ միասին գործող բանակ մեկնեց նաև տակալին պատանի Սուրեն Թովմասյանը:

Երկու լավ դուդուկ, որ նվեր էր ստացել իր վարպետներից, պահ տվեց իր արվեստի երկրպագու վարորդ Գուրգենին, մեկն էլ վերցրեց հետը և շնացքի մեջ նվազեց իր հետ ճակատ մեկնող հայրենակիցների համար:

Մի առավոտ զարթնեց ու տեսավ, որ ջարդվել է դուդուկի եղեգնյա պիպիչը: Տխրեց՝ գուցե վատ նշան է... Պատրաստեց եղեգնյա մի շվի, որից այլևս չբաժանվեց, և նորից նրա նշագրը հնչեց վագոնում, սիրված մեղեդիների հավատով լցրեցին իր ու ընկերների սրտերը:

Սիրվի բարեկամի՝ Վաչև Հովսեփյանի հետ

... Սմոլենսկի մատուցներում չէր դադարում հրանոթների կրակը: Սովետական հրամանատարությանը «լեզու» էր պետք: Արկերից բզկտված ճամփեքով սողում էին հետախույզները: Սողում էին դեպի թշնամու կողմից գրավված հողը, որը իրենցն էր...

Հրթիռը օդ է պանում: Շրջապատը վտանգավոր լուսավորվում է ու նորից մթնում: «Սև հովազի ցատկը» կատարելու էր Սուրենը: Ուժեղ մի ուսուցումով պատանի հետախույզը նետվում է դեպի ժամապահը: Պայքարը կայն է տևում: Մի քանի րոպե հետո 331-րդ դիվիզիայի հետախույզ Սուրեն Թովմասյանը՝ բոլորի կողմից սիրված Սերյոժան, ետ է սողում իր հետ բերելով «լեզուն», որը կարևոր տեղեկություններ է տալիս: Իսկ հայրենիքը բարձր է գնահատում զինվորին: Սուրեն Թովմասյանը պարգևատրվում է Հայրենական

մեծ պատերազմի 2-րդ աստիճանի շքանշանով: Վաշտում միակ հայը Սուրենը էր: Նրա միջոցով ուս, թաթար, դազախ, ուկրաինացի զինվորները ճանաչեցին հային, հայ ժողովրդին, նրա անցյալի դատը ճակատագիրը: Այդ սերը կրկնապատկվեց, երբ Սուրենը եղեգից պատրաստած շվին մոտեցրեց շուրթերին և նվագով պատմեց իր ժողովրդի ճակատագրի մասին:

Երբ հոգևած զինվորները հավաքվում էին բիկնդաժում, նա «սասյոգի» ճաքից հանում էր դուդուկը և նվագում: Ու զինվորները երագում էին, երագով տուն դառնում, բացում հարազատ տան դռները, տեսնում սիրելի, կարոտալի դեմքեր:

—Ինչի՞ մասին է քո նվագը, —հարցնում էին այլազգի զինվորները:

—Հայաստանի մասին, մեր ժողովրդի մասին, հայրենիքի մասին, հայոց աղջիկների մասին..

Մարտերից մեկի ժամանակ զոհվեց ... դուդուկը: Դա մեծ կորուստ էր ոչ միայն Սուրենի համար, այլև ամբողջ վաշտի: Բայց ուզմիկ-երածիշտը նորից շվի պատրաստեց ու էլի նվագեց: Արևելյան Պրուսիայում, մարտական առաջադրանքից հետո նա ստացավ «Փառքի 3-րդ աստիճանի շքանշան», ու շարունակեց իր ուզմաերթը: Բելոռուսիայի Օրշա քաղաքի մոտ ևս երկու «լեզու» բաժին ընկավ Սուրենին: Եվ նորից՝ մարտական սարգև:

Դուդուկահարներ, ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Սուրեն Թովմասյանը, Խաչիկ Ավագյանը (նստած), Գագիկ Գյուրջյանը իրենց սիրելի ղեկավար, երածիշտ Լևոն Ավետիսյանի հետ (լանգնած, ձախից՝ երկրորդը)

Չորրորդ անգամ վիրավորվելուց հետո դաշտային հոսպիտալից նրան թիկունք տեղափոխեցին: Հենց այստեղ էլ, Երևանի զինվորական հիվանդանոցում, 1945-ին նրան այցելության եկավ Արամ Մերանգուլյանը: Ծնոտի վերքը դեռ չէր լավացել, սակայն Մերանգուլյանն ասեւ նշանակություն չտվեց դրան:

—Սուրեն, արի մեզ մոտ՝ անսամբլ, նվագիր,—սուաջարկեց անվանի երաժիշտը:

Ու «հետախուզության գերազանցիկ» Սուրեն Թովմասյանը վերադարձավ ու սկսեց նվագել հարազատ անսամբլում: Նա ամբողջ հոգով անձնատուր եղավ իր սիրած գործին: Վարժող Գուրգենին պահ տված գործիքները հնչեցին նոր եռանդով, նոր ոգևորությամբ: Եվ հայկական մեղեդիները «Մանկալից» մինչև «Սև-սև աչերը» կրկին ըմբռնեցին հայ ունկնդիրները: Եվ ոչ միայն հայ: Հայաստանի երգի-պարի վաստակավոր անսամբլի հետ Սուրենին ունկնդրեցին Մոսկվայի, Բաքվի, Թբիլիսիի հանդիսականները: Նա շուտով տիրապետեց նաև սաքսոֆոնին: Եվ արևելյան երաժիշտների բյուրոյում քսանհինգ տարվա նրա աշխատանքը երաժշտական «խաղաղ գոյակցության» օրինակ է արևելյան և եվրոպական գործիքների, երգերի ու մեղեդիների հետ: Երկուսի մեջ էլ համոզիչ են վարպետ Սուրենի նվագն ու ճաշակը: Երաժշտաւեր հասարակությանը բազմիցս են հուզել նրա բարձր արվեստով դուդուկով կատարած «Կոունկը», «Դուն էն գլխենը», կլարնետով՝ «Սև աչերեն», գնչուական «Փոքրիկ ծաղիկը», սաքսաֆոնով՝ ամերիկյան պարային ու ռիթմը և ուրիշ շատ գործեր:

Սուրենը հայկական երաժշտական ավանդները ճաշակով վերականգնող երաժիշտ է: Անկրկնելի է նրա՝ դուդուկահարների վեցյակի նվագակցությամբ Սալաթ-Նովայի «Աշխարհումս ախ չիմ քաշի» երգի կատարումը, որը բազմաձայնության մի հյուսեղ ու գեղեցիկ օրինակ է: Հուզականություն, հայկական ժողովրդական մեղեդիների ներքին զգացողություն. սրանք են բնորոշ Թովմասյանի կատարումներին:

Նրան հաճախ կարելի է տեսնել կապույտ էկրանից, լսել ռադիոյով: Նրա գործիքի թավշյա ձաւը միշտ տարբերվում ու հոգեհարազատ է բազմահագար ունկնդիրների համար:

Որպես վաստակած երաժիշտ, վարպետ կատարող, նա կրթել է երաժիշտների մի ամբողջ ընտանիք, որոնց մի մասը հիմա խմբերի ղեկավարներ են, հանրաճանաչ կատարողներ, երգիչներ (Վ. Հարությունյան, Ս. Հովհաննիսյան, Խ. Ավագյան, Պ. Սիմոնյան, Ա. Վարդանյան, Ժ. Գաբրիելյան, Յ. Սահակյան, Ս. Մինասյան, Խ. Ծուշանյան, Է. Դավթյան, Վ. Հարությունյան, Բ. Թովմասյան, Ֆ. Ավոյան, Կ. Ավոյան, Ե/ Ծատուրյան):

1979 թվականի գարնանը Ա. Խաչատրյանի անվան մեծ համերգասրահի բեմահարթակը տրամադրվել էր հայ դուդուկահարներին: Երևանից, Լենինա-

կանից, Ադրբեջանից այստեղ էին հավաքվել մասնակցելու «Մեր դուրսի հորովելը» խորագրով մեծ համերգին: Այստեղ էլ, ինչպես միշտ, առանձնահատուկ հնչեց Սուրեն Թովմասյանի դուրսիկը:

Նա վարպետորեն կատարեց Սալաթ-Նովայի «Դուն էն գլխեն», Վաչե Հովսեփյանի «Երեքնուկ» և «Վերադարձիր» երգերը, արժանանալով ծափերի և ծաղիկների:

Ամեն տարի մայիսի 9-ին նախկին զինվոր Սուրեն Թովմասյանին ջերմորեն ողջունում են Մեծ Հաղթանակի օրվա առթիվ:

Երկար տարիներ շնորհալի երաժիշտը եղել է ժողովրդական դեսուտատների Երևանի քաղաքային սովետի գործկոմի կուլտուրայի բաժնի ժողովրդական գործիքների երաժշտական բյուրոյի գեղարվեստական ղեկավարը:

«Սուրեն Թովմասյանին ես ճանաչում եմ 40-ական թվականներից,—ասում է Հաչատուրյանի կոմպոզիտորների միության վարչության նախագահ, ՍՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, կոմպոզիտոր Էդվարդ Միրզոյանը:—Այն ժամանակ տեխնիկական հնարավորությունները խիստ համեստ էին: Եվ կենդանի, բարդ կատարումների մեջ Սուրենը միշտ էլ մի նոր երանգ, նոր գույն էր գտնում: Ես հիշում եմ հայ երաժշտության օրերը 1974-ին՝ հեռավոր Սախալինում: Սուրենը զարմացրեց և հիացրեց բոլորին: Ես նրան դասում եմ մեր պրոֆեսիոնալ լավագույն կատարողների շարքը, մի դուրսկահար, որ շատ սիրված է ու շատ շնորհալի: 12 տարեկան հասակում նա Մերանգույանի կազմած խմբում փայլեց որպես զարմանալի կատարող»:

«Երգի-պարի անսամբլում լսելով նրա դուրսիկը, թողեցի շվին ու անգա դուրսիկի: 1945-ին, երբ վիրավորվելուց հետո ուսումնականից նորից բեմ ելալ, զգացի, որ դուրսկահարի համար կարևորը միայն լավ շուրթեր, լավ մատներ, լավ լսողություն ունենալը չէ: Այլ նաև նուրբ ճաշակ, նուրբ հոգի, աշխատասիրություն: Մեծ հուզմունքով եմ ամեն անգամ լսում Սուրենին»:

Այս խոսքերը ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ, դուրսկահար Վաչե Հովսեփյանը ասել է Սուրեն Թովմասյանի հեռուստատեսությամբ հնչած հեղինակային համերգի առթիվ:

Այո, երբ Սուրենի կատարմամբ հնչում են «Մայր Արաքսի ափերով», «Դուն էն գլխեն», կամ հեկնց իր հեղինակած՝ «Բո սիրո ճամփան», «Իմ երազ» երգերը, հանդիսատեսը չի կարող անհաղորդ մնալ:

...Ծատ անգամ է հանդիսատեսը նրան ծափողջուլնով բեմ կանչել: Ծատ անգամ է իր հիատմունքը արտահայտել: Ահա նրա հանդիսատեսներից մեկի, մեծ գրողի, մեծ մարդու, մեծ արվեստագետի կարծիքը «Ժամում 60 մոդո» գրքի անվանաթերթում՝ «Մեծ դուրսկահարին, մեծ մարդուն՝ Սուրեն Թովմասյանին, հիացմունքով և անկեղծությամբ. **Վիլյամ Սարոյան**»:

Վ. Ա. ՉԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ

ՆՐԱ ՍԻՐՏԸ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ Է...

Մեծ Հայրենականի տարիներն էին: Երկիրը պատերազմի մեջ էր: Մարդիկ աշխատում էին նազմանակատի համար:

Եսթեր տատը իր «չոթերորդ գրպանում» հավաքած, տրորված ու քրտր-նած վերջին թղթադրամները տվեց տղային:

— Հաց կտոնես:

Փոքրիկն ուշացավ: Տանը անհանգստացան: Երբ եկավ, վախից տուն չմտավ, բարձրացել էր ընկուզենու կատարն ու նվագում էր հացի փոխարեն շուկայից գնած շփին:

Այդ օրվանից, երբ Նորքի վրա իջնում էր երևկոն, ու խտանում էին ստվերները, անցորդներն ականա դանդաղեցնում էին քայլերը.

— Վաչեն նվագում է...

Զարմանալի բան է երաժշտությունը: Մոզական ուժով իրեն էր ձգել պատանուն: Ժողովրդական երգի մեղեդու անպաճույճ հնչյունները մտել էին նրա հոգու մեջ, դարձել հարազատ ու հանգիստ չէին տալիս: Իրիկնային զեփուոր մեղմորեն սվալում էր ու միանում շփի երգին: Ու տղային թվում էր, թե շփի նվագը հեևց այդ զեփուորից է ծնվում, բարձրանում ու սավառնում թեթև, ինչպես զեփուոր:

— Վաչե՛...

Տղան չէր լսում: Նրա համար ուրիշ աշխարհ չկար՝ երգի աշխարհից բացի: Եվ այդ րուպեներին նրան թվում էր, թե կյանքը շվիի իմաստությունն է, առանց որի հնարավոր չէ ապրել:

— Վաչե՛, ուշ է, իջիր՛, դասերդ մնացին...

Տղան դժկամ, խոռվ հոգո՞վ իջնում էր ընկուզենուց և անհամբեր սպասում հաշորդ օրվան: Սպասում, որ նորից իջնի երեկոն ու նորից տրվի իր կախարդական նվագարանին:

Ո՞վ վառեց նրա հոգում այդ սերը: Ո՞վ ստիպեց նրան առաջին անգամ

Ծնվում է երգը...

կյանքում խաբել տատին և հացի փոխարեն շվի գնել: Ո՞վ: Պապը մի օր փող տվեց թոռանն ու ասաց.

— Վաչե, բալաս, դուդուկ առ քեզ համար, ես դուդուկի ձենը շատ եմ սիրում:

Երկու տարի անց Վաչեն ընդունվում է Ղ. Ղուկասյանի անվան պիոներների ու դպրոցականների պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլը, որը ղեկավարում էր Միշա Չաղալյանը:

Ղեկավարը անմիջապես նկատեց սանի երաժշտական ընդունակությունները: Ծուռով նրան թույլատրվեց մենանվագներով հանդես գալ համերգների ժամանակ: Մի համերգի ներկա էին Արամ Մերանգուլյանը և Մարգար Մարգարյանը:

— Ապրես, լավ էր,—ասաց վարպետ Մարգարը:— Բայց շարունակիր սովորել: Դուդուկը պետք է խոսի մարդու սրտի հետ, հոգու հետ... Էս մեկը լավ հիշիր...

Ճանաչված երաժշտի գովեստներն ու խորհուրդները ոգևորեցին արդեն իր նվագարանին նվիրված պատանուն:

Հայաստանում այդ ժամանակ մեծ ճանաչում ունեին դուդուկահարներ Ասոն Մարդյանը և Մարգար Մարգարյանը: Ադրբեջանի ուսդիոն հաղորդում էր դուդուկի վարպետ Կարո Չարչոլյանի ձայնագրությունները:

Անդրկովկասում հայտնի դուդուկահար Կարո Չարչոլյանը Վաչեի հեռակա ուսուցիչը դարձավ: Տղան ժամերով չէր հեռանում նվագարկչից, լսում էր ինքսանոսաց, սովորում նրբին, բարձր ու հուզիչ արվեստը և երազում հանդիպել իր վարպետին: Դա նրան հաջողվեց միայն տարիներ անց...

...Պատերազմի ծանր տարիներին Վաչեն և նվագում էր, և որպես իսկապատ աշխատում Երևանի էլեկտրատեխնիկական գործարանում:

Վաչե Հովսեփյանը Թ. Ալթունջանի անվան Երգի-պարի վաստակավոր անսամբլի մեկուկուսուր-թմբկահար Հրաչյա Արզարյանի և դուդուկահար Բենիկ Իզնաույանի հետ.

1944 թվականին նա ընդունվեց Ռադիոկոմիտեի ժողգործիքների անսամբլը, որտեղ հասունացավ և հմտացավ, յուրացնելով դուդուկի կատարողական ստանձնահատկությունները, տեխնիկական բարդությունները:

Անասիքի շնորհաշատ ղեկավար, կոմպոզիտոր Արամ Մերսանույանը ջանք ու եռանդ չխնայեց Վաչեին իսկական նվագող-մենակատարի բարձր աստիճանին հասցնելու հասար:

26-ամյա Վաչեին ընդունվեց Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ու տանհարան: Այստեղ նա տեսական գիտելիքներ ձեռք բերեց, որոնք օգնեցին նրան ձայնագրելու, ինքնուրույն երգացանկ կազմելու շվիի, դուդուկի ու կլարնետի համար:

«Ես շատ բան սովորեցի Լևոն Մադոյանից,—սխտմում էր Վաչեին:—Ճիշտ է սոված, որ նվագելու ժամանակ դուդուկը պիտի «վախենա» կատարողից: Իսկ Մադոյանի դուդուկը պարզապես «դողում էր» նրանից: Անփորձ էի, կաշկանդվում էի: Մաքուսա դրել էի ինչ գնով էլ լինի սովորել, վարպետանալ»:

Նորից ամիսներ, տարիներ՝ վարպետության բարձունքին հասնելու համար:

Ռադիոի ժողովրդական գործիքների անսամբլն իրոք ոչ մի իսկական երաժշտական դպրոց դարձավ Վաչե Հովսեփյանի համար:

Չինար էս, կրոանալ մի,
Մեր դռներն հեռանալ մի...

Ռադիոյի ալիքներով հորդում էր կոմիտասյան հանճարեղ երգի հնչյունները Վաչեի դուդուկով: Մեղմօրոր ծորում է դուդուկը, սաես հայացքիդ առջև կապտամշուշ ապստոշի միջից մեկ թախծում, մեկ ծիծաղում է հեզանազ հայունին:

Այնքան կյանք, այնքան հմայք ու անմիջականություն կա նրա դուդուկի հնչյուններում, որ համակ ուշադրություն դարձած լսում ես, մոռացած քեզ, շրջապատը, ամենքին: Ու հաղորդավարի ձայնի հետ մարում եմ վերջին հնչյունները.

—Նվագում է հայկական ուսդիոյի ժողգործիքների անսամբլի մենակատար, դուդուկահար Վաչե Հովսեփյանը:

Նրան ճանաչեցին: Ծանաչեցին իբրև ավանդական նվագարանի՝ դուդուկի լավագույն վարպետներից մեկի, որն իր արվեստով այդ համեստ գործիքի գոյատևման շարունակության իրավունքը հաստատեց: Վաչեի արվեստը անկեղծ էր ու անմիջական, պարզ, ժողովրդի հույզերով ցողված, մաքուր ու ջինջ: Նրա նվագացանկը բավականին ընդարձակ էր, ժողովրդական, գուսանական և պրոֆեսիոնալ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների նրա կատարումը մի ստանձին բավականությամբ էին ունկնդրում ամենատարբեր ներաշխարհի մարդիկ: Վաչե Հովսեփյանը ամեն դեպքում խորն էր ընկալում

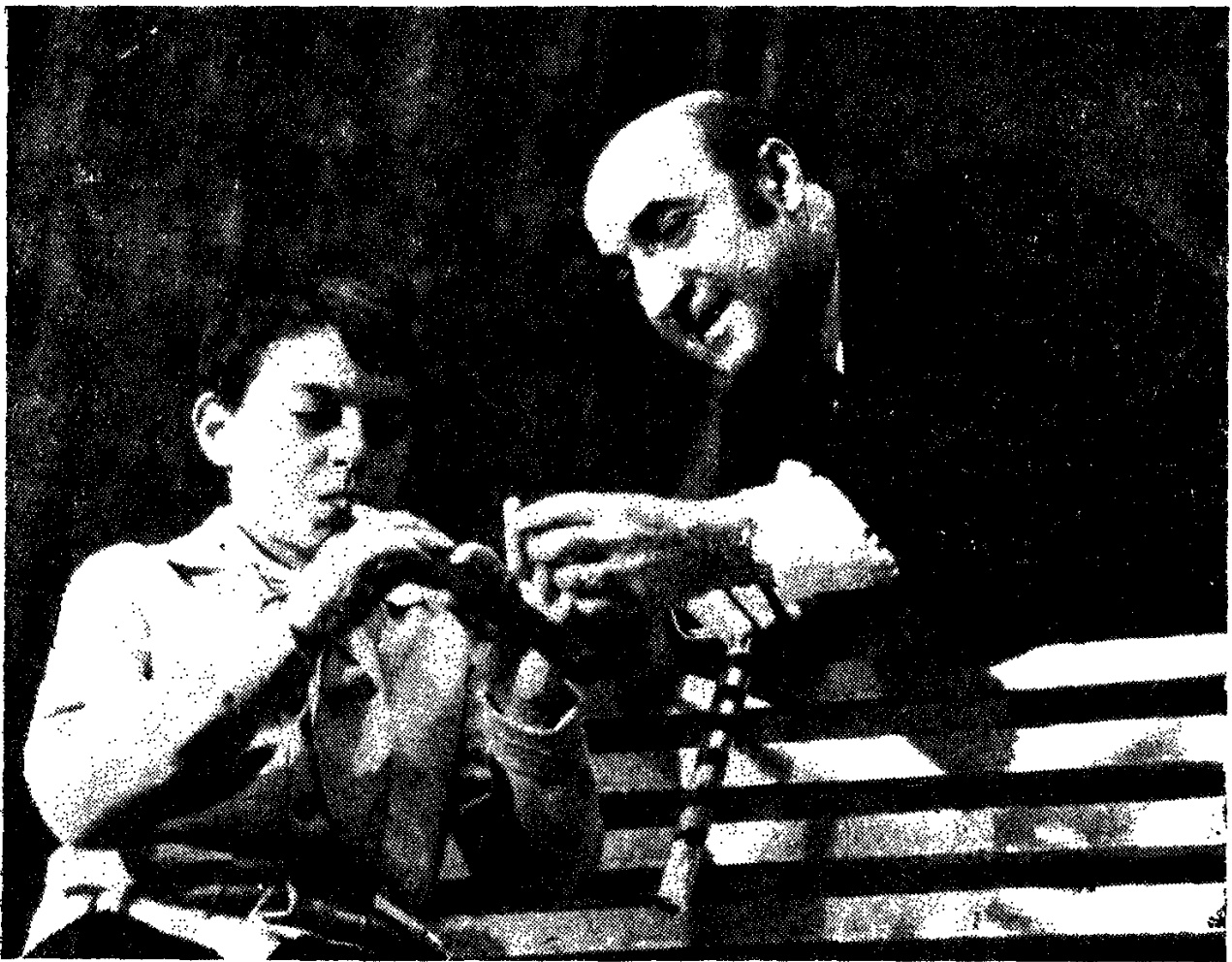
կոմպոզիտորներին, կարողանում էր գտնել ամեն մեկի համար բնորոշը: Նրա նվագը մերթ լի էր դրամատիզմով, մերթ քնարական էր, մերթ խոհական:

Արտիստի համերգային գործունեությունը, ուսիտ և հեռուստատեսային ելույթները, Հայաստանի ուսիտի ձայնադարանի ոսկե ֆոնդում եղած բազմաթիվ ձայնագրություններն իրավամբ ճանաչում բերեցին տաղանդավոր դուդուկահարին:

— Հիմա միակ նպատակս ժողովրդի կողմից մեր դուդուկն ավելի շատ սիրել տալն է: Այն ինչքան շատ մարդ սիրի, այնքան լավ: Ծունչս կտրվելու շատ կնվազեմ, մենակ թե հոգով լսեն, հոգով սիրեն:

Այս էր նրա երազանքը:

1965-ին Վաչե Հովսեփյանին շնորհվեց հանրապետության վաստակավոր արտիստի կոչում: Դա լրջախոհ երաժշտի ստեղծագործական և կատարողական բարձր արվեստի արժանի գնահատականն էր:

Ուսուցիչն ու աշակերտը

Թեմատիկ իմաստով հարուստ և բազմազան են նաև երգահան Վաչե Հովսեփյանի ստեղծած երգերը: Նրա համերգացանկերում տեղ էին գտել և մշտապես հնչել «Վերադարձիր», «Երեքնուկ», «Երանի թե», «Հայաստանի աղ-ջիկները», «Իրիկնամուտին», «Հավատա ինձ», ինչպես նաև գեղջկական, հայկական ժողովրդական երգեր ու պարեղանակներ: Ուշագրավ է նշել, որ երգահան Վաչե Հովսեփյանի համար ստեղծագործական ներշնչանքի աղ-բյուր էին դարձել Վահան Տերչյանի, Պարույր Սևակի, Սիրվա Կապուտիկյանի և մյուս հայ բանաստեղծների ստեղծագործությունները:

Ռադիոյի անասմբյում աշխատած տարիներին Վաչեին մտահոգում էր մի բարդ խնդիր: Համերգային ելույթների ժամանակ անասմբյի բազմահա-րուստ ծրագրի մեջ կաշին համարներ, որոնց կատարման համար խիստ սահ-մանափակ էին դուդուկի կատարողական հնարավորությունները: Սա մտա-հոգում էր նաև անասմբյի գեղարվեստական ղեկավարությանը:

Վաչե Հովսեփյանը փորձեր կատարեց դուդուկի նոր տեսակներ ստեղ-ծելու համար: Գործիքը ձեռք բերեց ավելի մեծ ձայնատարողություն: Նորա-ստեղծ գործիքը անվանվեց բաս-դուդուկ, որը նորույթ էր հայ երաժշտական գործիքների ընտանիքում:

Եվ այսպես՝ նոր ձայներ անասմբյում, ձայներ, որոնք ավելի են հարըս-տացնում անասմբյի հնչեղությունը, հնարավորություն ստեղծում կատարել նոր ու համեմատաբար բարդ ստեղծագործություններ:

Երաժշտի փայլուն կատարումները կոմպոզիտոր Յուրի Գևորգյանին հուշեցին ստեղծելու դուդուկի և սիմֆոնիկ նվագախմբի երեք մասանոց մի կոնցերտ, որը հաջողությամբ ներկայացվեց ունկնդիրներին 1977 թ.-ին Երե-վանում: Դուդուկի պարտիան առաջին անգամ կատարեց Վաչե Հովսեփյանը:

— Ես սիրով ու գորովանքով ուսումնասիրել եմ իմ ժամանակակից բոլոր հայ լավագույն դուդուկահարների փորձը,—ասել է Վաչե Հովսեփյանը: —Ինձ թվում է, որ Յուրի Գևորգյանի կոնցերտը կնպաստի, որ մեր կոմպոզիտոր-ներն ու երաժիշտները արջորեն նայեն դուդուկին: Իսկ մինչ այդ, ես նյութեր եմ հավաքում՝ գիրք գրելու մեր անվանի դուդուկահարների մասին: (Մեծ երաժշտի այս երազանքը չիրականացավ նրա վաղաժամ մահվան պատճա-ռով):

Դուդուկի լավագույն կատարող և շնորհալի ստեղծագործող Վաչե Հով-սեփյանը չէր կարող միայն իր մեջ պահել հայկական այդ սրտատուչ գործիքի կատարողական գաղտնիքները, դուդուկահարի վարպետության բանալին, չէր կարող չմտածել դուդուկահարների նոր սերունդ ստեղծելու մասին: Նա լավ էր գիտակցում, որ դուդուկը մեր ժողովրդի հնագույն մշակույթի մա-սունքն է, որը պետք է հարատևի և երբեք մոռացության չսպետք է տրվի: Եվ

նորախառնում էր մանկան պես, երբ իրեն էին դիմում աշակերտ-դուդուկահարները. «մեզ էլ սովորեցրու նվագել, վարպետ»:

Վաչե Հովսեփյանը դուդուկի դասեր էր տալիս կուլտուրայի ժողովրդական կոնսերվատորիայում, ուսդիոյի անսամբլում, լինում Հայաստանի կոլեկտիվ և պետական տնտեսություններում, ամենուր հանդիպում պատանի դուդուկահարներին, բաժին հանում իր փորձն ու գիտելիքները:

Դուդուկը, որպես Արևելքում սիրված գործիք, Վաչե Հովսեփյանին ճանաչում բերեց հենց Արևելքում և այն էլ՝ երաժշտական ամենատարածված ու սիրված ժանրի կատարման մեջ:

1975 թվականին Տաշքենդում հրավիրված գիտական կոնֆերանսին, որը նվիրված էր մուղամաթին, Հայաստանից մասնակցեց նաև Վաչե Հովսեփյանը: Երաժիշտը Տաշքենդ էր տարել իր ստեղծած «Հայկական բայաթին» և «Ադրբեջանական մուղամը»: Վաչեի տեխնիկայի վիրտուոզությունը և կատարման զգացմունքայնությունը նրան իրավունք վերապահեցին իր ելույթով ավարտելու եզրափակիչ համերգը: Նույն տարում նա հրավիրվեց Բաքու, մասնակցելու ազգային երաժշտությանը նվիրված մի խոշոր միջոցառման:

Հայկական արվեստի օրերին՝ 1976 թվականի հունիսին Թբիլիսիի ֆիլիսոփայության հոշակերտ, նորակառույց դահլիճի կամարների տակ վրաց ունկընդիրներին իր արվեստով հմայեց Արամ Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների անսամբլը:

Ունկընդիրների հիշողության մեջ երկար կմնա հատկապես ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Վաչե Հովսեփյանի անզուգական կատարումը: Նա մեծ վարպետությամբ ներկայացրեց անմահ Սալաթ-Նուվայի «Դուն Էն գլխեն» երգը:

Այդ օրերի ելույթների առթիվ «Վեչերնի Թբիլիսի» թերթը, խոսելով Վաչե Հովսեփյանի կատարման մասին, գրեց. «Անսամբլի մենակատար, վիրտուոզ դուդուկահար Վ. Հովսեփյանը տաղանդավոր, ինքնուրու կոմպոզիտոր է»:

* * *

1977 թվականի հունիսին Բաքվի Վ. Ի. Լենինի անվան պալատում հանդես եկան Հայաստանի արվեստի վարպետները: Նրանց երգն ու երաժշտությունը, պարերը մի հրաշալի նվեր էին բաքվեցիներին՝ Մեծ Հոկտեմբերի հոբելյանական տարում:

«...Մեծ համերգում Վաչե Հովսեփյանը Անդրանիկ Ասկարյանի նվագակցությամբ վիրտուոզ իմպրովիզացիաներ կատարեց ժողովրդական թեմաներով: Դուդուկը երգում էր, ծիծաղում, թախծում... Հանդիսատեսը մտքով տեղափոխվեց Հայաստանի ձյունագագաթ լեռները, զգաց լանջերն ի վեր շնկշնկացող հովերի շունչը, ծաղիկների անուշ բուրմունքը»:

Այսպես էր գրել Վաչեի նվագի մասին Ադրբեջանական ՍՍՀ վաստակա-

վոր արտիստուհի, Մ. Ֆ. Ախունդովի անվան Օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնի մենակատարուհի Տառյանա Բաղիրովան Բաքվի «Կոմունիստ» թերթի 1977 թ. հունիսի 23-ի համարում «Արևշող արվեստ» խորագրով հոդվածում:

Իսկ հաջորդ՝ 1978 թ. հունիսին, երբ Վաչե Հովսեփյանը նորից հանդես եկավ Բաքվում, նրա ելույթի առթիվ կոմպոզիտոր Նարինան Մամեդովը գրեց.

«Շատ ցանկալի է ընդգծել դուդուկահար և կլարնետահար, Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի կատարողական բարձր արվեստը, որը «Կովկաս» ֆանտազիայում կատարեց մենանվագը: Գործիքն ասես վերածվել էր մարդկային ձայնի՝ մերթ արտասանում էր, մերթ երգում: Պետք է ասել որ նա հիանալի երաժիշտ է, փայլուն տիրապետում է իր գործիքին և խորապես զգում երաժշտությունը: Նրա կատարմամբ հնչեց «Հովերն ընկան» ժողովրդական երգը: Թվում էր, թե երաժշտությունը վերստեղծում է ծաղիկների ու հողի բույրմունքը, կուսական բնության երանգները, որոնք ստեղծված են մարդու բերկրանքի համար»:

(«Կոմունիստ» 1978 թ. հունիսի 25, Բաքու):

Ծնվում է մեղեդին...

Իր սիրելի նվագարանի հետ անվանի երաժիշտը շրջել է ոչ միայն հանրապետությունում ու Միությունում, այլև աշխարհի շատ երկրներում՝ Ֆրանսիա, Եգիպտոս, Հունաստան, Թուրքիա, Իսլանդիա, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ, Իրաք, Հորդանան...

Թվում էր, թե հեռավոր Իսլանդիայում, ուր ոչ մի հայ չկա, դուդուկն իր երկրպագուները չէր կարող ունենալ: Սակայն առաջին ունկնդրումից հետո դահլիճը խնդրում էր կրկնել «Դուն էն գլխենը», «Հովերն ընկան», «Ինձ մի խնդրիր» և այլ երգեր:

Իսկ 1974 թվականին Նյու-Յորքի դահլիճներից մեկում Վաչե Հովսեփյանի դուդուկն ունկնդրում էին ՄԱԿ-ի 80 երկրների ներկայացուցիչներ:

1976-ին Եգիպտոսի համերգասրահներում նորից հնչեցին նրա կատարմամբ «Սոխակը» (շվի), ժողովրդական «Օտար ամառի ճամփեքի վրա», Կոմիտասի «Կաքավիկը», Սալաթ-Նովայի «Դուն էն գլխենը» (դուդուկ):

Մոսկվայի «Մելոդիա» ֆիրման թողարկեց «Նվագում է Վաչե Հովսեփյանը» տևանվագ ձայնապնակը: Ծնորհայի դուդուկահարի կատարմամբ ձայնագրված են Սալաթ-Նովայի «Դուն էն գլխեն», Դանիել Ղուզարյանի «Քնիր, իմ բալիկ», Անտոն Մաիլյանի «Ինձ մի խնդրիր», հայկական ժողովրդական «Հովերն ընկան», «Մաճկալ» և այլ երգեր:

1978 թ. իր այցելություններից մեկի ժամանակ աշխարհահռչակ գրող Վիլյամ Սարոյանը ցանկություն էր հայտնել լսելու լավագույն հայ դուդուկահարին:

Մի լնկերական հավաքույթում հրավիրված էր և Վաչե Հովսեփյանը: Մեկը մյուսի ետևից նա կատարում էր հայկական ժողովրդական երգեր, Սալաթ-Նովայի ստեղծագործությունները: Մեծ գրողը լսում էր լուռ, աչքերը գոց: Մերթ-մերթ ամուր սեղմվում էին խոսի կոպերը, և դողում ընչանցքների ծայրերը: Վաչեն նվագում էր ներանձնացած, ներքուստ խոռվված, և ասես այդ օրը դուդուկը նրա հոգու շարունակությունը լիներ, և ինքը մատներով իր սրտի լարերին էր դիպչում: Մարեց նվագը... Լուռ էին ամենքը, ու լավեց ծերունագարդ գրողի մրմունջը.

— Քո նվագը աղոթք է, հայու աղոթք...

Զ Ի Վ Ա Ն Գ Ա Ս Պ Ա Ր Յ Ա Ն

ՀԱՍՀ ժողովրդական արտիստ

ԸՆԴ ԵՂԵԳԱՆ ՓՈՂ... ԵՐԳ ԵԼԱՆԵՐ

Նվագում էր պապը. դուդուկը դաշլաշլում էր տխրագին ու մեկ էլ՝ ուրախ: Տխրահառաչ ձայն էր դա, թե՛ հարսանյաց ուրախ կանչ, դժվար էր ասել: Գեղգեղում էր դուդուկը, գեղգեղանքը տարածվում էր դեպի անտառները, սարերն ի վեր, դաշտերն ի վար:

Իսկ իրենց կաղնուն հենված պապի նվագն էր լսում փոքրիկ Զիվանը: Նա մտածում էր, թե կգա մի օր, որ ինքն էլ պապի նման կնվագի, որ պապի դուդուկի նման իրենն էլ կհնչի հոգեզմայլ ու հոգեգրավ:

Ծորում էր հայկական զուլալ մեղեդին և տարածվելով հեռու, շատ հեռու, պապենական խոսքը տանում դարերից ծնված, դարերից տրված ժողովրդական սրտամոտ խոսքին:

Մի օր էլ, երբ պապը նվագում էր, թոռնիկը խնդրեց.

— Պապ ջան, դուդուկդ տուր ինձ...

Պապը զարմացած նայեց թոռնիկին, կուլ տվեց արցունքները և դուդուկը տվեց թոռնիկին:

— Բալա ջան կկարողանա՞ս,— լացակումած հարցրեց նա:

— Հա, պապ ջան...

— Ախր փոքր ես:

— Բա ութ տարեկանը փո՞քք է...

Ութ տարեկանը շատ փոքր էր դուդուկ նվագելու համար: Եվ ո՞վ իմանար, որ Քաղսի գյուղում ճանաչված երաժիշտ Ղևոնդի թոռանը նվիրած դուդուկը նրան կդարձներ դուդուկի մեծ վարպետ, թե Ջիվանը դուդուկը կհասցրեր համաշխարհային ճանաչման:

Հանրապետության ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը այսօր մեծ ճանաչում ունեցող դուդուկահար է և գլխավորում է Երբաղսովետի երաժշտական կոլեկտիվների բյուրոն:

Երբ նվագում է Ջիվանը, կարծես... ընդ եղեգան փող երգ ելաներ...

«Դուդուկի կախարհը»... Այսպես են բնութագրել սովետական և արտասահմանյան շատ թերթեր Ջիվան Գասպարյանի արվեստը:

Դուդուկն ամեն դեպքում մնում է նվագարան: Կարևորը նրան խոսեցնելն է, նրա անաղարտ հնչյունները ժողովրդի հոգուց բխեցնելը:

Որսկան ախպեր, սարեն կուգաս...

Ասում են, թե երաժշտությունը ժողովրդական է, կոնկրետ ստեղծագործող չունի:

Հազիվ թե:

Խոսքերը Վարպետինն են, երաժշտությունը՝ ժողովրդական. այն իր անգութական դուդուկով շատ անգամ է համընդհանուր ճանաչման արժանացրել Ջիվան Գասպարյանը:

Նրա դուդուկը՝ այդ ազնիվ նվագարանը, իր կախարհանքով մարդու հոգում արթնացնում է մի անուշ թախիժ, անգութ որսկանից խուսափող անմեղ էղևիկի պար, մի մեծ, հարատևող ուրախություն...

Դնում է դուդուկը վար, և մտքերի շղթան նրան տանում է հեռու, բայց ոչ հեռավոր անցյալ: Մի փոքր պատմություն:

... Մի օր տատը թոռան ձեռքից բռնած տարավ Երևանի Ղ. Ղուկասյանի անվան պիոներների ու դպրոցականների պալատ: Լսեցին, ընդունեցին: Անցան ուսումնառության տարիները, առաջին համերգները:

Սկսեց նվագել աշխատանքային ռեգերվների գլխավոր վարչության երգի-պարի անսամբլում, որը ղեկավարում էր հայ երաժշտության երախտավոր, կոմպոզիտոր Երվանդ Սահառունին:

Ծատ բան ուսանեց Սահառունուց՝ բեմական համարձակություն, անսամբլային կատարողականություն, մենակատարի վարպետություն: Այստեղ էր, որ նա մի քանի տարի աշխատեց Վաչե Հովսեփյանի հետ:

Հետո նրանք աշխատանքի անցան տարբեր կոլեկտիվներում, Վաչեն՝ ռադիոյի ժողգործիքների, իսկ Ջիվանը՝ երգի-պարի անսամբլներում:

Ջիվանը շուտով դարձավ վաստակաշատ Թաթուլ Ալթունյանի սիրելի սանը: Վարպետը խրախուսում էր նրան, հավատացնում, որ անսամբլի հա-

չողությունները մեծապես կախված են նաև նրա արվեստից: Ու այդ անկեղծ, արտառուչ խոսքերով ոգևորված, մեծ վարպետի դեկավարությամբ շարունակում էր կատարելագործել իր վարպետությունը Ջիվան Գասպարյանը:

Ջիվանն, իհարկե, առաջիններից չէր, բայց անսամբլի հետ ամենուր տարավ իր նորովի խոսքը՝ դուդուկի լեզվով հնչեցրած:

* * *

Երգի-պարի անսամբլում և ընդհանրապես արոֆեսիոնալ մյուս անսամբլներում, ունկնդիրները դժվարանում են մենակատարին տարբերել խմբի մյուս մասնակիցներից: Բայց երբ խմբում հնչում է Ջիվանի դուդուկը՝ տարակուսանք չի լինում: Փառաբանված անսամբլի հետ Ջիվանը տարավ իր դուդուկը, ասելու ի լուր աշխարհին, թե ինչպիսի գողտրիկ, խորունկ ու թանկ խորհուրդ ունի իր մեջ այդ փայտյա փոքր ձողը:

Ջիվան Գասպարյանը արվեստակից բարեկամների՝ ՍՍՀՄ ժող. արտիստուհի Գոհար Գասպարյանի, Սիլվա Կապուտիկյանի, Խորեն Պալյանի, Վերա Հակոբյանի, սիլյուրքահայության ներկայացուցիչների հետ, համերգից հետո:

Նվագում է Ջիվան Գասպարյանը:

Տարբեր դուդուկահարների նվագի մեջ դժվար չէ տարբերել Ջիվանի նվագը: Այն ունի իր եղանակը, իր հանգը, իր գույնը, սեփական ձայնը: Այդ ամենին նա հասել է իր արտակարգ ընդունակության և ջանասիրության շր-
նորհիվ:

Պատմում են, որ արտասահմանյան հերթական ուղևորության մեկնելուց առաջ Ջիվան Գասպարյանը մոսկովյան հյուրանոցում ապրել է մի քանի օր: Նշանավոր վարպետը աշակերտի նման ամեն օր պարապում էր: Նրա դու-
դուկի մեղեդին լսվում էր հյուրանոցի միջանցքներում: Մի օր, առավոտյան վաղ երկու օտարերկրացիներ, հավանաբար արաբներ, մոտեցել էին Ջիվանի սենյակի դռանը և լուռ լսում էին իրենց համար այնքան անժանոթ մեղեդին: Նվագը ստիպել էր նրանց կանգ առնել, համրանալ: Իսկական արվեստն այդպիսին է. ստիպում է մարդկանց կանգ առնել և համրանալ:

Ջիվան Գասպարյանն ու Գագիկ Գյուրջյանը նվագակցում են ՀՍՍՀ ժողովրդական արտի-
ստոսի Լուսիկ Քոչյանին

Այո, մեղեդու մեջ տվյալ ժողովրդի պատմությունն է, նրա ճակատագիրը, որը թեև անթարգմանելի է, բայց հասկանալի ու մատչելի բոլոր ժողովուրդներին:

Զիվան Գասպարյանը խստապահանջ լինելով ինքն իր նկատմամբ, դահլիճի կամ լսողների միջև տարբերություն չի դնում՝ լինի դա գյուղական դահլիճ, թե մեծ բեմահարթակ՝ Կրեմլի համագումարների պալատից մինչև Նյու-Յորքի «Կառնեգի հոլլի» սրահը...

Կատարողական վարպետության գագաթնակետին նա հասել է իր ուսուցիչներից ընդօրինակածը սեփական մեկնաբանությամբ մատուցելու ձիրքով:

Զիվանը զարմանալիորեն կարողացավ ընկալել ժողովրդական մեղեդին, ժողովրդի ոգու ելևէջները, կարողացավ ազգային արվեստի ակունքներից վերցնել և ժողովրդին վերադարձնել իրենը, սեփականը:

Դժվար է, իհարկե, եղեգնյա այդ քնքուշ ու պարզ նվագարանով վարպետորեն վերարտադրել ժողովրդի ստեղծագործությունները: Եվ նույնիսկ հասնել նրան, որ դուդուկը դասվի երաժշտական դասական գործիքների շարքը, անգամ դեր ստանձնի սիմֆոնիկ ստեղծագործության մեջ: Սա էր գուցե և պատճառը, որ հայ կոմպոզիտորները ձեռնամուխ եղան դուդուկի համար սիմֆոնիկ ստեղծագործությունների ստեղծմանը: Ավետ Տերտերյանի երկրորդ սիմֆոնիան շնորհալի դուդուկահարի կատարմամբ հնչեց Չեխովյակիայում, Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետությունում, Լատվիայում, Լիտվայում, Էստոնիայում, ամենուր արժանանալով ունկնդիրների ջերմ ընդունելությանը:

Զիվանը պատմում էր, թե ինչպես է իր այդ փոքրիկ նվագարանը ծոցագրպանը դրած, առաջին անգամ մեկնել միջազգային մրցույթի՝ 1957 թվականին Մոսկվա: Աշխարհի տարբեր ծայրերից հինգ հազար երաժիշտներ էին եկել: Ժյուրին կազմված էր պատկառելի դեմքերից: «Մտածում էի, ինչ պիտի անի իմ պարզ ու փոքրիկ դուդուկը այդ բարդ ու փայլուն գործիքների կողքին, կհասկանան, կամ ես կկարողանամ մեր ազգային մեղեդիների գեղեցկությունը հասցնել նրանց: Ու շատ զարմացա, երբ նվագն ավարտելուց հետո ինձ ժյուրին բեմահարթակից ցած կանչեց. ոչ ոքի չէին կանչել: Դուդուկս ձեռքե-ձեռք անցավ, հարցնում էին ինչ նյութից է, գործիքի անունն ինչ է: Առաջին մրցանակ շահեցի...»:

Այս փոքր շարադրանքի սահմաններում դժվար է ներկայացնել Զիվան Գասպարյանի համերգային շրջագայությունների արտասահմանյան ողջ երթուղին, թվարկենք միայն երկրների անունները՝ Ալբանիա, Հունգարիա, Բուլղարիա, ԱՄՆ, Կանադա, Սիրիա, Եգիպտոս, Բելգիա, Լյուքսեմբուրգ, Իրաք, Քուվեյթ, Հորդանան, ԳԴՀ, Ֆրանսիա...

Շատ են, բոլորը չես թվարկի, աշխարհը ինչպես ասում են, «մեծ է, բոլոր անկյուններում չես հասցնի լինել»:

Զիվան Գասպարյանի ճանապարհոր-

Հայ արվեստի վարպետները Լիբանանում 1978 թ. ՀՍՄՀ ժող. արտիստների Լուսինե Չարսյանի և Ջիվան Գասպարյանի հետ

դուքսները շարունակում են նրան նվիրված կինո և հեռուստատեսային ֆիլմերը, «Մերողիա» ֆիրմայի արտադրած ձայնակալսուսկները՝ «Նվագում է Ջիվան Գասպարյանը»:

Դուքսները միշտ էլ սիրված ու հոգեհարազատ գործիք է հայ մարդու համար: Իսկ երբ նվագում է Ջիվան Գասպարյանը, թվում է, թե դուքսներն էլ լեզու առած լսում, երաժշտության հետ արտաբերում նաև երգի բառերը: Մեղմ, հոգեթով ձայնով նա կատարում է երգեր, որ մեզ ծանոթ են վաղուց, բայց նա բացում է երգի մի անհայտ աշխարհ, նրան հաղորդում հմուտ միևնույն այդ մեզ անհայտ մի շիթ, այն տպավորությունը թողնելով, թե դա մի այլ երգ է, որ լսում էս առաջին անգամ: Ինքն իրեն նվագակցելով, Ջիվան Գասպարյանը երգում է. «Հովերն ընկան...», «Ոլոր-մոլոր», «Նսխշուն աղջիկ», «Հեյ ջան, հեյ ջան», «Թամամ աշխարհն պտուտ եկա» և շատ ու շատ այլ երգեր՝ իր կրանգով, իր նրբությամբ, իր ինքնատիպ ոճով հարստացնելով հայկական ժողովրդական երգերի կատարողական արվեստը:

Քիչ կլիներ, եթե ասեինք, թե Ջիվանը միայն դուրով է նվագում: Բսկ նրա զուռնա՞ն, կլարնետո՞ր, որոնք անզուգական են, ինչպես դուրովը:

— Այս ի՞նչ հրաշք է, այս ի՞նչ նվագարան է, ի՞նչ երաժշտություն,— զարմանում են ունկնդիրները:

Հրաշքներ ու հրաշք նվագարաններ չկան: Կան հրաշք կատարողներ, որ այդպիսին են դարձնում փայտե գործիքը, և ընդ եղեգան փողը երգ է ելանում:

Այդպիսիներից է նաև Ջիվան Գասպարյանը:

Ահա թե ամերիկյան հյուրախաղերի առիթով բանաստեղծ Հրաչյա Հովհաննիսյանին ինչ է պատմել հանճարեղ գրող Վիլյամ Սարոյանը:

— Ֆրեզնո գաջի մեր խումբին համերգը: Լավ կշալեր, կճանչնա՞ս դուրովչին...

— Ջիվան Գասպարյան:

— Օլո ուայթ: Ջիվան Գասպարյան, շատ պատվական կշալե: Գիտե՞ս, մեկ հայ մեռավ դահլիճին մեջ, համերգի պահուն: Այո, այո, լսեց դուրովը, ընկավ, հետո մեռավ... խեղճ մարդ:

Նվագում է Ջիվան Գասպարյանը:

Ավելացնելու ոչինչ չկա...

Փ Ո Ւ Ա Ր Ի Ն Ո՛Ւ Ն Ե Ր Ը

Վ Լ Ա. Գ Ի Մ Ի Ր Հ Ա Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Յ Ա Ն

ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

« Գ Ո Ր Ա Ն Ի »

Մահուրի Գևորգի երգերը ամբողջ Ապարանում տարածված էին...

... Վա՛յ մեր Ապարանա սառը ջուրը:

Զարն, իրոք, սառն էր, բայց երբ երգում էին, հոգիները տաքանում էր: Այս, Մահուրի Գևորգը ապարանցու սիրտն էր: Ապարանի զով սարերից, նրա պաղ, խշշացող աղբյուրներից եկավ ու մտավ մաքրամաքուր մի երգ տղայի սիրտը: Ապարանցին երգի սիրահար է, ուրախության սիրահար.

Թե եղել էր Ապարանում, սպա զվարթ հարսանիքների հյուր էր եղել: Հարսանիքն այստեղ համաժողովրդական ուրախություն է: Թնդում է թնդուկը, հնչում է երգը, մեծից մինչև փոքր երգում են: Ու Արագածի լանջերից խոխոջելով հոսում է պարզ ու հայկական հին մեղեդին՝ «Յարրմ Գորանին»:

Կարոտ կա այդ երգի մեջ, լեռների կարոտ: Մեր կա այդ երգի մեջ՝ հայ ժողովրդի, հայոց աշխարհի:

«Յարբմ Գորանի»... եկար ու արեկոծեցիր տղայի հոգին:

Ըդ անտեր Մըշու դաշտ հինգ հարյուր գեղ է...

Երբ տղան տատի հետ առաջին անգամ սար բարձրացավ, ոչխարի հոտի մոտ մի պատանու տեսավ, որ նվագում էր:

— Տա՛տ, այ տատ, ի՞նչ է նվագում:

— Ծվր.

— Ծվին ի՞նչ է...

— Ծվին գործիք է... որ շվկացնում է... երգում է...

Տղան սոսեցավ, կանգնեց նվագողի կողքին:

— Էս ի՞նչ էս նվագում:

— Հովվի կանչը...

— Հովվի՞...

— Հա, էս հովիվ էմ, էս էլ իմ կանչն է...

Կողքին մակաղում Լին ոչխարները:

Հովվի կանչը...

Այդ կանչը կանչեց նրան: Ու դարձավ տատին.

— Տատ, այ տատ, էս շվից ունե՛ս...

— Ի՞նչ, ուզում ես շվի՞ փչել:

— Նվագել...

— Դու վաղը շվի կունենաս...

Ծվին փոքրիկ, փոքրիկ Լր, թեթև, թեթև...

Բայց դե տղան էլ փոքր էր:

— Մեր Վարդը սկսեց նվագել,— ասաց տատը ու խաչակնքեց դեմքը,— թող նվագե, մարդ դառնա: Եվ նա անբաժան մնաց շվից: Ինքն իրեն համար, ոնց որ տատն էր ասում, փչում էր...

Հետո այն մեղեդի դարձավ. տղան փորձեց նվագել այն մեղեդիները, որ լսում էր հարսանիքներում, ռադիոյով, այս ու այն վարպետից: Փորձեց՝ սկզբում դանդաղ, ապա արագաթոփչ հասավ իր ցանկությանը՝ ծայրից ծայր կրկնել լսած մեղեդիները:

Հարությունյանների ընտանիքում հրճվում էին.

— Վարո՛դ, ա՛յ Վարո՛դ, այ բալա, մի հատ նվագիր:

Ու նվագում էր, չէր հոգնում, չէր տրտնջում:

Ախագյազ բարձր սարին,

Ձյունն իջել է կատարին...

— Ա՛յ Վարդ, ա՛յ տղա, արի հաց կեր, է՛...

— Հիմա կգամ...

Ձեր գալիս, նվագում էր ու նվագում: Ու միշտ նորից հնչեցնում իր առաջին՝ «Հովվի կանչը»:

Երբ տեղափոխվեցին Երևան ու Հաղթանակի կամրջի տակ մի փոքրիկ

հայկական օջախ ծխաց, եկավ նաև նրա հաղթանակը: Նրան ընդունեցին Հայֆիլհարմոնիա: Ծվիով նա գեղարվեստական խմբերի ու անսամբլների հետ անցավ Հայաստանի ճամփաներով, առաջին ծափերը ստացավ, գովեստի առաջին խոսքերը լսեց:

Բայց շվին քիչ էր նրա համար: Ու նա ձեռքը վերցրեց դուդուկը:

Դուդուկը նրա սրտին մոտ էր: Խոսում էր սրտի հետ, խորհուրդ անում:

Եվ հնչեց Մահուրի Գևորգի երգը՝ դուդուկի ականջակալ անցքերից: Նրվագեց՝ «Հովերն ընկան»: Ու ահա, իրոք հովերն ընկան, ու ասես իր երկրի գով քամիները հասան նրան:

Բայց դուդուկը սիրում է, որ տառապեն իր հետ. թե ուզում ես վարպետ դառնալ՝ պիտի աշխատես, փոթորկվես, մաշվես, որ դուդուկը քո հարազատն ու մտերիմը լինի:

Տարիներ առաջ մի սիրունիկ օրիորդ դահլիճում, համերգի ժամանակ, շուռ եկավ դեպի ընկերուհին ու ասաց.

— Մրանց գործն ուրախ ու հեշտ է, նվագում եմ, էլի...

Ես այդ ընկերուհուն չասացի, որ «նվագում եմ, էլի»-ն դժվարագույն, ամենօրյա աշխատանք է, որ նվագողը պետք է ունենա բանվորի քրտինք, սպորտամենի մարզանք, բնածին տաղանդ և մարդկային նուրբ հոգի: Ես չասացի, թող այդ օրիորդը այդպես կարծի, բայց ծափահարի: Արտիստական խոհանոցին բոլորը չէ, որ ծանոթ եմ:

Վլադիմիր Հարությունյանի այդ աշխատասիրությունն էր, որ նրան բերեց Հայաստանի պարի պետական անսամբլ:

1958-ին, երբ առաջին հայտագրով անսամբլը ներկայացավ հանդիսատեսին, Վլադիմիր Հարությունյանը շվի ու դուդուկ նվագեց: Հայֆիլհարմոնիայի դահլիճի կամարների տակ բացված պարային ծաղկեփնջի կողքին երիտասարդի նվագը համոզիչ ու հմայիչ հնչեց:

Մի բան է լինել սուկ մեռակատար, այլ է, երբ անսամբլի հետ նվագում ես մի ամբողջ ծրագիր:

Համարները հաջորդում են իրար: Վլադիմիր Հարությունյանը շվիով կատարեց՝ «Սոխակը»: Նստեց անսամբլի հետ միասին: Ու հնչեց «Կախարդված ծաղիկները»: Մենանվագը դուդուկի վրա՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Եվ նորից՝ «Մոլդավական երիտասարդական պար». կլարնետի մենանվագը՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Եվ վերջապես մեր զարդը՝ «Բերդը»: Զուռնայի մենանվագը՝ Վլադիմիր Հարությունյանի:

Մրանք առաջին ծրագրի հայտագրից են:

Մինչ այդ աշխատելով Հայաստանի երգի-պարի պետական անսամբլում, Վլադիմիրը մեր մեծերից՝ Թաթուլ Ալթունյանից, Ալեքսանդր Ալեքսանդրյանից շատ բան սովորեց:

Հետագայում, Հայաստանի պարի անսամբլում բալետմաջստերներ Էդուարդ Մանուկյանի, Իլյա Արքատովի (Յաղոբյան) և, իհարկե, կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանի օգնությամբ նա կատարելագործեց իր վարպետությունը:

Պրպտուն միտքը, բնածին շնորհքը եկան լրացնելու բազմաթիվ հյուրախաղերի հաջողությունները՝ Մոսկվայից մինչև Տաշքենդ, Տալինից՝ Ասրատով...

Նորաստեղծ անսամբլը մեկնեց արուսասանյան հյուրախաղերի՝ Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ, Չեխոսլովակիա, Ալժիր, Թունիս, Մարոկկո, Անգլիա, Ֆրանսիա, Դանիա, Ծվեյցարիա, Բրազիլիա, Արգենտինա, ԱՄՆ... 40-ից ավելի երկրներ...

Գլխադուռ են Հայաստանի պարի պետական անսամբլի երաժիշտներ, հայր և որդի Վլադիմիր և Ալեքսանդր Հարությունյանները

Ու ձգվում են, ձգվում են ճամփաները: Ու աճում, ծափալվում, հաստատուն է դառնում Վլադիմիր Հարությունյանի վարպետությունը:

Արտիստը ոչ միայն գտավ բեմը, այլև բեմը գտավ նրան: Այդ նշանակում է, որ հանդիսատեսը սիրեց ու գնահատեց, մոտ ընդունեց նրա արվեստը: Գտնելով իր ինքնությունն ձայնն ու երանգը՝ Հարությունյանը գտավ նաև ստեղծագործությունների մատուցման ինքնությունը կերպը:

Տարիների ընթացքում Վլադիմիր Հարությունյանը զգեց այն սերմերը, որոնք աճեցին և շատ բնորոշ են այսօր հանրապետության վաստակավոր արտիստի համար:

Արվեստի հունձքը այսօրվա արդեն ճանաչված վարպետի համար մեծ է

ու շոայլ: Եվ շոայլ է ու մեծ նրա համար, որ Վլադիմիր Հարությունյանը մաճկալի հետ մաճկալ է, աշխատավոր մարդու հետ աշխատավոր:

Մաճկալ ես, բեզարած ես,
Առը շուռ տուր, շուռ արի...

Երգում է Վլադիմիր Հարությունյանի դուդուկը, և դու սրտով ու մտքով տեղափոխվում ես արձակ դաշտերն ու տեսնում բեզարած յարին, աշխատող մաճկալին:

Այս է արվեստի ուժը:

Անցնում են տարիները, բերում նոր անուններ, նոր խոսք:

Երբ անասմբլի գեղարվեստական ղեկավար, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վանուշ Խանամիրյանը բեմադրեց «Էնզելին», Վլադիմիր Հարությունյանը Սպենդիարյանի արվեստի ակունքներից նեկտար խմելով, մատուցեց իր մենանվագը: Խաչատուր Ավետիսյանի «Վակաչներում» նա բանաստեղծ է իր դուդուկի մենանվագով:

Նյու Յորքում նա իր շուրջն էր հավաքում ամերիկացիներին ու փչում մեր եղեգան փողը: Աշխարհի տասնյակ ծեգերն է տանում նա մեր երգն ու երաժշտությունը: Տանում է շնչեղ ու մարտակոչ, քնարական ու գողտրիկ:

Մեծ արվեստը, իհարկե, գալիս է տաղանդից: Բայց նաև՝ աշխատանքից: Վլադիմիր Հարությունյանի մոտ այս երկուսը հանդես են գալիս միասին:

Ինչ էլ նա նվագում է (այսօր նրա կողքին նստած դուդուկ է նվագում նաև հույզերով լի երիտասարդ որդին՝ Ալեքսանդրը), լավ է նվագում. նրա նվագի մեջ կա Ապարանի լեռների գուլալ ջրերի կարկաչը, Մահուրի Գևորգի երգի արծիվը, և, իհարկե, տասի առաջին շվիի «Հովվի կանչը»:

Մեծ բանաստեղծ Պարույր Սևակն ասում էր.

Բոլորն այժմ կարդալ գիտեն,

Ուրեմն փառք... կարդացածը հասկացողին:

Ինչ լավ է, որ Վլադիմիր Հարությունյանի արվեստը ոչ միայն «կարդում են», այլև ... հասկանում:

Հայ երգն ու երաժշտությունը ապրում են նրա մեջ, ինչպես Մահուրի Գևորգի երգերը՝ ժողովրդի մեջ:

**Ս Ե Ր Գ Ե Յ
Կ Ա Ր Ա Պ Ե Տ Յ Ա Ն**
ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

ԱՆԿԵՂԾ ԱՐՎԵՍՏԻ ՈՒԺԸ

Հին Երևանն իր գովաստան Կոնդի բարձունքով, երևանյան դանթարով վառ է մնացել երաժիշտ Իշխան Հովհաննիսյանի հիշողության մեջ: Վարպետ Իշխանը շատ հաճախ Ցարսկի փողոցի (այժմ Սպանդարյան փողոցի № 17 տան բակում) հայրական թօեճու տակ նվագում Լր հայկական մին մեղեդիներ Ջիվանու, Ծերամի խաղերը, Սայաթ-Նովայի հոգեկարար երգերը, իսկ փոքրիկ տղան՝ 7-ամյա Սերգեյը, որին թաղի երեխաները «Լալիկ» էին կանչում, վերցնում էր տնային որևէ աման, շուռ տալիս հակառակ կողմը և թմբկահարում...

Արդեն դպրոցական էր, երբ սկսեց թմբուկ զարկել ինքնագործ խմբում և երգել: Երգում էր հին գուսանների, ինչպես նաև Հավասու, Ծերամի երգերը, երգում էր քաղցրաձայն, մանկական անմիջականությամբ: Դպրոցական ստուգատեսներում բոլորը սիրով ծափահարում էին նրան և միշտ մրցանակներ էր շահում:

Պատերազմը նոր էր վերջացել: Մարդիկ ուրախության էին կարող: Ու տղան հոր հետ նվագում էր ընկերական հավաքույթներում, տոնախմբություններում և կամաց-կամաց հասունանում:

1946 թվականից 13-ամյա պատանին սկսեց հաճախել Երևանի մանուկների գեղարվեստական տան ժողգործիքների անսամբլը, որի ղեկավարն էր հեռուստատեսության և ռադիոյի վաստակավոր անսամբլի ներկայիս կոնցերտմայստեր, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Արտեմ Մեջինյանը: Մեկ տարի հետո աշխատանքի անցավ գուսան Սմբատի ղեկավարած խմբում, որտեղ մոտիկից հաղորդակից դարձավ հայ գուսանական երգարվեստին, ուրեք ու ճանաչեց մեր ժողովրդի գուսանական գուլալ ու վճիտ երգերը:

1949 թվականին 16-ամյա պատանին աշխատանքի անցավ Հայֆիլհարմոնիայի ժողովրդական գործիքների անսամբլում, որը ղեկավարում էր հայկական գործիքների լավագույն վարպետ, երաժիշտ Վարդան Բունին (Բունիաթյան): Առաջին պրոֆեսիոնալ անսամբլը նրա համար դարձավ իսկական երաժշտական դպրոց:

1952 թվականին երաժիշտ, ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Խաչիկ Ներսիսյանը Սերգեյ Կարապետյանին հրավիրեց Գորգեն Միրզոյանի ղեկավարած ժողովրդական գործիքների անսամբլը: Այստեղ արդեն պատանուն լուրջ շորձություն էր սպասում: Նվագել մի այնպիսի երաժշտական կոլեկտիվում,

Մեծն Սարոյանն ասաց՝ դուդուկը իմ հոգին է, Սերգեյ:

որ պատվավոր տեղ էին գրավում անվանի դուդուկահար Լևոն Մարոյանը, թառահար Ալեքսանդր Սարգսյանը, քամանչահար Խաչիկ Ներսիսյանը, քանոնահար Մարտին Հովհաննիսյանը, երաժիշտներ Իլյա Մինասյանը, Գարուշ Հովհաննիսյանը, երգչուհիներ Ծողիկ Մկրտչյանը, Վերգինե Բաբայանը...

Նրա նոտագրության առաջին ուսուցիչը հայրն էր, հետո սկսեց նվա-

գակցել Լևոն Մադոյանին: Մեծ վարպետին նվագակցելը մեծ հեռանկարներ է խոստանում, քանի որ վարպետը բոլորին չէ, որ վստահում է... սովորեցնում:

Այդպես էլ եղավ:

1952 թ. աշնանը Սերգեյը մեկնեց Սովետական քանակ՝ զինվորական ծառայության:

— Ի՞նչ մասնագիտություն ունեք,— հարցրեց հրամանատարը:

— Նվագում եմ:

Հրամանատարը նրան հրավիրեց գորամասի փողային նվագախումբ՝ ուր նա առաջատար կլարնետիստ-մենակատար էր: Զորացրվելուց հետո՝ 1964 թ. Սերգեյը ընդունվեց ռադիոյի ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլ:

Բայց նրա հոգին ձգտում էր դեպի դուդուկը:

Վաչե Հովսեփյանը մի օր հարցրեց.

— Դուդուկ նվագում ես:

— Քիչ եմ գբաղվում,— եղավ պատասխանը:

— Ես շատ կուզեի, որ դու դուդուկ նվագես,— խորհուրդ տվեց վարպետը:

Կփորձեմ,— անվստահ պատասխանեց Սերգեյը:

1965 թ. Սերգեյը իրեն նվիրեց դուդուկին: Հետևելով Վաչե Հովսեփյանի խորհուրդներին, խորանալով դուդուկահարի վարպետության գաղտնիքների մեջ, նա վարպետից վերցնում էր այն անհրաժեշտը, որ շուտով նրան պետք է բարձունքներ տաներ:

Թբիլիսիում 1970 թվականին կազմակերպված հայ արվեստի վարպետների մեծ համերգում Ս. Կարապետյանը իր վարպետ Վ. Հովսեփյանի հետ կատարեցին Սայաթ-Նովայի ստեղծագործություններից:

Այնուհետև երիտասարդ դուդուկահարը եղավ Ֆրանսիայում, Եգիպտոսում, Թուրքիայում, Հունաստանում, Իսլանդիայում, Ալժիրում և այլուր: Որպես անսամբլի առաջատար դուդուկահար նվագակցում էր ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստներ Օ. Համբարձումյանին, Հ. Բադալյանին, Ռ. Մաթևոսյանին, Վ. Խաչատրյանին, վաստակավոր արտիստ Ռ. Հովհաննիսյանին:

Ալժիրում, մի ակումբում, տեղի հայրենակարոտ հայերի համար Սերգեյը նվագեց «Դիե յամանը», «Կոունկը», «Վերադարձիր», «Օջախում»: Սերգեյը դուդուկով սիչուոքի հայերին էր հասցնում մայր հայրենիքի կարոտն ու բույրը, խոսում սրտերի հետ:

Այժմ Ս. Կարապետյանը դուդուկ է դասավանդում Երևանի Սայաթ-Նովայի անվան երաժշտական դպրոցում: Նրա աշակերտներից մեկը՝ Սամվել Սիմոնյանը, ավարտելով Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանը աշխատում է Ա. Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների անսամբլում:

Ծնորմալի երաժշտի կատարողական արվեստի մասին կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախինջյանը ասել է.

«Սերգեյ Կարապետյանն այսօր Արամ Մերանգույանի անվան հայկական ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլի դուդուկահարների կոնցերտմաջառներն է: Նա նոր աստիճանի է հասցրել դուդուկահարի իր մասնագիտությունը, Վաչե Հովսեփյանի արժանի աշակերտն է, նրա մեծ գործի շարունակողը: Նրա դուդուկը խոսում է մարդկային սրտերի հետ, նրա արտաբերած հնչյունները սրտամոտ են»:

Ահա թե ինչու ունկնդիրը անկեղծորեն է ընկալում ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Սերգեյ Կարապետյանի արվեստը:

Ս Ի Բ Գ Ե Ց Ս Ի Մ Ո Ն Ց Ա Ն

ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

ԳՅՈՒՄՐՎԱ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ ՀԱՎԵԺԱՆՈՒՄ Է

Գյումրին Հայաստանի այն պատմական քաղաքներից է, որը տվել է ճանաչված բանաստեղծներ, երգիչներ, գուսաններ, երաժիշտներ: Երգի ու տոնախմբությունների այդ ավանդական քաղաքը երաժշտական տաղանդների իր բարեբեր հողում ծնեց նաև Սերգեյ Սիմոնյանին՝ այդ անկրկնելի, ինքնատիպ երաժշտին:

Դեռ պատանի հասակից երաժշտական Գյումրին նրա մեջ սեր արթնացրեց դեպի երգն ու երաժշտությունը: Նրա մատաղ հոգին անհազորեն ընդունեց հայկական ազնիվ մեղեդին, նրա գեղեցիկ ելևէջները, ու մի օր էլ իր ձեռքն առավ ազգային գողտրիկ նվագարանը՝ շվին, որից չբաժանվեց ողջ կյանքում:

Սերգեյ Սիմոնյանը, այդ պարզ ու հասարակ թվացող նվագարանով հիանալի կատարեց ոչ միայն հովվական նվագներ, այլև մեծ կոմպոզիտորների բարդ ստեղծագործություններ՝ Արամ Խաչատրյանի «Կոնցերտ ջութակի համար»-ը, Բիզեի «Ուվերտյուրան» «Կարմեն» օպերայից, Գրիգի «Անիտրայի պարը»...

Հանդիսավոր արարողությունների, թատերականացված ներկայացումների ժամանակ շնորհալի երաժիշտը հանդես էր գալիս գունայի կատարմամբ, մի նվագարան, որով թվում էր, թե կարելի է կատարել միայն բարձր ու զիկանշով հնչող ստեղծագործություններ: Բայց Սերգեյ Սիմոնյանը գունային

այնպես էր տիրապետում, որ հանդիսատեսին մատուցում էր նաև տեխնիկային բարդ ու նուրբ մեղեդային ստեղծագործություններ:

Նույն հաջողությամբ շնորհալի երաժիշտը տիրապետեց նաև կլարնետին, իսկ նրան ավելի հարազատ էր մեր ազգային նվագարանների թագն ու պսակը՝ դուդուկը:

1956 թվականին նա Լենինականից փոխադրվում է Երևան, դառնում Հայֆիլհարմոնիայի մեներգատուր, ապա «Մեղեդի» ժողովրդական անսամբլի հետ նա բազմաթիվ համերգներով հանդես է եկել Սովետական Միության ու հեռավոր անկյուններում, դաստիարակել հայ երաժիշտների մի քանի սերունդ:

Արտիստական տարբեր խմբերի հետ հայ երաժիշտն իր արվեստն է ցուցադրել Բելգիայում, Հնդկաստանում, Հարավսլավիայում, Նեպալում, Մոնղոլիայում, Ինդոնեզիայում, Կիպրոսում, Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում, Մերձավոր Արևելքի երկրներում...

Հմուտ երաժիշտ-ստեղծագործողի շատ գործեր ու կատարումներ այսօր լայն ճանաչում ունեն ունկնդիրների շրջանում:

1967 թվականին սովետահայ երաժշտական արվեստին մատուցած ծառայությունների համար Սերգեյ Միսաքի Միմոնյանին շնորհվում է հանրապետության վասատակավոր արտիստի բարձր կոչում: Նա արժանացել է նաև բազմաթիվ պատվոգրերի, շնորհակալագրերի:

Սերգեյ Միմոնյանի արվեստի մասին կոմպոզիտոր Վլադիլեն Բայյանը գրել է. «Սերգեյ Միմոնյանն իսկական արտիստ էր բառիս ամենալայն իմաստով, որն իր արվեստը բազմատեսակ երաժշտական նվագարաններով կարողացավ մեծ վարպետությամբ ներկայացնել մեր երկրի և աշխարհի շատ բեմահարթակներում: Նրան իրավամբ կարելի է համարել ժողովրդական նվագարանների՝ շվիի, զուռնայի, դուդուկի վիրտուոզ կատարող արվեստագետ:»

Սերգեյ Միմոնյանը միայն երաժիշտ կատարող չէր: Նա ուներ նաև ստեղծագործական հարուստ երևակայություն, համերգային նոր և ինքնատիպ ծրագրեր ստեղծելու մեծ տաղանդ: Հանդիսատեսի վրա մեծ տպավորություն է թողել Միմոնյանի «Գյումրվա հարսանիքը» համերգային կամպոզիցիան, որը այսօր էլ սնում է «Մեղեդի» անսամբլի համերգային ծրագրում և դեռ երկար կմնա մեր հանդիսատեսի հիշողության մեջ որպես մի վառ ու գունեղ ներկայացում:

Գ Ա Գ Ի Կ ԳՅՈՒՐԶՅԱՆ

ՀԱՅ ԴՈՒԴՈՒԿԻ ԿԱՆՉԸ

Դուդուկահար Գագիկ Գյուրջյանի երաժշտական կենսագրությունը սկսվում է մի գեղեցիկ, բայց պատահական դիպվածով:

...Երևանի հին ու փոշոտ փողոցներից մեկի կախաշեն տանիքից պոկված եղեգը հետաքրքրեց պատանի Գագիկին: Ծվի պատրաստեց, անցքեր բացեց ու սկսեց կամաց-կամաց եղանակ հորինել: Հայրը՝ Ստեփան Գյուրջյանը, երաժշտություն սիրող մի մարդ, նկատեց, որ որդու հոգու ծագքերում երգ կա թաքնված... որ երաժշտությունը տղայի էությունն է: Սկզբում որդու համար մանդոլին գնեց, հետո թառ, ապա՝ դուդուկ:

Եվ այդ նվագարանով էլ նա կախարդական ուժով կապվեց հայ արվեստին, և ամբողջ կյանքում հարազատ մնաց իր ազգի անենամովիրական գործիքին՝ հայկական դուդուկին:

Նա ուշադրությամբ լսում էր ժամանակի ճանաչված դուդուկահարներին, լսում էր ինքնամոռաց և աշխատում սովորել դուդուկի նրբին, բարդ ու նուզիչ արվեստը, երազում դառնալ իսկական դուդուկահար:

Ժամանակի ճանաչված դուդուկահար Գորգեն Թովմասյանը, լսելով Գագիկի կատարումը, նրան առաջարկեց աշխատել Թ. Ալթունյանի անվան ժողովրդական երգի-պարի անսամբլում:

Դա 1942 թվականն էր: Անսամբլի շնորհաշատ ղեկավար, հայ արվեստի մեծ երախտավոր Թաթուլ Ալթունյանը ջանք չխնայեց Գագիկին իսկական նվագող-մենակատարի աստիճանին հասցնելու համար: Փորձերից ազատ ժամերին Թ. Ալթունյանը շարունակում էր պարսպել Գագիկի հետ, նոտաներ սովորեցնում նրան:

Աշխատասիրությունը, կամքն ու անսահման նվիրվածությունը դուրուկին աննայում բերեցին նրան:

Երգի-պարի ժողովրդական դաստակավոր անսամբլը Գագիկ Գյուրջյանի համար պարձավ երաժշտական մի մեծ դպրոց:

Մեծ հույրենականի ահեղ օրերին Մերձբայթյան ռազմաճակատում երգի-պարի անսամբլին կարոտով ընդունեցին ոչ միայն հայ ճակատայինները: Հայ զինվորի համար անչափ հուզիչ էր հեռավոր ափերում, պատերազմի թոհուրոհի մեջ լսել հայկական դուդուկը և մտովի տեղափոխվել հայկական քնաշխարհ...:

Գագիկի դուդուկը հնչում էր տխուր ու մելամաղձոտ՝ «Քարավան», «Կրունկ», «Դիե-լաման»:

Սակայն կոպող զինվորին միայն տխուր երգերը չէ, որ պետք էին: Զինվորը պետք է ոգևորվեր. առնականաճար, մարտնչեր: Ու հնչում են հայկական քոչարին ու վերվերին, «Կենաց երգն» ու մարտական քայլերգը: Գագիկը մինչև օրս էլ հիշում է, թե ինչպես մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը դուդուկների նվագակցությամբ պարեց «Խորոտ է, մայլի տղեն, խորոտ է» ժողովրդական երգ-պարը, իսկ վերջում սրբելով ճակատի քրտինքն, ասաց.

— Շատ համերգային խմբեր են ռազմաճակատ եկել, իսկ մերը՝ հայկականը, առաջին անգամն է, որ այսպես հաջող էլույթ է ունենում... այս համերգը կօգնի մեր հաղթանակին...

Պատերազմը դեռ չէր ավարտվել: Ալթունյանցիները համերգային շրջագայությունների մեկնեցին Պարսկաստան՝ սովետական զինվորների համար համերգներ տալու: Թեհրան, Սպահան, Թավրիզ, Խոյ, Սալմաստ, Թեհլի, Ռեշտ: Ահա այն երթուղին, որով անցան հայ արտիստները երեք ու կես ամսում, իրենց հետ տանելով հայ ժողովրդական երգն ու պարը, դուդուկի ախորժալուր մեղեդիները: Նրանց հետ էր նաև շնորհալի դուդուկահար Գագիկ Գյուրջյանը:

1960-ին Գագիկը կոմպոզիտոր Արամ Մերանգույյանի հրավերով աշխատակնքի է անցնում ռադիոյի պետական կոմիտեի ժողովրդական գործիքների անսամբլում: Այստեղ նա պետք է նվագեր նշանավոր և փորձված դուդուկահարներ Լևոն Մադոյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Խաչիկ Խաչատրյանի հետ:

Արդեն պրոֆեսիոնալ դուդուկահարը 1963 թվականին նորից հրավիրվեց երգի-պարի անսամբլ՝ իր հետ բերելով կատարողական մեծ վարպետություն և երգացանկում ունենալով «Դու անմեղ ես», «Հովերն անցան», «Դիե

յաման», «Որսկան ախպեր», Սայաթ-Նովայի «Դուն էն գլխեն», «Աշխարհս մե փանջարա է» և շատ այլ ստեղծագործություններ:

Դուդուկահար-արտիստը 1964 թվականին անսամբլի հետ հյուրահամերգների մեկնեց արաբական երկրներ՝ Սիրիա, Լիբանան, Եգիպտոս:

Եգիպտոսի հայկական ակումբներից մեկում Գագիկը նվագեց ժողովրդական քոչարին ու վերվերին, «Կենաց երգն» ու մարտական քայլերգը:

Արտասուք, համբույրներ. ծանր էր հայրենակարոտ մարդկանց համար լսել հայրենական այդ երգերը: Ծառերը շրջապատել էին շնորհալի երաժիշտին՝ գրուցում, հարցուփորձ էին անում Մայր հայրենիքի մասին:

Եվ Գագիկը պատմում էր: Պատմում էր Մայր Հայաստանի, պետական կոնսերվատորիայի և Օպերային թատրոնի մասին, պատմում էր հայ արվեստի մեծ հաջողությունների մասին, Մատենադարանի, Գառնիի և Գեղարդի մասին: Եվ այս բոլորը՝ երաժշտության լեզվով, հայկական ավանդական դուդուկի լեզվով: Մեծ Հայրենական մասնակից, դուդուկահար Գագիկ Գյուրջյանը այսօր էլ իր դուդուկի թավշե ձայնի մեղեդիներով գեղագիտական մեծ հաճույք է պատճառում երաժշտասեր ունկնդիրներին:

Խ Ա Չ Ի Կ Ա Վ Ա Գ Յ Ա Ն

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՍՐՏԻ ԽՈՐՔԻՑ

Շնորհալի դուդուկահար Խաչիկ Ավագյանը իր կատարողական բարձր վարպետության և պրոֆեսիոնալ արվեստի հաջողությունների համար պարտական է մանկության անցած օրերին, հովիվներից լսած բլուլի ու շվիի քաղցր մեղեդիներին:

Խաչիկի դուդուկի ձայնը ուրիշի հետ շփոթել չես կարող: Հիմա էլ Հայաստանի վարպետ դուդուկահարները շերտությամբ են խոսում նրա մասին:

— Մեր Խաչիկի դուդուկի ձայնն ուրիշ է,— գրույցի ժամանակ ասաց Երբսազուլետի կուլտուրայի բաժնի գործիքային երաժիշտների բյուրոյի դիրեկտոր, երաժիշտ-վետերան Լևոն Ավետիսյանը,— ճիշտ է, նա պրոֆեսիոնալ կոնկրետիվներում քիչ նվագեց, բայց այսօր էլ նա բարձր մակարդակի վրա կանգնած երաժիշտ է, բնածին տաղանդով օժտված:

Այդպես Լ...

Բնությունը դարձավ Խաչիկի առաջին ուսուցիչը. բնությունը ստիպեց սիրել գեղեցիկն ու վեհը, սիրել երգն ու երաժշտությունը: Ու նա սկսեց նվագել: Հաճախ պատանի Խաչիկը գնում էր հայրենի Դարալագյազ, բարձրանում սարի գագաթը, հեռվից դիտում արոտի դուրս էկած հոտը, հանում ծոցից դուդուկն ու նվագում: Տղան հոտաղների հետ մտովի քայլում էր, իջնում ձորը ջուր խմելու, հետո նստում հանգստանալու...

Ով գիտե, գուցե այդտեղ, այդ պահին էլ ծնվում էր «Ռոսկան ախպերը»:
Ռոսկան ախպեր,
Սարեն կուգաս...

Հարուստ ձայներանգներով տխրություն ու թախիժ արտահայտող, իր արտառուչ տեմբրով խոր գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած հաշկական դուդուկը, որով հանդես է գալիս Խաչիկ Ավագյանը՝ ժողովրդական տոնահանդեսներում, խրախճանքներում...

— Լսելով Խաչիկի դուդուկի ձայնը, մենք ասես լսում ենք մեր բազմադարյան ժողովրդի ձայնը,—ասում է ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, դուդուկահար Խաչիկ Խաչատրյանը...

Նրա դուդուկի թավշե ձայնը առանձնապես փայլեց Անդրկովկասի մեծ երգիչ Սայաթ-Նովայի ստեղծագործությունների կատարմամբ:

«Աշխարհս մե փանջարս է», «Դուն էն գլխեն», «Քամանչա» և սլլ երգերի կատարումը դուդուկահարից պահանջում է մեծ վարպետություն և այդ բարդ գործիքին տիրապետելու բնածին շնորհ:

Խաչիկի դուդուկը կարողացավ հաղթահարել այդ բոլորը:

Դուդուկահար Խաչիկ Ավագյանի մասին ահա թե ինչ է ասել կոմպոզիտոր, ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Գրիգոր Հախինյանը.

«Մեր ազգային նվագարանների երաժշտական ընտանիքի մեջ միշտ էլ դուդուկը եղել ու մնում է որպես զուտ ազգային նվագարան, որի վարպետ-կատարողները ի լուր աշխարհի ներկայացրել են մեր հայ երգն ու երաժշտությունը: Հայ դուդուկահարների ընտանիքում իր ուրույն տեղն ունի վարպետ դուդուկահար Խաչիկ Ավագյանը, որի նվագը ոչ միայն գեղագիտական հաճույք է պատճառում ունկնդրին, այլև հաստատում և ամրապնդում է հաշկական երաժշտական արվեստի ավանդույթները և սովորույթները:

Այս իմաստով մեծ գնահատականի է արժանի սիրելի Խաչիկի երաժշտական արվեստը, որը բխում է ժողովրդի սրտի խորքից, հոգեհարազատ է հային»:

Համալրելով հայ դուդուկահարների անդաստանը, նա իր կողքին անեցրեց բազմաթիվ երիտասարդ երաժիշտներ, որոնք փայլեցին ավագյաննանի քնարական շնչով ու տեխնիկայով: Նրա աշակերտների թվում է նաև իր հարազատ որդին՝ Գագիկը:

Չնայած շնորհալի դուդուկահար Խաչիկ Ավագյանն ունեցավ իր արժանի փոխարինողները, բայց անկրկնելի մնաց իր տեսակի մեջ:

Խաչիկ Ավագյանը ծնվեց լեռների մեջ, զգաց հաշկական բնությունը, լրսեց իր պապերի ավանդական նվագը և իր տաղանդի շնորհիվ դրանք մատուցեց դուդուկի միջոցով: Ու չնայած նա արդեն մի քանի տասնամյակ ապրում է մայրաքաղաքում, բայց նրա նվագը ունկնդրողը իրեն զգում է բնության գրկում, հաշկական հարազատ լեռների ու կարկաչող աղբյուրների մեջ:

Ա. Ր Տ Ա Վ Ա Ջ Դ ՏԵՐ-ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՍՍՀ կոլտնտրայի վաստակավոր աշխատող

ԴՌԻՊՏԻԿԻ ԱՐԱՐԻՉԸ

Երգի քաղաք Կիրովականից Լ Արտավազ Եր-Հովհաննիսյանը: Դեռ պապից վառարան պատրաստող Գրիգորից, Ղարաքիլիսայի հին անդաստանում ապրող երաժիշտներ Դարչոյի և Մգոյի հարյուրավոր խնջույք ու հարսանիքներից, նա սրբությամբ ընդունեց իր դուդուկը: Ինքնուս էր, հետո դարձավ պրոֆեսիոնալ: Դարոցն ավարտելուց հետո ղեկավարեց Կիրովականի սիմֆոնիկայի երգի-պարի անսամբլի գործիքային մասը, հետո՝ շրջանային մշակույթի տան ժողովրդական գործիքների համույթը: Այնուհետև ճանապարհը նրան տարավ դեպի Ղուկաս Ղուկասյանի անվան մշակույթի տան ժողովրդական անսամբլ, իսկ հետո դարձավ ժողովրդական ֆիլհարմոնիայի գեղարվեստական ղեկավար:

Արտավազ Եր-Հովհաննիսյանի դուդուկի ձայնը լավ գիտեն նրան լրյառդները: Նա իր յուրատեսակ երանգն ունի, կատարման անմիջականությամբ ու վարպետությամբ:

Կիրովականում, 1972 թվականին, երբ կազմակերպվեց «Հորովել» ազգագրական երգի-պարի անսամբլը, Եր-Հովհաննիսյանը նրա մենակատարն ու կոնցերտմայստերն էր: Այստեղ էլ նա պատրաստեց երիտասարդ երաժիշտների մի ամբողջ համախումբ, որոնք այսօր սիրով ու երախտագիտությամբ են հիշում իրենց ուսուցչին:

Նա Կիրովական քաղաքի հիմնարկ-ձեռնարկությունների ինքնագործ խմբերի կազմակերպիչն ու ղեկավարն է, Հանրապետական ու միութենա-

կան, ինչպես նաև այլ փաստաթղթերի, թեմատիկ համերգների, մեծ ու վոքս տոնախմբությունների սիրտն ու հոգին:

Հաճախ ելույթ է ունենում համերգներում, բազմիցս պարգևատրվել է ոսկե մեդալներով ու դիպլոմներով: Նրա դուդուկը հնչել է Ալ. Սպենդիարյանի անվան Օպերային թատրոնի, Կրեմլի սյունազարդ դահլիճի բեմահարթակներից, նրան ունկնդրել են Փարիզում ու Գերմանիայում, Կիրովականի բարեկամ դարձած Բանիոյում (Խոսալիա) ու մեզ մոտ, մեր Միությունում՝ Էստոնիա, Լատվիա, Լիտվա, Վրաստան, Ադրբեջան...

Տեր-Հովհաննիսյանի հյուրախաղերը Լեհաստանում. հարյուրավոր լեհեր արցունքոտ աչքերով հոտընկալա ծափահարում էին նրա դուդուկին ու կատարողի վարպետությանը:

Արտավազդ Տեր-Հովհաննիսյանի դուդուկի առիներով և թավշա տենդրայնության հմայքին դժվար է չենթարկվել: Նրա ծրագիրը ընդգրկում է երկու հարյուրից ավելի ժողովրդական երգերի մի ծաղկեփունջ:

Մտերիմ բարեկամներ են կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախինյանը և դուդուկահար Արտավազդ Տեր-Հովհաննիսյանը

Կուզեինք մեր խոսքը վաստակաշատ դուդուկահարի մասին լրացնել կոմպոզիտոր, արվեստի վաստակավոր գործիչ Գրիգոր Հախինյանի հեղինակավոր գնահատականով.

«Ի դեմս Արտավազդ Տեր-Հովհաննիսյանի մենք այսօր ունենք մի Բամեստ, զուսպ, ինքնատիպ երաժիշտ-դուդուկահար, որի թավշե մեղեդայնությամբ կատարումները մեծ բավականություն են պատճառում դուդուկասեր հասարակությանը: Նա իր դուդուկով ու զուռնայով, շվիով ու բլուլով շարունակում է պահպանել և ժողովրդին մատուցել մեր ազգային սովորույթնե-

րը, ավանդույթները, որը շատ շնորհակալ գործ է և արժանի է դրվատանքի»:

Արտավազդ Տեր-Հովհաննիսյանը հանրապետության կուլտուրայի վաստակավոր աշխատող է, ճանաչված ու սիրված դուդուկահար, հմուտ վարպետ ու լավ ուսուցիչ: Լոռվա ձորերում նրա դուդուկը հնչեցնում է Կոմիտասի ու Թումանյանի, Եկմալյանի, Կարա-Մուրզայի, Ռոմանոս Մելիքյանի, մեր բոլոր մեծերի ստեղծագործությունները: Փայտից պատրաստված ավանդակյան դուդուկը դառնում է զգացմունքների արարիչ:

Այդ արարիչը ինքն է՝ Արտավազդ Տեր-Հովհաննիսյանը:

Մ Կ Ը Տ Ի Չ Մ Ա Ն Խ Ա Ս Յ Ա Ն

ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ

Շ Ի Ր Ա Կ Ի Ե Ր Գ Ը

Շիրակը մեր ժողովրդին և աշխարհին շատ տաղանդներ է տվել: Այս գրքի առաջին Լջերում դուք ծանոթացաք Լևոն Մադոյանի անցած ճանապարհին: Հիմա խոսքը նրա գործի արժանավոր շարունակող Մկրտիչ Մախաչյանի մասին է:

Երբ հայրը՝ ճանաչված շվիահար ուսուս Կարոն մեկնեց ուսումնական, Մկրտիչը փոքր տղա էր: Ութ տարեկան հասակից Լենինականի պիոներների պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլում նա արդեն առաջին քայլերն էր անում:

Հին Գյումրի... Ջորի Բողազից սկսվող տների ծալքերում շատ երգ ու երաժշտություն կար: Այդ երգերը բարձրանում էին ժողովրդի սրտից, ժողովրդական վարպետների կատարմամբ: Մկրտիչը սիրեց իր Գյումրվա, իր ժողովրդի երգերը:

Երբ Հայֆիլհարմոնիայի Լենինականի մասնաճյուղի տնօրեն, հետագայում հանրապետության ժողովրդական արտիստ Ժան Էլոյանը նրան հրավիրեց նվագելու, պատանհին մի վախ ունեցավ. նվագել հանդիսատեսի առջև, դուրս գալ բնահարթակ՝ սկզբան էլ դյուրին չէր:

Առաջին կատարումները Լենինականի ֆիլհարմոնիայում տղային բերեցին առաջին ծափերն ու առաջին գովասանքները:

«Երբ խմբի հետ բեմ բարձրացա,—հիշում է Մկրտիչը,—դահլիճով ծիծաղի ալիք բարձրացավ: Փոքրամարմին, վտիտ երեխա էի, և հանդիսականներին առիթ տվի սրամտելու ու կատակելու: Իսկ երբ սկսեցի նվագել Ջիվանու «Զախորդ օրերը»՝ քար լուռություն տիրեց: Նույնիսկ մի քանի անգամ բեմ բրավոյիրեցին»:

Նրա առաջին քայլերը սկսվելով հարազատ Գյումրվա փոքր բեմախառնակից, շարունակեցին իրենց ճանապարհը դեպի մայրաքաղաք, դեպի մեծ բեմեր:

Սամարղանդում «Աշխարհի ժողովրդական մուղամներ» սինյոզիումում նա տարբեր վայրերից եկած մի շարք անվանի դուդուկահարների հետ միասին բարձր պահեց իր ժողովրդի դարերից եկող ազգային երաժշտության պատիվը: Սինյոզիումի բարձրագույն պարզեր՝ աշխարհի գավաթը, հանձնվեց նրան (այն այժմ ցուցադրվում է Մոսկվայի Արևելքի երկրների թանգարանում):

Տարիները նրան նոր հաղթանակներ բերեցին: Մկրտիչ Մալխասյանը դարձավ ժողովրդական երաժշտական գործիքների համամիութենական և հանրապետական փառատոների եռակի դափնեկիր:

Քսան տարուց ավելի դուդուկահար Մկրտիչ Մալխասյանը ղեկավարում է Լենինականի պիոներների պալատի ժողովրդական գործիքների ասսամբլը: Այնտեղից, ուր նա սկսեց իր երաժշտական առաջին քայլերը, հիմա դուրս են գալիս շնորհաշատ պատանիներ ու աղջիկներ: Նրանք հնչեցնում են մեր ազգային նվագարանները:

Երաժշտությամբ սկսվեց նրա երգի ճանապարհը և երաժշտությամբ շարունակվում է: Նրա ընտանիքում երաժշտությունը հնչում է ոչ միայն Մկրտիչի, այլ ամբողջ ընտանիքի անդամների կատարմամբ:

—Երկու դուատրերս էլ դաշնակահարուհիներ են,—պատմում է Մկրտիչ Մալխասյանը,—դեռ փոքրուց նրանց սիրելի էր ազգային երգ-երաժշտությունը:

Մալխասյանը հմտորեն տիրապետում է հայ ժողովրդական մի շարք նվագարանների՝ դուդուկ, շվի, զուռնա, բլուլ...

Բազմազան է նրա նվագացանկը՝ «Դյե յաման», Ջիվանու «Զախորդ օրերը», ժողովրդական «Քարավանն անց կացավ», «Լոեց, ամուլերր...» և այլն:

Սակայն Մկրտիչ Մալխասյանի նվագացանկում ամենատուշագրավը «Գյումրվա պարեղանակներն են», որոնք նա կատարում է մի առանձին սիրով ու վարպետությամբ:

1978 թվականին Երևանում ձայնագրվեցին նրա հայ ազգային մեղեդիների կատարումները:

«Մեղեդիա» համամիութենական ֆիրման չորրորդ անգամ Մայխասյանի կատարմամբ ձայնագրեց մեր ազգային պարեղանակները: Վերջին ձայնասկավառակը հայ ազգային երաժշտության 15 ստեղծագործությունների ընտրանին է:

«Իժվար գործ է ձայնագրվելը: Բայց այդ պահերին ես հպարտությամբ եմ լցվում,—ասում է Մկրտիչը:—2^րէ որ մեր ժողովրդական մեղեդիները շրջելու են երկրե-երկիր, դառնալու են շատերի սեփականությունը: Օտար ափերում ապրող մեր հայրենակիցները ձայնասկավառակների օգնությամբ հնարավորություն կունենան հաղորդակցվելու հայ երգին ու երաժշտությանը, իրենց ծնող հայ ժողովրդի հոգևոր հարստությանը»:

Հայ մեծ բանաստեղծ Հովհաննես Ծիրազը գրել է. «Մեր ժողովրդական նվագարանների վարպետներն իրենց մեջ ոչ միայն պահպանում են մեր ազգային երգի համն ու հոտը, այլև խոսում են մեր սրտի հետ՝ մեզ դարձնելով իրենց գերին»:

Այդպիսին է ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, դուդուկահար Մկրտիչ Մայխասյանը:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱՍՅԱՆ

Դուդուկասիար Հովհաննես Կասյանը (աջից) ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Գուրգեն Թոնունցի հետ

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱՅԻ ՇՈՒՆՉՆ ՈՒ ՈԳԻՆ

Հին թիֆլիսեցիները այսօր էլ հիշում են «Պեպո» կինոնկարի նկարահանումները՝ Քուռ գետի ափին. Մետեխի բերդը տանող ճանապարհին բազմություն էր հավաքվել և ունկնդրում դուդուկի զմայլող մեղեդիները:

Դուդուկ...

Անտակ գաղտնիքներ ունի իր մեջ ամբարած այս փոքրիկ, փայտյա փողը, որը դարեր ի վեր ուղեկցել է հային թե ուրախության, թե տխրության պահերին: Նա դարձել է նրա հոգին ու զգացումները, երգն ու կանչը:

Փոքրիկ Հովհաննեսենց տանն էլ հաճախ էր հնչում այդ գողտրիկ նվագարանը. նվագում ու երգում էին ընտանիքի բոլոր անդամները. եղբայրը՝ Ազատը, քույրերը, ի՞նչ մայրը.

Լուսնյակ գիշեր

Բուրբուկին քուն չունեն...

Լսում էր փոքրիկ տղան մոր՝ տիկին Սաթենիկի երգը և աչքերի առջև հատնում էին հայոց մով երկնքի ու լուսնակ գիշերների փայլը, մաճկալը, որ ելնում էր հերկելու հողը հայրենի:

Երգը ծնվում է կյանքում, աշխատանքի մեջ և կյանքն է երգի օրրանը:

Գեո մանուկ հասակից Հովհաննես Կասյանը երգի մեղեդիները կարողացավ անցկացնել իր հոգու ծալքերի միջով և հասավ այն մեծ բեմահարթակին, որը կոչվում է ժողովրդական շարան:

Տղան փոքր հասակից բախտ ունեցավ ունկնդրելու այնպիսի հայ վարպետ դուդուկահարների, ինչպիսիք են Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը, Կարո Չարչոլյանը, Վաչե Հովսեփյանը, Ծովակերցի Գեորգն ու Լևոն Ամիրխանյանը, Զիվան Գասպարյանը, Խաչիկ Դուրդրուկովը և Սուրեն Դիլանյանը...

Անցնում են տարիներ, մեծանում է Հովհաննեսը և համագլխում, որ առանց երաժշտության, երգի ու նվագի դժվար է իր համար: Հավասարապես մա սիրում և նվագում էր դուդուկ, շփի, գուռնա, կլարնետ: Ավագ բնկերներից լավ լսեց մի ուրիշ մեղեդի փորձում է վերարտադրել, նվագում է «Դիլանյանն» ու «Զուռնի տրևոն», «Հովվի կանչն» ու «Կալոսի պոնկեկն»:

Սակայն չէր գրհանում, նրան թվում էր, որ իր դուդուկն այնպես չի դալլալում, ինչպես Վրաստանի հովերն ու ջրերը...

Գովեմ սրտով ուրախական,
Թիֆլիս քաղաքը պատվական,
Հուր գեղեցիկ են, սիրական
Վրացոսանա գոգալները...

Հովհաննեսն առավոտները վաղ դուրս էր գալիս տնից, գնում Քուրի ափը, նստում գետափին ու երկար, երկար նայում հոսող ջրերին...

Երաժիշտ Հովհաննես Կասյանի վարպետությունը հղկելու, ճաշակը բարձրացնելու, կատարողական բարձր կուլտուրա պատվաստելու գործում մեծ դեր խաղաց «Սայաթ-Նովա» անսամբլը, որտեղ արդեն 30 տարի նվագում է Հովհաննեսը: Անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարն է Վրացական ՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Մկրտիչ Ղազարյանը: Անսամբլի հետ Հովհաննեսը շրջել է Վրաստանի տարբեր շրջաններն ու քաղաքները, հանդիսատեսին ներկայացրել Սայաթ-Նովայի և ժողովրդական երգեր, որոնց մեջ լավագույն համարներից մեկը դարձավ «Որսկան ախալեր»-ը.

Որսկան ախալեր, սարեն կուգաս,
Սարի մարալ կըփնտրես,
Ասա, յարաբ, դու չտեսա՞ր
Իմ մարալին, իմ բալին...

Հարուստ ձայներանգ, խորը տիրություն ու թափիծ ունի Հովհաննեսի դուդուկը: Նրա մեղեդիները հարազատորեն անդրադարձնում են հայկական ժողովրդական նվագարանների կատարողական արվեստի ավանդույթները, որոնց մի մասը վաղուց հնչել են տարբեր բեմերում և ժողովրդական տոնախմբությունների ժամանակ:

Հովհաննեսը վարպետորեն տիրապետեց իր նվագարանին, աշխատանքի անցավ Թբիլիսիի արևելյան գործիքների երաժշտական բյուրոյում, մտերմացավ հայ և վրացի վարպետ դուդուկահարների հետ, հոգու բոլոր թելերով կապվեց Սայաթ-Նովայի երգերի անզուգական կատարող Գևորգ Զաքարյանի (Գլխխո) հետ. երկար տարիներ երաժշտական համագործակցություն սկսվեց նրանց միջև. երկուսի արվեստի մեջ էլ հաստատուն տեղը գրավեց Սայաթ-Նովան՝ իր երգ ու տաղով, սիրո ու բարեկամության քնարով:

1970 թվականի դեկտեմբերին Մոսկվայի սովետական բանակի Կենտրոնական տան դահլիճում հնչեց կոմպոզիտոր Հայկ Մարությանի «Տոնական նախերգանքը», որտեղ փողային նվագախմբի հետ առաջին անգամ դուդուկով հանդես եկավ Հովհաննես Կասյանը (նվագակցող՝ Սուրեն Ներսիսյան):

Վրաստանի հայ դուդուկահարներ (ձախից) Հովհաննես Կասյանը, Յուրի Մուրադյանը, Վլադիմիր Պետրոսյանը, Սուրեն Ներսիսյանը և Կորյուն Պողոսյանը

Հայ դուդուկահարն իր հաջող ելույթի համար պարգևատրվեց ՍՍՀՄ զինված ուժերի միևնույնության պատվոգրով:

Հովհաննես Կասյանի բազմաթիվ պատվոգրերն ու գովասանագրերը, Վրաստանի ու Հայաստանի հեռուստատեսությամբ տրված ելույթները նրա

արվեստի գնահատականներն են, ինչպես նաև ջերմ վերաբերմունքն այն բազմաթիվ ունկնդիր-երաժիշտների, որոնք հաճելի պահեր են ապրել, լսելով նրա կատարմամբ «Կոունկը», «Հովերն ընկան», «Մանկալը», «Դիե յամանը», «Հեյ, ջանը», «Սահարին»:

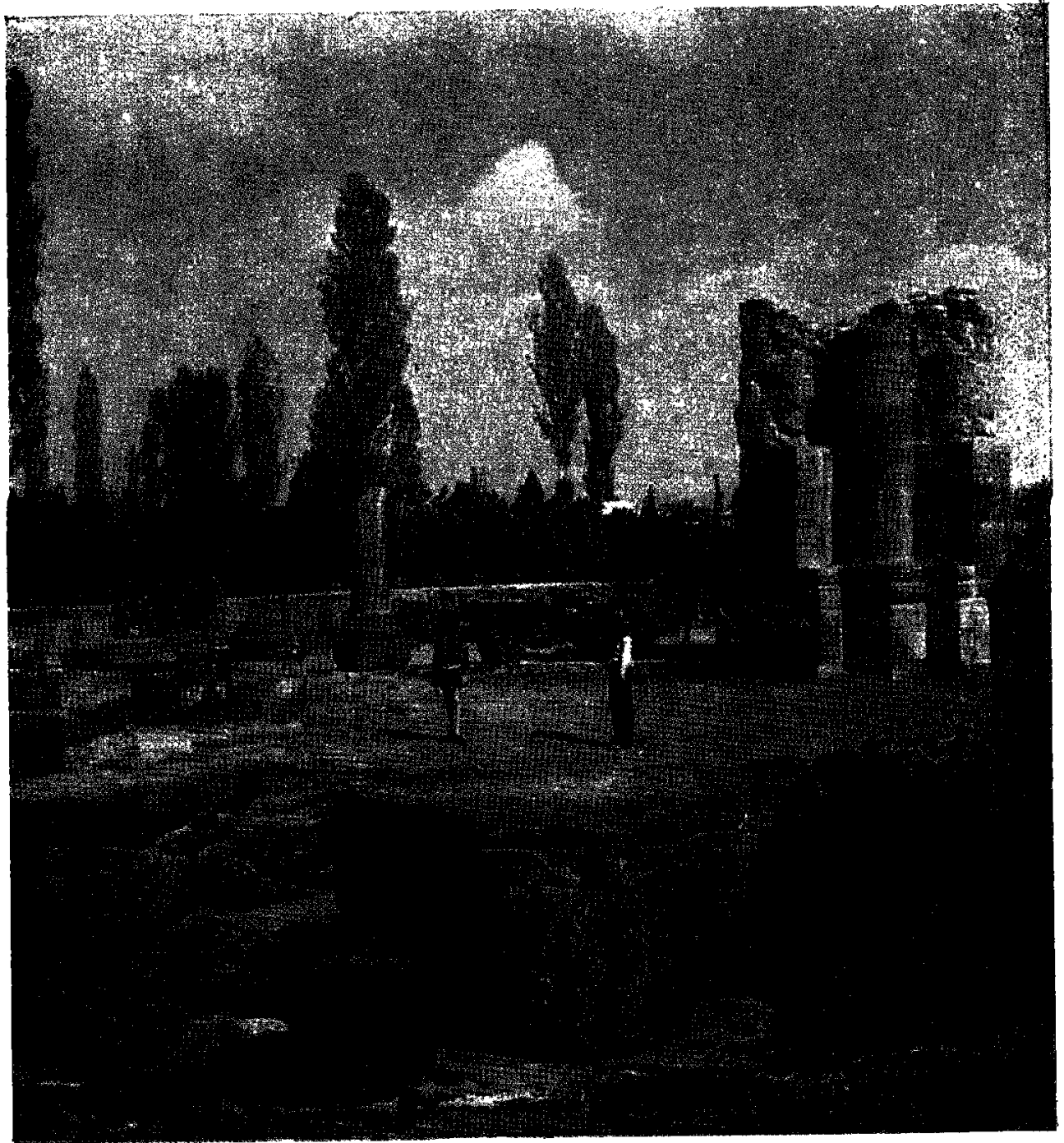
Հովհաննեսի լասնակցությամբ դուդուկահարների վեցյակի կատարմամբ վարպետությամբ էն հնչում Սաչաթ-Նովայի «Աշխարհումս ախ չիմ քաշիլ», «Հրեն սելերր», «Աշխարհումս իմն դուն իս», վրացական ժողովրդական և այլ երգեր, որոնք բազմաձայնության գեղեցիկ օրինակներ են:

Հայկական ժողովրդական և Սաչաթ-Նովայի բազմաթիվ երգերն ասես: ստեղծված էն դուդուկի համար: Հասյա պարեղանակները՝ Հայկական շատ պարեր անհնար է պատկերացնել առանց դուդուկի մենանվագի: Երգի ոգին, պարի ոգին է դուդուկը՝ ջերմ, մեղեդային:

«Հուզականություն, հայկական ժողովրդական մեղեդիների ներքին զգացողություն, պրոֆեսիոնալ կատարողականություն և վիրտուոզ տեխնիկա», — այսպես է գնահատել Հ. Կասյանի արվեստը ռադիոյի և հեռուստատեսության Ա. Մերանգուլյանի անվան ժողովրդական գործիքների անսամբլի գեղար-

Թիֆլիսահայ երաժիշտները գրող Եթիմ Գուրջու գերեզմանաքարի մոտ:
Կենտրոնում կրգիչ Գևորգ Զաքարյանն է

վեստական ղեկավար, ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Մանվել Բեգլարյանը:

Ամեն տարի մայիսի վերջին կիրակի օրը Թբիլիսիի Ս. Գևորգ եկեղեցու գավթում հավաքվում են բազմահազար երաժշտասերներ Վրաստանից, Հայաստանից ու Ադրբեջանից՝ մասնակցելու ավանդական Վարդատոնին, նվիրված անդրկովկասյան ժողովուրդների բարեկամության մեծ երգիչ Սայաթ-Նովայի պաշտոն հիշատակին:

Այդ օրը նորից հնչում են անմահ Սայաթ-Նովայի երգերը Թբիլիսիի դուդուկահարների վեցյակի կատարմամբ, որոնց մեջ է համամիութենական և հանրապետական մրցույթների դափնեկիր Հովհաննես Կասյանը:

Հովհաննեսի ամեն մի կատարումն ունի իր ճշանակությունը, ժամանակի գույները: Այսօր նա իր ետևից է տանում Թբիլիսի քաղաքի դուդուկահարներին, իր նվագարանին հաղորդելով այն հատուկ երգերն ու գույներն ներկայանալը, որով առանձնացվում են Թբիլիսահայ դուդուկահարները:

«Նրա կատարողական երգացանկում թերևս կենտրոնական տեղն ու հիմնական առանցքը մնում է անմահ Սայաթ-Նովան,—ասում է Վրաստանի գրողների միության հայկական բաժանմունքի նախագահ Բենիկ Սեյրանյանը:

Վարդատոնի մեծ տոնահանդեսներին մասնակից են դառնում նաև հայ դուդուկահարները, Սայաթ-Նովայի երգերի անգուգական կատարող, ճանաչված երգիչ Գևորգ Զաքարյանը: Նրան նվագակցող դուդուկահարների խմբի մեջ իր ուրույն տեղն ունի դուդուկահար Հովհաննես Կասյանը: Թբիլիսիի հայ մտավորականության կողմից կազմակերպված բոլոր հանդիսություններին, պաշտոնական ու ոչ պաշտոնական միջոցառումներին ակտիվ մասնակցություն է ունենում մեր քաղաքի սիրելի դուդուկահար, տաղանդավոր երաժիշտ Հովհաննես Կասյանը»:

Այժմ վարպետը նաև մանկավարժական գործունեություն է ծավալել. Թբիլիսիի № 80 միջնակարգ դպրոցի շենքում գործում է պատանի դուդուկահարների դպրոց, որտեղ հայ և վրաց պատանիները իրենց փորձված վարպետից ընդօրինակում են դուդուկի կատարողական արվեստի գաղտնիքները՝ վարպետ Հովհաննեսի (Օգոս) արժանի հետնորդները դառնալու համար:

Մեր խոսքը շնորհալի դուդուկահարի մասին ուզում ենք ավարտել նրա բազմաթիվ երկրպագուներից մեկի՝ ճշանավոր գրող Վիլյամ Սարոյանի հետևյալ խոսքերով. «Ես ընդունելով Հովհաննես Կասյանի նվիրած հայկական դուդուկը, այն պետք է տանեմ սփյուռք: Ես չեմ մոռանա նրա նվագը, որն իր մեջ պահում է Սայաթ-Նովայի շունչն ու ոգին:

Թբիլիսի, 1959 թվական»:

Գ Ե Ո Ր Գ Ի Մ Ի Ն Ա Ս Յ Ա Ն

Ա Ն Մ Ն Ա Յ Ո Ր Դ Ն Վ Ի Ր Ո Ւ Մ

Գեորգի Մինասովը (Մինասյան) աշխատում է Հայաստանի գուսանական և ժողովրդական երգի պետական անսամբլում: Դուդուկ է նվագում:

Նա իր առաջին քայլերն արել է Բաքվում, ուսդիոյի ժողովրդական գործիքների պետական անսամբլում: Նշանավոր խմբավար և դիրիժոր Ավանես Իոնեսյանի անսամբլում տարիներ շարունակ ցուցադրեց ոչ միայն դուդուկի տիրապետման իր հմտությունը, այլև սեփական երանգը և իր կատարողական բազմազանությունը:

Գեորգի Մինասովը վարպետության հասավ հայկական ժողովրդական «Հովերն ական», «Աստղալից մութ գիշեր» ստեղծագործությունների կատարմամբ:

Նրա դուդուկը մեղմ ու հեշտասահ է հնչում: Նկատվում է ոչ միայն երաժշտի սերը, այլ անհուն կարողություն:

Ծնորհալի երաժիշտը արդեն 5-րդ տարին է մեծ սիրով մասնակցում է Հայաստանի ժուռնալիստի տանը կազմակերպվող ավանդական «Այս երեկո դուդուկի հետ» երեկոյին, նվիրված ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի անմահ հիշատակին:

Երաժիշտը ճշտորեն ըմբռնելով իր դերը մեր արվեստի անդաստանում, կարողանում է հասցնել այն ճիշտ երանգը, որը յուրահատուկ է մեր ազգային նվագարանին:

«Դուդուկի վարպետ». այսպես են կոչում նրան:

Ուրախալի է, որ դուդուկի շատ վարպետների կողքին մեր արվեստում կա հաշվական նվագարանի շնորհաշատ այնպիսի մենակատար, ինչպիսին Գեորգի Մինասովն է:

Ավարտելով մեր հակիրճ խոսքը Գեորգի Մինասովի մասին, նշենք նաև, որ նրա հայրն ու հորեղբայրը շվի, դուդուկ և սրինգ էին նվագում: Երաժշտական ընտանիքի տղան շարունակում է իր գերդաստանի լավագույն ավանդույթը:

Հայհասերգի նախաձեռնությամբ 1985 թվականի աշնանը Լենինականում կազմակերպված «Դուդուկն է երգում Գյումրիում» թատերականացված մրցույթ-տոնահանդեսում շատերի կողքին փայլեց Գեորգի Մինասովը: Լենինականի քաղաքային մարզադաշտում հազարավոր հանդիսատեսներ շունչները պահած լսում էին վիրտուոզ վարպետի նվագը և՛ զարմանում, և հմայվում:

Անդրկրկասյան դուդուկահարների մրցույթում նա նվաճեց պատվո ռիպլոմ:

Ժ Ո Ր Ա Ս Ի Մ Ո Ն Յ Ա Ն

ԴՈՒԿՈՒԿԻ ՆՎԻՐՅԱԼԸ

1939 թվականին Լենինականի ժողովրդական գործիքների մանկական անասնաբույժ 12-ամյա Ժորա Սիմոնյանը սկսեց ելույթներ ունենալ: «Հոյնազանը» առաջին մեղեդին էր:

Անասնաբույժի դեկավարը ուշադրություն դարձրեց տղայի ունակությունների վրա: Հետզհետե հարստացավ նրա երգացանկը: Այն ժամանակ տարածված էին «Ֆորկա, Ֆորկա», «Արփաշայի քյանարը» և այլ երգեր: Սակայն պատահականությունը ավելի բախտորոշ դարձավ պատանու համար: Լևոն Մադոյանը լսեց տղայի նվագը... Լենինականի ֆիլհարմոնիայի բաց պատուհանից:

— Իսիկ վո՛վ կչալե,— հարցրեց Լևոն Մադոյանը ֆիլհարմոնիայի դիրեկտոր Ժան Էլոյանին:

— Կարծեմ բուստանչի Ադասու թոռն է:

— Էրթանը լսենք,— առաջարկեց Լևոն Մադոյանը:

Գնացին:

Տղան կասկարմիր կտրած, չէր սպասում, որ իրեն կարող են լսել այդպիսի անվանի արվեստագետներ, լսեն ո... հավանեն:

— Տղաս, կգաս ֆիլհարմոնիա՝ նվագելու, — առաջարկեց Ժան Էլոյանը:

— Վախենում եմ, — եղավ նրա պատասխանը, ու նայեց վարպետ Լևոնի կողմը:

— Ծո, չվախնաս, ես կողքիդ եմ, — եղավ դուդուկահարի պատասխանը:

Վարպետ Լևոնի խոսքերը ոգևորեցին բնատուր շնորհով օժտված երիտասարդին. նա մի առանձին սիրով կապվեց իր գործիքին, կորցրեց թուն ու հանգիստը:

Հայ մեծ բանաստեղծ Թիրազի հետ

Նվագարանին տիրապետելու համար որքա՞ն ջանք ու եռանդ պահանջվեց, մինչև եկավ վարպետությունը, մինչև յուրացրեց նրա կատարողական ոճն ու տեխնիկական բարդությունները:

Ժորա Սիմոնյանը («Չախալ Ժորան», Լենինականում ընդունված է մականուն դնել ճանաչված մարդուն) իր Ադասի պապի պատմածներից գիտեր, որ դուդուկը Հայաստանում միշտ էլ իր ծանրակշիռ տեղն է ունեցել հարսա-

նիքների ու խրախճանքների, քեֆի և ուրախության, սգո և թաղման արարողությունների ժամանակ: Ծնորհիվ հայ անվանի դուդուկահարներ Մարգար Մարգարյանի, Կարո Չարչոլյանի, Կարապետ Եղոյանի (ուստա «Փանչո») և մյուսների, այդ նվագարանն արդեն բեմահարթակ էր բարձրացել՝ դարձել համերգային ծրագրերի մի յուրօրինակ գարդ:

Ժորա Սիմոնյանը բարձրացավ Լենինականի ճանաչված երաժիշտ-դուդուկահարների աստիճանին: Նա շրջեց հայրենի գյուղերն ու քաղաքները, ունկնդիրներին ներկայացնելով Սայաթ-Նովայի, Ծերամի, Հավասու, մեռ մյուս երգահանների գործերը:

... Բարձրահասակ, բարետես այդ մարդը քայլում է այսօր Լենինականի հին փողոցներով դեպի Արփաշայ ու Զորի Բողազ: Նա իր հոգում ամփոփում է Գյումրվա տաղանդավոր մարդկանց հիշատակը, որոնք, Իսահակյանից մինչև Տիգրանյան ոսկեզօծել են այն հողը, ուր մշտաբերուն է հայ ազգային արվեստի անմար կրակը:

Վ Ա Չ Ե Ս Ի Մ Ո Ն Յ Ա Ն

ԼԵՌՆԵՐԻՑ ԲԱՐՉՐԱՑՈՂ ԵՐԳԸ

Երգը հայ ժողովրդի մշակույթի ամենահին ճյուղն է, սերտորեն կապված նրա կյանքին ու կենցաղին, անցյալին ու ներկային, ազատության ու անկախության համար նրա հերոսական պայքարին: Հայ երգը ազգի բնավորության, հոգեկան կերտվածքի արտահայտությունն է:

«Այն, ինչ-որ ունեցել է ժողովուրդը, երբեք չի կարելի կորցնել»,—սա է վաստակաշատ դուդուկահար Վաչե Սիմոնյանի դախանանքը:

Արդեն չորս տասնամյակից ավելի նրա գողտրիկ նվագարանից հնչում է հայկական ժողովրդական հիմնավորց երգը՝ պարզ, անսխաճույճ ու փափուկ:

Հովիի օրն է Սպիտակի շրջանում: Անտառում հավաքվել են շրջանի աշխատավորները: Տոն է, աշխատավորի, բերքի ու բարիքի: Իսկ միթե՞ հովիվները կարող են ստանց գունճա-դհուղի, ստանց երգ ու պարի, առանց Վաչեի նվագի: Ու կարծես սասանվում է նրանց ոտքերի տակ հողը, հողը դոփելով ասպարեզ է մտնում պարող տղաների խումբը: Ուները սևաի պես իրար մեջ խրած, անդրդվելի պատը շարժվում է, շարժվում է դեպի նվագողը: Իսկ վարպետ Վաչեի նվագը հոսում է կարկաշուն առվի պես:

— Քոչարի, քոչարի նվագի, վարպետ Վաչե,—տաքացած գոռում են հովիվ տղաները:

Դե, Վաչե Սիմոնյանի նվագած քոչարին էլ ուրիշ է, գյուղական, գավառական, զուլալ, որից մեր պապերի ու սպուռապապերի ձայնն է ասես լսվում:

Վաչե Սիմոնյանը ժողովրդական տոնախմբությունների և ուրախությունների ոգին չէ միայն: Երկար տարիներ աշխատում է Սպիտակի շրջանային մշակույթի պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլում, որի սիրված և գնահատված դուդուկահարն ու մենակատարն է:

Ծրջանի մշակույթի պալատի (1949 թ.) ժողովրդական գործիքների անսամբլի հիմնադիրներից մեկն է: Անսամբլի ղեկավար, սրնգահար Աշխարհաբեկ Սաքանյանի հետ միասին վարպետ Վաչեն ստեղծեց այդ խումբը:

Առաջին հերթին կազմվեց ժողովրդական և ազգային երգերի մի գողտրիկ երգացանկ: Անսամբլն եղալ շրջանի գյուղերում, հողի աշխատավորների համար երգ ու պար տարալ, օգնեց, որ դաշտի մարդը լավ տրամադրություն ունենա, որ մեր ժողովրդին բերք ու բարիք շատ տա:

Վարպետ Վաչեն իր թոռնիկ-աշակերտ Արսենի հետ պարապմունքի ժամին

1972 թվականից վարպետ Վաչեն միաժամանակ ղեկավարում է Սպիտակի վերելակաշինական գործարանի ժողովրդական գործիքների ինքնագործ անսամբլը, իսկ 1974 թվականին անսամբլը իր յուրատիպ համերգացանկով հանդես եկավ Երևանում:

... Հայաստանի ժուռնալիստի տանը վաղամետիկ Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին նվիրված երեկո էր: Վաչե Սիմոնյանը հաջողությամբ կատարեց Վաչե Հովսեփյանի «Իրիկնամուտին» երգը.

...Հոգնել եմ ես ցավոտ, դավոտ սերերից,
' Ամենքի դեմ սիրոս բացած, աչքս՝ փակ...

Այսօր էլ նվագում է Վաչե Սիմոնյանը: Կարևորը, որ հոգնություն չկա
նրա կատարումների մեջ. 200-ից ավելի հայկական, ազգային և ժողովրդա-
կան երգ ունի իր համերգացանկում:

Արդեն բոլորել է նրա կյանքի կեսդարը, բայց, ինչպես և առաջ, կատա-
րողական արվեստի մեջ քնարական շունչ կա, երգերի պայծառ ու ջանել մի-
սեր:

Այդ սերը նրա դուդուկից հորդող երգն է, Սպիտակի լեռներից բարձրա-
ցող մեր ժողովրդի զուլալ ու սրտաբաց երգը:

Վ Լ Ա Դ Ի Մ Ի Ր Կ Ր Ո Յ Ա Ն

ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻՆ ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ

Հայրը՝ Ներսես Կրոջանը, դուդուկ ու գուռնա էր նվագում: Եղբայրը՝ Պապիկ Կրոջանը, երգիչ էր: Վլադիմիրի երեխաներն էլ երաժիշտ դարձան. աղջիկը՝ Էլմիրան, քանոնահարուհի, Կիրովականի Մ. Թավրիզյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի ժողովրդական գործիքների անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, մյուս աղջիկը՝ Նելլին, քյամանչայի դասատու ուսումնարանում: Թոռնիկը՝ Նունեն, շվի է նվագում, որդին՝ Բորիսը, ակորդեոն: Իսկական երաժշտական ընտանիք է:

Իսկ ինքը՝ Վլադիմիրը, հեռավոր այն տարիներին, 1944 թվականին Լեհնականի ֆիլհարմոնիայում լսեց Մադոյանի նվագը...

Սկսեց շվի նվագել, միշտ դուդուկ երազելով:

Տոն էր արա համար, երբ ուղիույի ժողովրդական գործիքների անսամբլը Կիրովական եկավ: Նվագում էր Լևոն Մադոյանը:

1949 թվականին, լսելով Վոլոդյային, Թաթուլ Ալթունյանը հրավիրեց արան Հայաստանի երգի-պարի անսամբլ:

Աշխատեց... 13 օր: Սակայն Կիրովականի՝ հայրենի քաղաքի կուլտուրայի բաժինը «գողացավ» արան:

— Մերն էս, մերն էլ մնա...

Այդ օրվանից Վոլոդյա Կրոջանը հայրենի քաղաքում է:

1949 թվականին տրիկոտաժի ֆաբրիկայում հիմնադրեց երգի-պարի անսամբլ: Դարձավ գործիքային մասի ղեկավար:

Ապա նոր կոլեկտիվներ, նոր կատարումներ, նոր շրջագայություններ:
Դարձավ հանրապետական փառատոնի դափնեկիր, ճանաչվեց, ընդուն-
վեց, ծափահարեցին:

Նվագում է հայկական ժողովրդական մեղեդիներ, ազգային հին ու նոր
երգեր: Նվագում է ինքնաստուգ, իր հնչերանգներով: Նվագում է, մտածելով
ու հիշելով այն հին օրերի մասին, երբ շուկայից առավ փոքրիկ շվին, երբ
լևոն Մադոյանի դուդուկից արքած՝ իր դուդուկը ձեռք բերեց ու նվագեց, նը-
վագեց իր սրտի բոլոր լարերով: Հոգին դարձավ երգ, երաժշտություն, մեղե-
դի:

Դուդուկահարների անդրկովկասյան մրցույթի դափնեկիր է Վլադիմիր
Կրոյանը:

ԼՅՈՒԿԱՆ ՂԱՐԻՔԱՆ

ԾԱՇԱԿ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԳԻ

Նրա մեջ մի այրող բան կա, բորբոքող, անկասելի ձգող մի բան: Յուրաքանչյուր դուրուկահար իր ուղին սկսում է յուրովի: Այդ յուրահատկության մեջ է նրան ճանաչելու բանալին: Երբեմն հանդիսատեսի համար դժվար է թափանցել երսժշտի ներքնաշխարհը. ինչ-որ բան մնում է խորհրդավոր, ինչ-որ բան անճանաչելի:

Դուրուկահար Լյուդվիգ Ղարիքյանն իր աշխարհն ունի, իր ուրույն ու հմուտ ձեռագիրը:

Սկսել է գործարանային ինքնագործ խմբից, ապա շարունակել Թաթույ Այթունյանի անվան հայկական ժողովրդական երգի-պարի պետական անսամբլում...

Նրա սուաչին վարպետներից է բազմավաստակ դուրուկահար ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Զիվան Գասպարյանը:

Երբ լսում ես Ղարիքյանի դուրուկը, կարծես վերադառնում ես հայրենի երկիր ու տեսնում մեր եղեգներից ծնված ազգային երգի այն շտապիղը, որ այսօր հնչում է աշխարհում:

20 տարի առաջ նա լսեց վաղամեծիկ դուդուկահար Բորիս Թովմասյանին, կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանի «Կոունկները»:

Դուդուկն իր մոգական ուժով և երաժշտական ձգողականությամբ գրավեց պատանու հոգին:

Ու թռան, թռան նրա երազներում երգի կոունկները: Ու մնաց նրա հոգում դուդուկի կոունկը:

Կոունկները եկան անցան, դու նրանց հետ մի գնա,
Արի, արի, եղնիկ սարի, դու մնա միշտ, մի գնա:

Լյուդվիգի համար Բորիս Թովմասյանի դուդուկը հրաշք էր, մի աշխարհ, որից ծնվեց այդ կոունկների երանք, բարձրացավ ջիւնջ ու կապույտ երկինքն ու տարավ իր հետ հավերժության կրակը:

Իրոք, նրան թվաց, թե ողջ աշխարհում միայն դուդուկն է, առանց որի հնարավոր չէ ապրել: Երևանի կարելի գործարանի ինքնագործ խմբից նա հասավ մինչև վաստակավոր կոլեկտիվ՝ Հայաստանի Պարի պետական անսամբլ: Այդ ճանապարհը պայմանավորված է քրտնաջան աշխատանքով, ամենօրյա փորձերով, բազմաթիվ ելույթներով:

Սովորելով հայ դուդուկի վարպետներից, նրա նվագը այսօր անկեղծ է ու անմիջական, լի դրամատիզմով, քնարականությամբ ու խոհական երանգներով: Այսօր էլ նրա հոգու երազներում թռչում են ջահելության կոունկները:

Դուդուկահար Լյուդվիգ Ղարիբջանի մասին իր կարծիքն արտահայտեց կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանը.

«Հայաստանը բոլոր ժամանակներում ունեցել է վարպետ դուդուկահարներ, և այսօր նրանց թիվը ավելի շատ է ու բազմազան: Մեր վարպետ դուդուկահարների մեջ իր ուրույն տեղն ունի Լյուդվիգ Ղարիբջանը, որը համահավասար տիրապետում է թե՛ դուդուկին, թե՛ շվիին, և թե՛ զուռնային: Նա ունի գեղեցիկ տեսքը և նվագում է մեծ ճաշակով ու խիստ ազգային ոգով»:

ԳՈՒՐԳԵՆ Ա.Ն.ՈՅԱՆ

ՆՐԱ ԳՈՒՐԳԵՆԸ ՈՒՐԱԽՈՒԹՅՈՒՆ Է ԲԵՐՈՒՄ

Մեր դուրուկահարների ընտանիքում Գուրգեն Ալոյանը յուրահատուկ տեղ ունի:

Գուրգեն Ալոյանը նվագել սկսեց, երբ 15 տարեկան էր: Ոչ ոք չսովորեցրեց նրան դուրուկ նվագել: Զայնագրություններ էր լսում՝ Կարո Զարչոզյան ու Լևոն Մադոյան:

1950 թվականին արդեն նվագում էր վրացական ժողովրդական գործիքների անսամբլում:

1956 թվականից թառահար Մուկուչ Ղազարյանի ղեկավարած՝ Վրաստանի ուսդիոյին կից ժողովրդական երգի անսամբլի մենակատարն էր, այնուհետև վրաց ֆիլհարմոնիայի էստրադային անսամբլի:

Եթե հետևենք դուրուկահար Գուրգեն Ալոյանի անցած ճանապարհին, ապա կտեսնենք, որ շրջադարձային էր նրա համար Թբիլիսիում 1964 թվականին ստեղծված դուրուկահարների անսամբլը, որը ղեկավարում էր Միշա Սուքիասյանը: Այդ անսամբլը մեծ հաջողությամբ մասնակցեց անմահ Սալաթ-Նովայի ծննդյան 250-ամյակին նվիրված փառատոնին և հորեյանական երեկոյին՝ շահելով երկրորդ մրցանակ:

Գուրգեն Ալոյանի համար Սալյաթ-Նովայի երգերի կատարումը դուդուկի վրա մի նշանաբան ուներ:

Ալոյանի կատարմամբ մրցույթում հնչեցին «Էշխեսեդը», «Դուն Էն գլխեանը», «Քամանչան»:

Գուրգեն Ալոյանի դուդուկը ոչ միայն արտաբերում էր Սալյաթ-Նովայի երգի թախծային կանչը, այլ նաև լուսավորում մի նոր ճառագայթումով:

«Էշխեսեդում» ու «Քամանչայում» քնարական կերպարների կողքին հնչում էր հավատի կանչը վերադարձի կանչը:

1965 թվականից աշխատելով Վրաստանի երգի-պարի վաստակավոր անսամբլում, նվագելով դուդուկ ու շվի, նա ոչ միայն հարստացրեց իր երգացանկը, այլև կատարողական վարպետությունը:

Գուրգեն Ալոյանի կատարումը մի նոր երանգ տվեց մեր դուդուկի հեռաստաններին: Նա կարողացավ իր դուդուկի նվագը միաձուլել էստրադային երաժշտությանը, հասնել նոր որակի:

Գուրգեն Ալոյանն էստրադայում անբռնագրոս է: Ինչ էլ նա նվագի՝ Վաչե Հովսեփյանի երգերը, «Կոունկը», ժողովրդական երգեր, թե կոմպոզիտոր Յուրի Գևորգյանի «Կոնցերտը դուդուկի համար», միշտ հարազատ մնալով բնագրին, նա դնում է իր անհատական կնիքը, որը ոչ միայն գնահատելի է, այլև շատ ցանկալի:

Երիտասարդ դուդուկահարն այսօր բնակվելով արդեն Երևանում, նոր ճանապարհներ է որոնում դուդուկի հնարավորությունները հանդիսատեսի ճատուցելու համար:

ԵՂԻՇԵ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

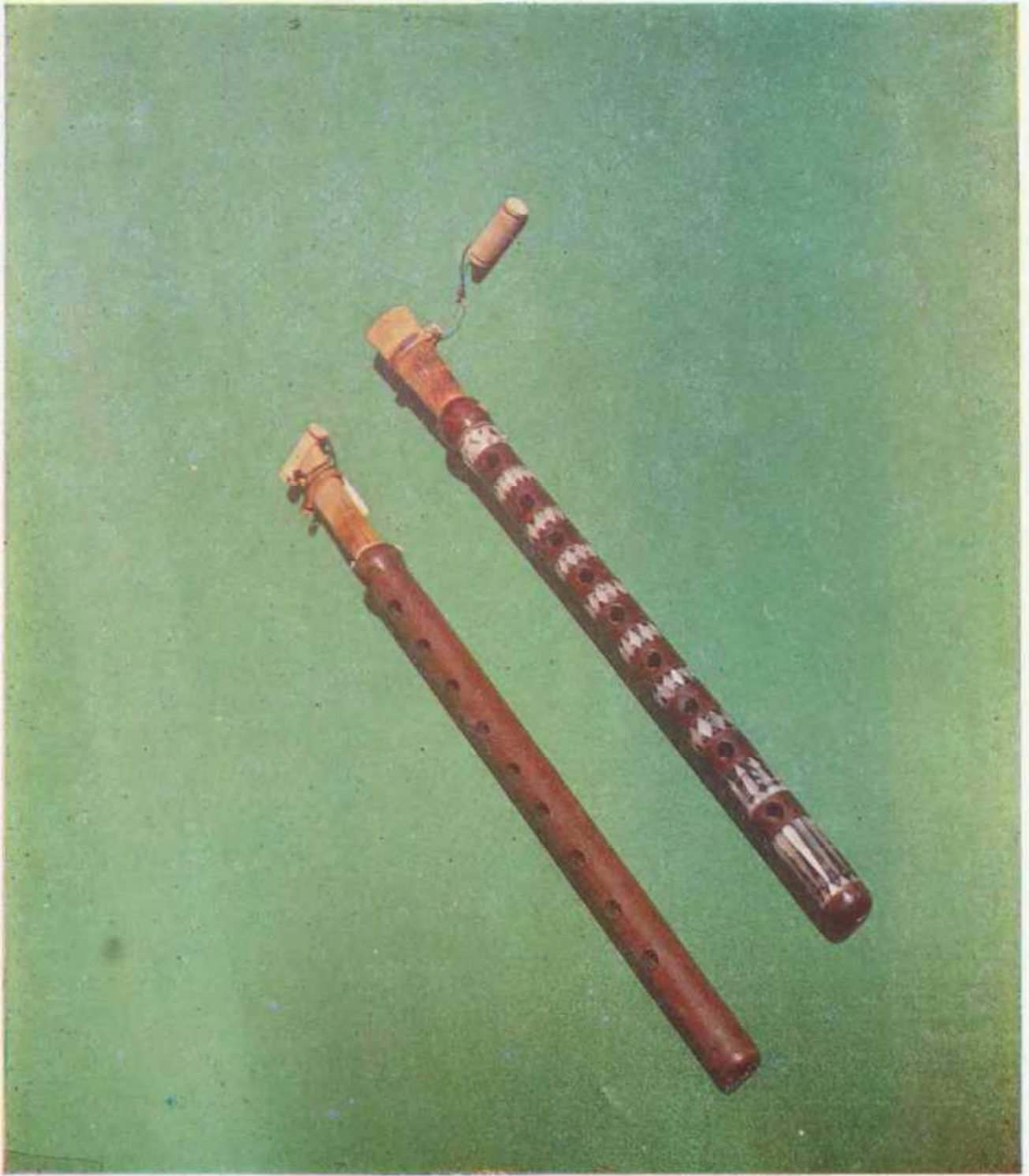
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՎԱԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՆԱՐԱՏ ԿԱՏԱՐՈՂԸ

Եղիշե Մարգարյանը իմ կոմերիտական տարիների կենդանի, վառ ու կենսուրախ վկան է: Տարիների հեռավորությունից այսօր էլ նրան հանդիպում եմ միշտ ժպտերես, պայծառ հայացքով: Պարզապես դժվար է հավատալ, որ նա այսօր արդեն «շրջանցել է» իր կյանքի կեսդարը:

Անհավատալի է:

Բայց ընդունված է ասել, որ «մարդն ինքն է որոշում, թե ինքն իրեն քանի տարեկան է զգում»: Եվ ինձ թվում է, որ հիմա նա նորից, ինչպես առաջին անգամ՝ 1957 թ.-ին կբարձրանա բեմահարթակ ու նորից կգերի իր դաշլայլող շվիով ու նորից հաղթող կճանաչվի:

1960 թվականին հանրապետական փառատոնում ոսկե մեդալ նվաճեց: Մոսկվայի կոմպոզիտորների տան սրահում կայացած համերգը շատ պատասխանատու էր երիտասարդ երաժշտի համար: Ահա բեմահարթակ է բարձրանում բարձրահասակ, սև-սաթ մազերով մի հայ տղամարդ: Հնչում է հայկական անգուգական շվին՝ մեկ ուրախ, մեկ տխուր, պատմում հեռու Հայաստանում ապրող հովվի սիրո, անմահական այգիների, հազարան բլբուլի:

մասին: Դանդի՞նը լուռ է, հմայված... Եվ հանկարծ խորաքանդակ կամարների տակ պայթում են ծախահարությունները՝ ջերմ, սրտաբուխ...

Առաջին շարքում նստած մի ալեհեր տղամարդ դանդաղ բարձրանում է ռոտլից և բացականչում՝ ապրես... հայ երաժշտության մեծ վարպետ, համաշխարհային ճանաչում ստացած կոմպոզիտոր Արամ Խաչատրյանն է:

Երաժիշտները բարձր գնահատեցին հայ երաժշտի արվեստը: Նա հավասարապես լավ նվագեց շվիով, զուռնայով, դուդուկով... Առաջարկություն եղավ Մոսկվայում ձայնագրել նրա կատարումները՝ «Հովվի կանչը», «Դեյամանը», «Հուբար-Հուբար», «Սուրմալու», «Բլբուլի հիդ», «Հայաստան» ստեղծագործությունները:

Երևանի ավտոդոդերի գործարան հասավ մի ուրախ նամակ: «Ձեր գործարանի աշխատող Եղիշե Մարգարյանը մասնակցել է Մոսկվայում կայացած հաներգին, որը կազմակերպել էր ՍՍՀՄ կոմպոզիտորների միությունը և ձայնագրվել ձայնասկավառակի համար: Նրա կատարումները բարձր են գնահատվել հանդիսականների կողմից: Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունը խնդրում է նրան հայտնել մեր շնորհակալությունը:

Հայաստանի կոմպոզիտորների միության
վարչության նախագահ
Էրուսրդ Միրզոյան»:

Հետո նրա արվեստին հաղորդակից են դարձել Սովետական Միության բազմաթիվ վաշրերում, Ռումինիայում, որտեղ շնորհալի երաժիշտը մասնակցել է երգի համաշխարհային փառատոնին, Բուլղարիայում, Լեհաստանում, Հորդասանում, Իրաքում և ամենուր նրա արվեստը հուզել է մարդկանց սրտերը, արժանացել համընդհանուր ճանաչման ու հիացմունքի:

Մեծ է Եղիշե Մարգարյանի սովանդը նաև իր հարազատ ավտոդոդերի գործարանի երգի-պարի խմբի կազմավորման, ավտոդոդագործների գեղագրտական դաստիարակության գործում: Որպես շնորհալի երաժիշտ-կատարող նա արժանացել է հանրապետական ու համամիութենական դափնեկրի կոչման՝ իր բարձր արվեստով հմայելով ու գեղագիտական մեծ հաճույք պատճառելով մարդկանց:

Եղիշե Մարգարյանի վաստակը գնահատվել է ըստ արժանվույն: Նա պարգևատրվել է պատվոգրերով, մեդալներով: Բայց ամենամեծ գնահատանանն այն հարգանքն ու սերն է, որ ահա երեսուն տարի նա վաշելում է հարազատ կոլեկտիվում:

Համարելով հայ դուդուկահարների անդաստանը, նա իր կողքին աճեցրեց բազմաթիվ երիտասարդ երաժիշտներ, որոնք մարգարյանական քնարական շնչով ու տեխնիկայով փայլեցին: Նրա աշակերտների թվում է իր հարազատ որդին՝ Մերուժանը, որի ջութակի նվագը լսելիս մտովի վերադառ-

նում էս ու մտաբերում Եղիշե Մարգարչանի երիտասարդ տարիների կատարումները:

— Դուդուկը ազնիվ նվագարան է,— պատմում է շնորհալի դուդուկահարը, ուստի և ամեն անգամ, երբ ձեռքս էս վերցնում այն, կարծես թե անէանում էս, մոռանում ամեն ինչ, մտածում էս, որ անպայման մարդու հոգին էլ պետք է մաքրվի, ազնվանա, որ աշխարհում ամեն մեկը պետք է լինի այնքան մաքուր ու ջիւնջ, ինչպես մեր ազգային դուդուկն է:

Երբ լսում էս Եղիշե Մարգարչանի նվագը, զգում էս, թե որքան ազնււթյուն ու հմայք կա ծիրանի փայտից շինված այդ փոքրիկ նվագարանի մէջ, և ունկնդիրն էլ ամեն անգամ լսելով վարպետ Եղիշի կատարումները՝ մեր գողտրիկ ու սրտամոտ երգերը, որտեղ հայ մարդու խորախորհուրդ թախիծ ու սեր կա անթելված, մաքրվում է, վեհանում...

Եղիշե Մարգարչանի արվեստը մի քանի տասնամյակ է, որ ջերմորեն ընդունվում է ունկնդիրների կողմից: Նա այսօր էլ շարունակում է բավականություն պատճառել հայկական նվագարանների երկրպագուներին իր շնորհալի, վարպետ կատարմամբ:

Ս Ե Դ Բ Ա Կ Հ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Ի Մ Ց Ա Ն

ՆՐԱ ՍԻՐՈ ՕԹԵՎԱՆԸ

Ծատ նվագարաններ էր լսել «Սեթը» (ինչպես սիրում են կոչել նրան Քասակակիցները՝ Նրա դուդուկի երկրպագուները), շատերով հիացել, բայց դրանց մեջ հոգին շոյել էր Մարգար Մարգարյանի դուդուկը՝ իր հոգեզմայլ ու թափշյա տեմբրով:

Պատանի Սեդրակը մոտիկից չէր ճանաչել անվանի դուդուկահարին, բայց շատ հաճախ «կպած գրամոֆոնին» ժամերով լսում էր վարպետաց-վարպետ Մարգարի դուդուկի ձայնագրությունները, լսում էր դուդուկի քաղց-րալուր ու հոգեպարար մեղեդու ելևէջներն այնպիսի հուզմունքով, որ կար-ծես, այդ նվագը պետք է դառնար ասպագա ճակատագրի նախերգանքը:

Այդպես էլ եղավ: Սեդրակ Հովհաննիսյանը հմայվեց դուդուկահար Մար-գար Մարգարյանի դուդուկով և մնաց նրա անդալաճան սիրահարն իր որջ կյանքում:

Աներևր եղավ ասպագա դուդուկահարի ճանապարհը դեպի ժողովրդա-կան երաժշտությունը: Նրա ավելի հասուն տարիներին դուդուկը դարձավ նրա հավատամքը:

Սեդրակ Հովհաննիսյանի համար երկրորդ ուսուցիչը դարձավ դուդուկահար Վաչե Հովսեփյանը, որը մի նոր երևույթ էր դուդուկահարների անդատանում: Վարպետ Վաչեն բացառիկ էր ու բացառիկ էլ մնաց դուդուկահար Սեդրակ Հովհաննիսյանի համար: Վաչե Հովսեփյանի նվագը թևածեց իր բացած զգացումների փառավոր հանդեսում՝ մարդկանց մեջ սերմանելով բարին ու ազնիվը, գեղեցիկն ու հմայիչը:

Ուրախալի է, որ երաժիշտ-դուդուկահարն ունի նաև սեփական երաժշտական ստեղծագործություններ՝ երգեր, որոնք արդեն հնչել են Հայաստանի ուղիղով և հեռուստատեսությամբ. դրանք են՝ «Ետ արի, յար», «Սպասում եմ քեզ», «Ծով փերի», «Իմ օթևան» և այլ երգեր:

Այսօր էլ հայ դուդուկահարների գերդաստանի համեստ զավակ դուդուկահար Սեդրակ Հովհաննիսյանը շարունակում է քայլել դուդուկի գեղեցիկ արահետներով:

ԱՐՇԱԿ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

Հ Ա Վ Ա Տ Ի Ո Ւ Ժ Ը

Այսօր իմ հիշողության ոլորտներում անմար է մնացել 40-ական թվականների Երևանը, իմ մանկության օրրանը, ուր մեր ամենասիրելի խաղալիքը կոնֆետի թուղթն էր... Այսինքն՝ ով որ կոնֆետ էր ունենում, թուղթը գրցում էր ներքև: Հավաքում էինք այդ դատարկ գունավոր թղթերը և բակի հին ու նոր ճամփաներին մրցում: Ո՛վ կհաղթի, ով ավելի կոնֆետի թուղթ կշահի:

Ու՛մ տուն չմտավ պատերազմը իր «սև թղթով», վատ «խաբարներով»: 20 միլիոն հայր, հորեղբայր, ամուսին ու տղա թողեց արվեստական ժողովուրդը մարտի դաշտերում:

Այս ակնարկում ես ուզում եմ պատմել Արշակունիների գերդաստանի մասին՝ Արշակի, Լևոնի ու Արմենի մասին:

Արշակը պատերազմի տարիների մարդկանց նմանօրինակ մի կերպար է, որ անց, մեծացավ Սովինֆորմբյուրոյի հաղորդագրությունների ներքո:

Կանաչ-կարմիր աշուն էր. հավաքվում էինք մենք՝ նրա հասակակիցները, գրուցում, հետաքրքիր պատմություններ անում և... նվագում: Սպասում էինք տուն դարձող հորը, բարեկամին, հարազատին: Տիրությունն ինչ-որ տեղ հաղվում էր, հեռանում:

Բեռլինում հաղթանակի դրոշ էր պարզված: Դրա համար սկսեց հնչել

կլարենտը: Արշակը մինչ այդ շվի ու դուդուկ էր լսել ու հոգու խորքում մեծ սեր ուներ ազգային գործիքների նկատմամբ:

Մի օր, այսօր արդեն հին վարպետ Տուշոն՝ դուդուկահար Հարություն Կարապետյանը, դուդուկ էր նվագում նրանց բակում:

Քունը փախավ Արշակի աչքերից: Ինչ-որ տեղից գործիք ձեռք բերեց, մի դուդուկ՝ և սկսեց «կողքից» նվագակցել նրան:

Հետո Թաթուլ Այթունյանի անվան երգի-պարի վաստակավոր անսամբլի մենակատար Հրաչիկ Կարապետյանի դպրոցն անցավ: Ու առաջին սիրո երգը հնչեց նրա շուրթերից:

Լուսնյակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,
Ինձ տեսնողը կարծում է, թե տուն չունեմ,
Վայ, տուն չունեմ...
Տուն էլ ունեմ, տեղ էլ ունեմ,
Յար չունեմ...

Ժամանակի տարածված երգերից էր:

1948-ին կոմպոզիտոր Երվանդ Սահառունին լսելով նրա նվագը, հրավիրեց աշխատանքի իր ղեկավարած անսամբլում (նա այդ ժամանակ «Աշխատանքային ռեգեովների» վարչության կուլտուրայի պալատի երգի-պարի անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարն էր): Այստեղ էին Վաչե Հովսեփյանը, Զիվան Գասպարյանը և ուրիշներ: Նվագակցելով նրանց, հայտնաբերեց դուդուկի վերելքի իր աստիճանները: 1949-ին մեկնելով Սովետական բանակ ծառայության, նա ստեղծեց ժողովրդական գործիքների մի խումբ և սկսեց դհուլ, դուդուկ, քամանչա նվագել:

Վերադարձավ Երևան: Արշակը նվագակցեց Լևոն Մադոյանին, քամանչահար Գուրգեն Միրզոյանին, էլույթներ ունեցավ երգիչներ Ծողիկ Մկրտչյանի, Նորայր Մնացականյանի հետ, համերգների մեկնեց Հայաստանի շրջանները, եղբայրական հանրապետությունները:

«Հովվի կանչը» մի իրական պատմություն է մեր լեռների մասին, մեր լեգենդների մասին, որի անդրադարձումն է Հովհաննես Ծիրագի «Սիամանթոն և Խջեզարե» պոեմի ներքնատողերը.

Ասում են, թե չկար երկրում ոչ մի ծաղիկ սիրտը սև,
Այդ օրվանից աշխարհ եկան կակաչները սրտասև,
Երբ որ Խջեն, Սիամանթոն ընկան սիրո կես ճամփին,
Ընկան, հանգան, բայց չկորան... աշխարհ եկան վերստին:

Հավաստի ուժը Արշակ Արշակունուն տարավ դեպի երաժշտություն: Այդ ուժն սպրոտ է նրա սրտում մինչև այսօր, և այդ երգի արահետներով են գրնում նրա զավակները Լևոն ու Արմեն Արշակունիները, այսօր արդեն երիտասարդ, բայց ապագա իոստացող կրածիշտները:

Լ Ե Մ Ի Կ Ս Ա Հ Ա Կ Ց Ա Ն

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԴՈՒԴՈՒԿԻ ՀԵՏ

Մեր երաժշտական մշակույթում եղել են վիրտուոզ դուդուկահարներ, որոնք այս գործիքը կատարելագործել և նոր մակարդակի են հասցրել: Սակայն մեր դուդուկահարների կողքին եղել և կան այս գործիքին նվիրված շատ երաժիշտներ, որոնք չեն երևում մեծ էկրանից, կամ նրանց մենք չենք ունկնդրում համերգային դահլիճներում: Այս երաժիշտ-դուդուկահարների թվին և պատկանում Լեմիկ Սահակյանը, որը շուրջ 30 տարի դուդուկով հաճույք է պատճառում իր արվեստի երկրպագուներին:

Լեմիկ Սահակյանը 15-ամյա պատանի էր, երբ առաջին անգամ ձեռքն ստավ դուդուկը: Նրա դասատուն և կուռքը դարձավ անվանի դուդուկահար Վաչե Հովսեփյանը, իսկ ավելի ուշ՝ ժողովրդական արտիստ Զիվան Գասպարյանը: Լեմիկ Սահակյանը լավ դպրոց անցավ և, երևի, դա է պատճառը, որ նրա նվագը տարբերվում է...

Նրա նվագարանի հաճելի ձայնն ու տեխնիկական հնարավորությունն են տալիս դիմելու մեր ազգային ամենատարբեր երգերի, մեղեդիների, պարեղանակների հաջող կատարմանը:

Լեմիկ Սահակյանը ժողովրդական երաժիշտներից սուաշիններից էր, որ փորձեր արեց բազմաձայն երաժշտության բնագավառում և իրեն նվագակցող երաժիշտների հետ հաչ երգն ու երաժշտությունը հնչեցրեց երկձայն, եռաձայն, նաև քառաձայն: Նրա հարուստ երաժշտացանկում տեղ են գտել Մեծ Կոմիտասի և հաչ անվանի գուսանների ստեղծագործությունները, որոնք նրա կատարմամբ նոր երանգ և իմաստ են ստացել:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ

ԵՂԻՇԵ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

Կյանքում ամեն մարդ քննություն է տալիս՝ դպրոցում, բուհում, ընտանիք առեղծելիս, իսկ արտիստը քննություն է տալիս ամեն օր՝ հանդիսատեսին:

... Այսօր Արագածի շրջանի Ախուլա գյուղը, որտեղ ծնվել է Եղիշե Մանուկյանը, կոչվում է Բերքառատ: Մանուկյանների տունը իսկական մշակութի ակումբ էր: Ձե՛ք հախառում, հարցրեք հավաքվողներին: Գալիս էին երեկոյան և նստում վարպետ Աղվանի օջախում: Ախուլան փոքր գյուղ էր, բայց մարդկանց սրտերը մեծ էին: Խոսում էին անցած-գնացած օրերից, հետո երաժշտություն լսում, հետո գնում հացատուն: Հաց չէին թխում. հեքիաթ էին պատմում՝ բարու ու չարի, անցած ու գնացած օրերի, վիշապի ու նապաստակի, կախարդի ու հրաշագործի մասին:

Այստեղից սկսվեց Եղիշե Մանուկյանի արվեստի հեքիաթային աշխարհին հաղորդակցվելը, այստեղից, և իհարկե հորից՝ Աղվանից, որը ինքնամոռաց նվագում էր, նվագում, ու որդին իր առաջին դասերն էր ստանում:

Կամաց-կամաց տղային սկսեցին օգնել, վստահել: Կլարնետի վրա նրա կատարումները հուզում էին ունկնդրին, բայց ինքը զուռնա նվագելու հետ մեկտեղ ուրիշ նպատակ ուներ: Ասում են ցանկությունները միշտ չէ, որ կատարվում են, բայց Եղիշե Մանուկյանի ցանկությունը կատարվեց:

Դուդուկը, զուռ հայկական լինելով հանդերձ, իր մեջ կուտակած ունի՜ նաև տարբեր երաժշտական երանգավորում, տարբեր հնչեղություն: Օտարազգիները դուդուկը համեմատել են հորոյի հետ, հայկական սրինգը՝ ֆլեյտայի:

Տասնյոթամյա սյատանի Եղիշեն Հայաստանի պարի պետական անսամբլ եկավ սրինգով: Տղան, ձեռքում սեղմած ծոցում թաքցրած սրինգը, վախվորած մոտեցավ անսամբլի գործիքային մասի ղեկավար, կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանին:

... Եվ գողտրիկ սրնգից գեղգեղաց մեր անզուգական «Հովվի կանչը»:
Դա 1967 թվականին էր:

Այդ օրվանից Եղիշեն դարձավ Հայաստանի պարի պետական անսամբլի նվագող, առաջին անգամ ոտք դնելով երաժշտական արվեստի այն մեծ ճանապարհը, որով անցել էին հանրաշանհ երաժիշտներ Լևոն Մադոյանն ու Վաչե Հովսեփյանը, Ջիվան Գասպարյանն ու նրա ուսուցիչ Վլադիմիր Հարությունյանը: Այդ օրվանից նա մի համեստ տեղ գրավեց գործիքային խմբի մեջ, ներքուստ հպարտանալով, որ ինքը նստել է իր ուսուցչի՝ ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Վլադիմիր Հարությունյանի կողքին: Եվ վարպետը ջերմությամբ ընդունեց ու սովորեցրեց նվագելու արվեստը իր բազմաթիվ աշակերտներից մեկին՝ Եղիշե Մանուկյանին:

Անսամբլում Եղիշեն շվիով նվագեց իր սիրած երգերը՝ «Հովվի կանչը», «Դլե յամանը», «Սոխակը» և ուրիշ շատ ստեղծագործություններ: Բայց հաճախ, բոլորից գաղտնի, իր ձեռքն էր վերցնում դուդուկը. փորձում նմանվել հանրաճանաչ դուդուկահար Մարգար Մարգարյանին:

Հետամուտ լինելով նվագարանի անկեղծ ալիքներին, Եղիշեն հենց սկզբից կարողացավ դուդուկը խոսեցնել ոչ այնպես, ինչպես ընդունված է, այլ այնպես, ինչպես սիրտն էր թելադրում:

Դուդուկի գլխավոր հատկանիշը տեմբրն է: Եղիշեն կարողացավ գտնել միայն իրեն հատուկ տեմբրը: Ընդամենը տաս անցք ունեցող այս գործիքը մի նոր փայլ ստացավ նրա աճող վարպետությամբ:

Դուդուկը առաջին հերթին երաժշտի ընկալումն է:

Եղիշե Մանուկյանի կատարողական վարպետությունը ոչ միայն պայմա-

նավորված է նրա դուրսի մաքուր արտաբերմամբ, այլև անհայտը հանդիսատեսին հասցնելու անհատական եղանակով:

Բեմի վրա Եղիշեն արտաքուստ հանգիստ է, զուսպ և համաչափ: Առաջին պահերին անգամ ընկճված, մի քիչ էլ անվստահ: Բայց անհա նա նվագում է: Հնչում են առաջին ակորդները, Եղիշեն մոռանում է դահլիճը, մոռանում է որ նվագում է, մոռանում է հանդիսատեսին, ձուլվում երաժշտությանը: Նա նվագում է իր համար, իր սրտի, իր կարոտների համար:

Երջանիկ է այն ժողովուրդը, որ կարող է իր փոքրիկ, ազգային նվագարանով աշխարհ նվաճել: Երջանիկ է դուրսկահար Եղիշե Մանուկյանը, որը այսօր կանգնելով Մոսկվայի, Լենինգրադի, Կիևի, Պրագայի, Վարշավայի, Փարիզի, Լոնդոնի, Կոպենհագենի, Վիեննայի... Նյու-Յորքի բեմահարթակներում հնչեցնում է մեր «Դիե-Յամանը» ու «Հովվի կանչը», հայկական ժողովրդական մեղեդիների ազնիվ ընտրանին:

Երիտասարդ երաժշտի կատարմամբ մեծ վարպետությամբ են հնչում Սայաթ-Նովայի շատ ստեղծագործությունները՝ «Դուն Էն գլխեն», «Մե խոսք ունիս», «Աշխարհս մե փանջարս է», «Քանի վոր ջան իմ», «Քամանչա», «Աշխարհումս ախ չիմ քաշի»...

Երիտասարդ դուրսկահարի կատարումը յուրօրինակ է, ինքնատիպ գուննա նվագարանով:

Զարմանալի հնչեղություն ունի ավանդական գուննան: Տղամարդկանց պարերը հնուց ի վեր աչքի են ընկել իրենց հատուկ առնականությամբ, մարտական ոգով, օրինակ, «Բերդ» պարը, «Սասունցիների պարը», «Քոչարին» և այլ պարեր, որոնց միշտ նվագակցում են գուննա-դհոլը:

Տքնում է, պարապում, սովորում... սովորեցնում:

Իսկ հին Ախուլայում դեռ հիշում են վարպետ Աղվանին, որ նվագում էր հացատանը և որ այն հեքիաթի երկիր էր դարձել, հիշում են և փոքրիկ Եղիշեն, որ ակնապիշ լսում էր ու ոգևորվում:

Արագածի շրջանի այդ հեռավոր գյուղը այսօր կոչվում է Բերքառատ:

Իրոք, այդ լեռնային գյուղից լավ բերք ու բարիք է գալիս, ոչ միայն բերք ու բարիք, այլև հայկական նվագարանների գուլալ ու ջինչ մեղեդիներ:

Ստեղծագործական նոր որոնումների մեջ է երիտասարդ երաժիշտ Եղիշե Մանուկյանը, որը դեռևս մեծ հեռանկարներ ունի երաժշտական արվեստի բնագավառում:

Իսկ քննությունը շարունակվում է. շնորհաշատ դուրսկահար Եղիշե Մանուկյանի կյանքի ու արվեստի քննությունը:

Ս Ա Ր Ո Դ Ա Ն Ի Ե Լ Յ Ա Ն

ԵՐՉԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄՈՒՐՉԸ

... Երգի, ժողովրդական տոնախմբությունների սիրահար Էին Սարոյի ծնողերը, եղբայրներն ու հարազատները: Ծարաֆ և կիրակի օրերին իրենց գյուղից ճամփա էին ընկնում, գնում Գառնի և Գեղարդ, մասնակից լինելու տոնախմբություններին, որտեղ հնչում էին ժողովրդական երգեր, ուր գետինը թնդում էր պարողների ոտքերի տակ: Փոքրիկ Սարոն հետևում էր պարողների գեղեցիկ ու ուրախ շարժումներին, վերացած ունկնդրում նվագողներին...

— Մայրիկ, ինչի՞ մասին եմ այս երգերը,—մեկ անգամ հարցրեց մորը:

— Է՛, որդիս, հայրդ եթե ողջ լիներ, ճիշտ կասեր, թե ինչի մասին...

Նու չա կողմերի ճանաչված երաժիշտներից էր, պարկապզուկ էր նվագում...

... Մայրը շվի գնեց, իսկ Սարոյի եղբայրները՝ Ժորան, Լյուդվիգը, Լևոնը, Նորայրը դարձան ուսուցիչները: Նրանք նվագում էին շվի, բլուլ, դուդուկ, գուռնա, և հայկական օջախը միշտ յի էր հոգեպարար մեղեդիներով:

— Հայկական երգն ու երաժշտությունը,—ասում է Սարո Դանիելյանը,— ինձ այնքան հրապուրեցին, որ ես իմ կյանքը չէի պատկերացնում առանց երաժշտության... Ամեն ինչ վճռված էր՝ ես նվիրվելու էի հայ երգին ու ե-

րաժշտարվեստին: Ես չէի պատկերացնում, որ իսկական երաժիշտ դառնալու համար պետք է տքնաջան, դժվարին ու համառ աշխատանք:

Հայրենի գյուղում գործում էր ինքնագործ խմբակ՝ ժողովրդական երգի, պարի համույթ: Բոլոր մասնակիցները հողի ջահել աշխատավորներ էին: Երեկոյան դաշտերից ու այգիներից վերադառնալով, հավաքվում էին կուլտուրայի ակումբում ու փորձում՝ նվագում էին, երգում, պարում, ուրախանում, մտքեր փոխանակում: Հետզհետե այդ հավաք-փորձերը վերածվեցին ու դարձան մի համերգային ծրագիր: Ինքնագործ խմբի ղեկավար Ալբերտ Ստեփանյանը գանգրահեր տղային լավ ընդունեց՝ հենց սկզբից գնահատեց նրա մղումը դեպի արվեստը, դեպի երաժշտական գործիքները: Սկսվեցին պարապմունքի համառ ժամերը: Զէ՛ր ստացվում: Դե իհարկե, չէր ստացվում:

Զիվան Գասպարյանն ու Սարո Դանիելյանը:
Վարպետի հետ միշտ էլ հեշտ է նվագել:

Սարոն հաճախ էր նստում ուսդիոյի կողքին ու սպասում, թե կրք կնվագեն իր սիրած արվեստագետները՝ Լևոն Մադոչյանը, Վաչե Հովսեփյանը, Զիվան Գասպարյանը... Նրանք այս ուրիշ ձևով էին նվագում: Նրանց կատարումների մեջ թախծի հետ միասին մի հեռավոր կանչ կար նաև, սրտեր մորմոքող, սրտեր մոտեցնող մի կանչ: Ինչի՞ց էր. դուդուկը՝ դուդուկ էր, շվին՝ շվի: Երաժշտությունն ու երգն էլ կարծես նույն մեղեդին էին արտաբերում՝ նույն ժողովրդական պատումը: Բայց նրանց դուդուկն ասես այլ լիներ, երկնքից ընկած լիներ:

Այս բոլոր հնչյունների վարպետ կատարման սլատասխանը Սարոն հետո գտավ: Այն կախված էր արվեստագետի ոչ միայն վարպետությունից, որը շատ կարևոր էր, այլ նաև սեփական ձայնը, գույնը, ոճը ունենալու ինքնա-

տիպությունից: Դա է պատճառը, որ մեծերին չեն շփոթում, չեն մոռանում: Ուր էլ որ լինեն նրանք, այդ մեծերը, երգի, երաժշտության վարպետները, նրանց սիրում են, նրանցով զմայլվում:

Վախը սրտում, բայց նպատակը իր համար պարզած, Սարո Դանիելյանը դուրս եկավ բեմահարթակ ու նվագեց ժողովրդական «Լուսնյակ գիշերը»:

Սարոն գտավ իր երգի հիմնական բանալին, որով և մոտեցավ սիրած գործիքին: Հետզհետե հասկանալով դուդուկի անմեկնելի թվացող գաղտնիքները՝ նա հայտնագործեց նվագարանի համար ամենաբնորոշն ու հատկանշալիները:

— Դուդուկի ձայնը շատ նման է մարդու ձայնին, այն գալիս է ներքին էությունից, ասես շարունակում է քո ձայնը,—ասում է Սարոն:

Սակայն մինչև Սարո Դանիելյան դուդուկահարի մասին հանգամանորեն պատմելը, անենք մի լիրիկական շեղում ու ետ գնանք կենսագրության թերթիկներով:

— Ինչու՞ է քո անունը Սարո... Երևի Թումանյանն է մեղավոր՝ Անուշ, Սարո...

— Ձե, այդպես չի,—պարզամտորեն ասում է Սարոն: Մերոնք սար էին բարձրանում ու ճանապարհին ծնվեցի ես: Այդ պատճառով էլ անունս Սարո դրեցին:

... Գուցե սարերից եկող հովերը շնչացին տղայի ականջին, որ երգի հովիվ դառնա, և որպես այդ հովերի պատասխան՝ տղան մոր գնած շվին շուրթերին դրեց ու նվագեց:

Գուցե, ո՞վ գիտե...

Ինքնագործ արվեստի անսամբլներից նա լիովին չհրաժարվեց անգամ 1976 թվականին Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանն ընդունվելուց հետո:

Հորոյի դասարանը, ուր սովորեց Սարոն, վարում էր Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի դոցենտ, Հայկական ՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Քրիստ Բաբայանը:

Ամեն նվագարան չէ, որ տվյալ պահին կարող է արտահայտել քո հոգեվիճակի հնչյունը: Դրանց միջից առանձնանում է դուդուկը՝ մեր ազգային նվագարանների թագն ու պսակը:

Ասես արտիցդ հոսող արյունն է մտնում քո մատների միջով դուդուկի պարզ տարածքի ներսը, գրկում նրա քիչ գորշավուն իրանը, զրուցում իր անցածի, ներկայի ու ապագայի մասին:

Այս ամենը Սարոն առավել լավ ու պարզորոշ ընկալեց, երբ սովորում էր Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայում:

Առաջին քայլերը մեծ բեմում Սարո Դանիելյանն արեց դուդուկի անվանի վարպետ Զիվան Գասպարյանի հովանավորությամբ:

Իհարկե, պատիվ էր նստել արդեն լայն ճանաչում ու հանդիսատեսի սե-
րը վայելող դուդուկահար Ջիվան Գասպարյանի կողքին, լսել նրա նվագը,
նրա ինքնատիպ, ուրույն կատարումները: Ամեն համերգ, իհարկե, մի դաս
էր նրա համար, նոր որոնումների, նոր հայտնագործությունների դաս, երգի-
պարի պետական անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարները, Ջիվան Գաս-
պարյանի և մյուս վարպետների հետ մեկտեղ, շատ օգնեցին Սարոյին վար-
պետության ճանապարհին: Երգի-պարի անսամբլում, իր առաջին մենանվա-
գով, Սարո Դանիելյանն առանձնացավ գործիքային խմբից:

«Քյամանչա», «Ռոզունդարա», «Էրզրումի շորոր» կանացի պարերի այս
պատկերասրահում Սարո Դանիելյանն իր համար գտավ այն դուդուկը, որի
մասին երազել էր շատ տարիներ առաջ:

— Եթե գուռնան պայքարի է կանչում, ապա դուդուկը հանգստացնում է
քեզ ու հիշողություններ բերում: Ոչ, չկարծեք, թե դուդուկը միայն տխրու-
թյան գործիք է: Դուդուկը շատ նուրբ է, լիրիկական, մարդամոտ ու քաղցրա-
լեզու:

Իսկ գուռնա՞ն: Ահա տղամարդկանց խրոխտ «Քոչարին»: Հիմա հնչում
է ավանդական գուռնան, հնչում է Սարո Դանիելյանի կատարմամբ ու դրա-
նից պարն ավելի առնական ու տպավորիչ է դառնում:

Երգի-պարի անսամբլում աշխատած տարիները արվեստի լավ դպրոց
եղան Սարո Դանիելյանին համար:

Մեր ժողովրդական, ավանդական ու սրտամոտ «Դլե յամանը», «Ռրս-
կան ախպերը», «Սլազյազը», «Հովերն ընկան», միջնադարյան «Հավուն-Հա-
վուն», «Վարդանի մոր ողբը» ստեղծագործությունները ոչ միայն մշտական
գրանցում ստացան նրա համերգային ծրագրում, այլ կատարումից կատա-
րում հղկվեցին ու դարձան արվեստագետի հոգու խոստովանանքի իրա-
կան վկաներ:

Դրա կողքին չկորան, այլ ամրապնդվեցին նրա շփի, գուռնայի, կլար-
նետի, հոբոյի, բլուլի վրա հնչող կատարումները: Պարեղանակների լավա-
գույն կատարումներից են «Ռոզունդարան» ու «Թարաքաման» հայկական
խրախճանքի և ուրախության մեղեդիները, ժողովրդական համով-հոտով լի,
մաքրամաքուր խաղիկները, «Մարտունու քոչարին», «Ծիրակի ժողովրդա-
կան պարեղանակները», «Զուռնի-տրնգին»:

Վերջին տարիներին նա հանդիսատեսին ներկայացրեց իր ստեղծագոր-
ծությունները և այս անգամ զարմացրեց ոչ միայն իր վարպետությամբ, այլ
նաև երգահանի ճիշտ անդրադարձմամբ՝ դեպի մեղեդին, դեպի ժողովրդա-
կան երգապատումը: Ս. Դանիելյանի մոտ կա պահանջ հանդիսատեսի հետ
կիսելու իր ապրումները, կիսվելու, փիճելու:

Սովետական Միության ժողովրդական արտիստ, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության նախագահ Էդվարդ Միրզոյանը մի առիթով ասաց, որ. «Ի դեմս Սարո Դանիելյանի մենք այսօր ունենք մի շնորհալի, զուսպ, ինքնատիպ դուդուկահար-երաժիշտ, որը լի է ստեղծագործական մեծ վերելքով, պատրաստ է հանդիսատեսին բավականություն պատճառել իր դուդուկի և մեր մյուս ազգային գործիքների թավշե, հոգեզմայլ մեղեդայնությամբ»:

Մեծանուն կոմպոզիտորի գնահատականը չափազանց պարտավորեցնող է: Այդ լավ է հասկանում երիտասարդ երաժիշտը: Հայկական երգը, հայոց մեղեդին նրանից անբաժան են Հայաստանի գյուղերում և քաղաքներում, Մոսկվայում ու Լեհնգրադում, Կիևում, Մինսկում, Օմսկում, Ուլյանովսկում, Թբիլիսիում...

... Երիտասարդության ու ուսանողների մոսկովյան համաշխարհային 12-րդ փառատոնում Սարոն արժանացավ դիպլոմի:

Անդրկովկասյան դուդուկահարների մրցույթ-տոնահանդեսում պատվավոր դիպլոմ նվաճեց:

Դաշնամուրի ստեղների վրա ու դուդուկի ելևէջներում ծնվում են նոր գործեր՝ նվագում է, գտնում ու որոնում Սարո Դանիելյանը, որ վաղը իր արվեստի բերկրանքը կհսի հանդիսատեսի հետ:

Հանդիսատեսը սիրում է նրան, սիրով ընդունում: Խստապահանջ հանդիսատեսի գնահատականը նրա վաղվա հավատն է նաև:

Ծիշտ է այն արվեստագետը, որը հանդիսատեսի հավատը միշտ պահում է իր հոգու ծալքերում, իր արվեստով նորովի ծլարձակվում հազարավոր սրտերում:

Սա է արվեստագետի երջանկության կամուրջը:

Բ Ե Ն Ի Կ Ի Գ Ն Ա Տ Յ Ա Ն

ԱՎԱՆԴՈՒՅԹԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

... Նա առաջին անգամ էր ելույթ ունենում Հայաստանի ժողովրդի տանը: Դա մի սովորական համերգ չէր... Այդ օրը հավաքվել էին լավագույն դուդուկահարները՝ մասնակցելու «Այս երեկո դուդուկի հետ» հանդեսին:

Ժողովրդիստներ, արվեստագետներ, կոմպոզիտորներ, և ուղղակի դուդուկի սիրահարներ հավաքվել էին ճարտարապետական ինքնատիպ ոճով կառուցված դահլիճում ունկնդրելու ժողովրդական այնքան սիրելի նվագարանի համերգը:

Չայն է խնդրում կոմպոզիտոր Մանվել Բեգլարյանը.

— Դուդուկը լինելով բացառապես հայկական նվագարան, իր մեջ կուտակել է նաև տարբեր ժողովուրդների երաժշտական երանգներ ու հնչողություններ: Այն բացառիկ ընդունելություն է գտնում Անդրկովկասի և Մերձավոր Արևելքի ժողովուրդների մոտ:

Այսօր Հայաստանն ունի շնորհալի դուրուկահարների մի մեծ խումբ, որ իրենց պատվավոր տեղն ունեն հայկական ուղիով և հեռուստատեսության ժողգործիքների անսամբլի մենակատարները, այդ թվում մեր շատ սիրելի երիտասարդ դուրուկահար Բենիկ Իզնատյանը:

... Բենիկը ուղիով անսամբլ եկավ Երևանի պիոներների պալատի հայկական ժողովրդական գործիքների անսամբլից: Անսամբլի ղեկավար Հակոբ Արարյանը սիրեց լրջախոհ Բենիկին և մեծ հեռանկար տեսավ պատանու կատարողական տեխնիկայի, գեղարվեստական ճաշակի և իր գործիքի նկատմամբ ունեցած նվիրվածության մեջ:

Առաջին անգամ դուրուկը հնչեց «Ով սիրուն, սիրուն» երգի կատարմամբ: Եվ հենց այս երգն էլ կանաչ ճանապարհ բացեց նրա համար դեպի հայ ժողովրդական գործիքային արվեստը, դեպի մեծ բեմահարթակ: Ու այդ ճամփի սկզբին նրա կողքին էր հայ տաղանդավոր դուրուկահար Վաչե Հովսեփյանը:

1968 թվականին, մի օր տասնվեցամյա պատանին իր գործիքով հայտնվեց Վաչեի տանը: Մեծ վարպետը ցանկացել էր լսել տղային և իր կարծիքը հայտնել: Վախվորած, հուզված, Բենիկը հանեց դուրուկը և սկսեց նվագել ժողովրդական երգեր: Մեկ, երկու, երեք. հետո վարպետը ցանկացավ լսել նաև նրա զուռնայի նվագը: Նորքում, Երևանի այդ գեղատեսիլ վայրում հնչեց Բենիկի զուռնան: Վարպետը համոզվեց, որ պատանին տիրապետում է նաև զուռնային:

Եվ հենց այդ նույն 1968 թվականին Բենիկ Իզնատյանը Վաչե Հովսեփյանի խորհրդով աշխատանքի անցավ հայկական ուղիով ժողգործիքների անսամբլում որպես դուրուկահար: Այստեղ նա անդուլ աշխատանքով, իր արվեստի կատարելագործումով քայլեց այն ճանապարհով, որով անցել էին անվանի դուրուկահարներ Մարգար Մարգարյանը, Լևոն Մադոյանը ու հիմա գլխավորում էր ինքը՝ Վաչե Հովսեփյանը: Հենց նրանից էլ Բենիկը սովորեց թե՛ նոտագրությունը, և թե՛ դուրուկի նվագարվեստի բազում գաղտնիքներն ու նրբերանգները:

Բենիկի ականջին այսօր էլ հնչում են վաղամեծիկ վարպետի շատ ու շատ խորհուրդներն ու հորդորները:

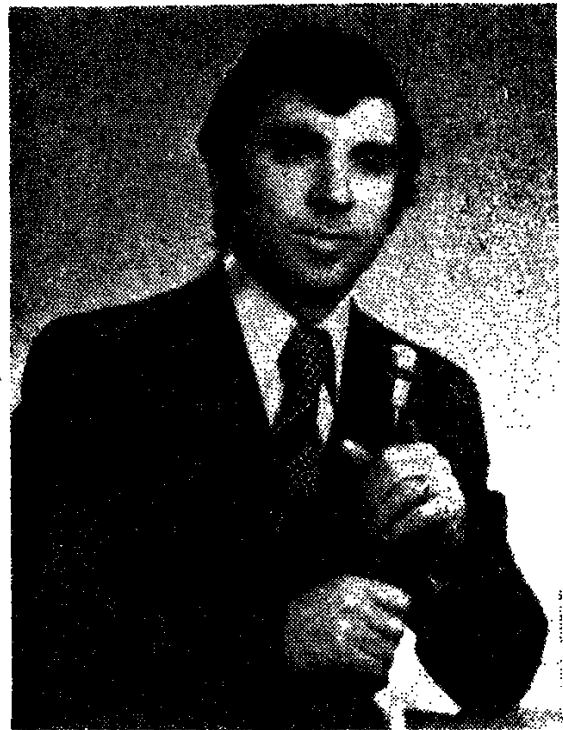
— Դուրուկը բարդ գործիք է, Բենիկ ջան, նրան տիրապետելու համար մեծ կամք ու հմտություն է պետք: Բայց ամենակարևորն այն է, որ դու զգաս հայ երաժշտության բոլոր նրբությունները, մոտ լինես հայ և համաշխարհային երաժշտական արվեստի ակունքներին: Սրտումդ միշտ երգես նվագածդ ամեն մի ֆրագը...

Այսօր Բենիկ Իզնատյանը իր անխախտ տեղն ունի անսամբլի դուրուկահարների վեցյակում: Նրա մի շարք մենանվագները հայ դուրուկային արվեստի սիրված կատարումներից են:

Երիտասարդ երաժիշտն իր երգացանկում հարազատ է մնացել նաև անդրկովկասյան ժողովուրդների մեծ երգիչ Սալաթ-Նովային: Նրա կատարմամբ այսօր ի սփյուռս աշխարհի հնչում են «Դուն էն գլխեն», «Աշխարհումս ախ չիմ քաշիլ», «Քանի վոր ջան իմ» և այլ երգեր, ինչպես նաև ժողովրդական «Դլե յաման», «Հովերն ընկան», «Ռոսկան ախպեր», Անտոն Մախլյանի «Ինձ մի խնդիր», Հրանտ Թորոսյանի «Մտորումներ» և այլ ստեղծագործություններ:

Ստեղծագործական նոր որոնումներով լի երիտասարդ դուդուկահարը դեռևս շատ ասելիք ունի, իսկ իր ունկնդիրը՝ սպասելիք նրա արվեստից:

ԱՐՄԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՃԱՆԱԴԱՐՀ ԴԵՊԻ ԱՐՎԵՍՏ

Արմենը հիշում է. վեց տարեկան էր, հայրը՝ վարպետ Ղազարը, իր երաժիշտ ընկերներով հավաքվում էին տանը՝ Աշտարակի շրջանի Օհանավան գյուղում: Հնչում էր հայկական երաժշտությունը, փոքրիկը լսում էր ակնապիշ, ինքնամոռաց ու չէր գգում, թե ինչպես ազգային երգը սողոսկել էր իր մանկական հոգին, դարձել միս, դարձել արյուն: Մի տարի անց, ապարանցի Սանթրոսը տեսնելով տղայի սեղը դեպի երաժշտությունը, նրան նվիրեց իր գործիքներից մեկը:

— Նվագիր, Արմեն ջան, գուցե մի օր էլ դու դառնաս դուրսկահար:

Դժվարությամբ էր նվագում. սովորեցնող չունեիր: Սկսվեցին փորձերը. սեփական ուժերով, սեփական լսողության շնորհիվ:

1957 թվականին Աշտարակում, հանրապետական փառատոնի շրջանային փուլում, իր դպրոցի կողմից ելույթ ունեցավ Արմեն Սարգսյանը «Յուրի» պարի կատարմամբ, որի նվագակցությամբ պարեց 8 տարեկան քույրը՝ Թեմմին Սարգսյանը:

Ծնողների միակ երազանքն էր, որ Արմենը մեկնի Երևան, սովորի երաժշտական դպրոցում: Արմենը Երևանում ընդունվեց Ղ. Ղուկասյանի անվան սիմֆոնիկների և դպրոցականների պալատի ժողովրդական գործիքների անսամբլ, որի գեղարվեստական ղեկավարն էր ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Նորայր Հովհաննիսյանը:

Դուդուկի երիտասարդ դասատու Սերյոժա Խաչատրյանը փոքրիկ տղային սովորեցրեց ազգային նվագարանի վարպետության գաղտնիքները: «Հովվի կանչը», «Նազ պար», «Ծաղկեփունջ» և անսամբլային շատ այլ համարներ Արմենին ճանապարհ հարթեցին դեպի արվեստ:

1966 թ. Արմեն Սարգսյանը ընդունվեց Երևանի Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի հոբոյի բաժինը (այդ տարիներին ուսումնարանում դեռևս դուդուկի բաժին չկար): Դասատուն՝ ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Քրիստափոր Բաբայանը շատ ջանքեր թափեց երիտասարդ երաժշտին տանելու դասական երաժշտության անտակ աշխարհը:

Ծատ չանցած, Արմեն Սարգսյանը ոչ միայն վարպետացավ հոբոյի պրոֆեսիոնալ կատարողականության մեջ, այլ նույնիսկ որպես մենակատար հանդես եկավ ուսումնարանի սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ (Զիմարոզա, կոնցերտ 4 մասից): Հետո Արմենը համերգային շրջագայության մեկնեց Մերձբալթիկա՝ Տալլին և Ռիգա քաղաքները:

1970 թվականին Արմեն Սարգսյանն ընդունվեց Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի հոբոյի բաժինը, իսկ 1977 թվականից նա Հասսատանի ռադիոյի և հեռուստատեսության պետական կոմիտեի Արամ Մերանգոյանի անվան ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլում աշխատում է որպես դուդուկահար-երաժիշտ:

— Արմեն Սարգսյանը լուրջ, կազմակերպված երաժիշտ է,—ասաց անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, կոմպոզիտոր Մանվել Բեգլարյանը: Նրա դուդուկի այսօրվա կատարումները հույս են ներշնչում, որ Արմեն Սարգսյանը դեռևս իր նոր խոսքը կապի հայ երաժշտական արվեստի պրոպագանդման գործում, կբարձրանա այդ արվեստի ճանապարհով:

Ռ Ո Ւ Բ Ի Կ Հ Ա Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Յ Ա Ն

Ի Ն Ք Ն Ա Տ Ի Պ Ա Ր Վ Ե Ս Տ

Թ. Ալթունյանի անվան երգի-պարի վաստակավոր անսամբլի մենակատար-դուդուկահար Ռուբիկ Հարությունյանն իր կատարողական արվեստում ինքնատիպ է: Նրա կատարողական արվեստը լի է ստեղծագործական ավյունով: Այդ երաժշտի փայլուն տաղանդը բացահայտող արվեստի մեջ չեն գգացվում ոչ հաղթահարված դժվարությունները, ոչ էլ կատարողական արվեստի ճանապարհի անցած աշխատանքը: Իսկ նրա ստեղծագործական կյանքը անցել է ալթունյանական վաստակավոր կոլեկտիվում, որը հարուստ է ստեղծագործական ներշնչանքով՝ հայկական ժողովրդական երաժշտական արվեստի ավանդույթներով:

Նա ծնվել է Հրազդանի շրջանի Վերին Ախտա գյուղում և իր մանկության տարիներին դյուրավերով հայկական բնաշխարհի անկրկնելի գեղեցկությամբ, հենց այդ բնությունից էլ փոխառել է իր նվագի գույները, արևից՝ ջերմությունը, երկնքից՝ անսահմանությունը:

Աշխարհին բարի աչքով նայելը, գեղեցիկով զարմանալու և հրճվելու ունակությունը բոլորին չէ, որ տրված է: Դեռ մանկության տարիներից պատանու լսողությունը ազահորեն ընկալեց իր երաժշտական գերդաստանի ավանդական գունաչի մեղեդիները, լսեց գունաչի հորեղբոր՝ Աղաբեկի և

թմբկահար հոր՝ Բալաբեկի գեղջկական կատարումները ու կարծես թե երակներում հորդեց նաև պապի՝ Հովրամի ջահել օրերի երգը:

Երաժշտական գերդաստանի ավանդները փոխանցվեցին որդուն: Ռուբիկը հաճախ էր մեծահասակ երաժիշտների հետ մասնակցում տարբեր տոնախմբությունների, լսում մեր ազգային երգերը, տեսնում հայկական շորջարերը, լարախաղացի կատարումները, և դրանք չէին կարող չգայթակղել շնորհալի տղային:

Եվ մի օր էլ Ռուբիկը վերցրեց հորեղբոր գունճան և... սկսեց նվագել: Իհարկե, սկզբում անվարժ, դողդոջուն ձայներանգների արտաբերմամբ: Հորեղբայրը այլևս ետ չվերցրեց գունճան. «թող մոտը մնա, գուցե շարունակի մեր գործը»—մտածեց նա:

Այդպես էլ եղավ: Հայկական ավանդական նվագարանը անդամավաճառներեն ծառայեց տղային: Գյուղական, գեղջկական զուլալ երգերն ու պարեղանակները, դրանց անարատ կատարումները՝ Գյուվնդ, Վերվերի, Քոչարի, հարսանեկան շորջարերը, ազգային մուղամները արմատներ գցեցին պատանու հոգու մեջ և նրան տարան դեպի ժողովրդական երաժշտության անտակ ու խորունկ աշխարհը:

Ռուբիկ Հարությունյանի կատարողական արվեստը որոշակիորեն կապված է ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ, դուդուկահար Զիվան Գասպարյանի հետ:

Ռուբիկը մինչև հիմա էլ հիշում է այն դասերը, որոնք ստել է Զիվան Գասպարյանից: Նա իր առաջին վարպետի շնորհիվ ստացավ ժողովրդական երաժշտության այն կենսահյուրը, որը մեծ դեր խաղաց նրա երաժշտական հայացքների ձևավորման գործում:

Ժողովրդական ակունքները նրան տվեցին ազգային երաժշտության շունչն ու ոգին հասկանալու հմտությունն ու վարպետություն:

Ռուբիկ Հարությունյանը Երևանի մանկավարժական ուսումնարանում կրթություն ստանալուց հետո գործիքին ավելի հիմնավորապես տիրապետեց, ավելի մոտեցավ հայ ազգային երաժշտությանը, սիրեց այն և նվագում է մինչև օրս՝ Կոմիտաս, Սալյաթ-Նովա, Անտոն Մալիլյան, գուսաններ Շերան, Զիվանի, Ծահեն, Աշոտ, երգահան Վաչե Հովսեփյան, ժողովրդական երգեր: Սրանք կազմում են երիտասարդ դուդուկահարների համերգացանկի լավագույն նմուշները: Իսկ երբ էլույթ է ունենում Թ. Ալթունյանի երգի-պարի վաստակավոր անսամբլը, համերգային ծրագրում միշտ առանձնացվում է Ռուբիկ Հարությունյանի մենակատարումները: Երբ կատարվում է Սալյաթ-Նովայի աղջիկների պարը, Աննայի մենապարին ուղեկցվում է Ռ. Հարությունյանի անկրկնելի մենանվագը, հետո հանդիսատեսը ոգևորությամբ ծափահարում է նրա Ախալցխեյի կանացի պարի մենանվագը, Եզրումի շորթում և այլ համարներ:

Ռուբիկ Հարությունյանը տարիների ընթացքում վարպետացավ նաև անասնաբույժ երգիչ-երգչուհիներին նվագակցելով: Անասնաբույժ մենակատար-երգիչ Թովմաս Պողոսյանը «Կոունկ» կամ գուսան Ծահեհի «Իմ Էլինար» և այլ համարներ միշտ հաջողությամբ կատարում է շնորհալի դուդուկահարի նվագակցությամբ:

— Ես Ջիվան Գասպարյանին համարում եմ ոչ միայն դուդուկի իմ առաջին ուսուցիչը, այլև իմ երաժշտական կյանքի ուղեկիշը, որի շնորհիվ եմ հասել փառաբանված ալթունյանական անասնաբույժ մենակատարի պատվաբեր դիրքին: Ծնորհակալ եմ,—երախտագիտությամբ ասում է շնորհալի դուդուկահար Ռուբիկ Հարությունյանը:

ԱՐ Ա Ր Ա Տ Դ Ա Լ Լ Ա Ք Յ Ա Ն

ԱՄԵՆ ԻՆՉ ԳԱԼԻՍ Է ՀՈԳՈՒՑ

Ընդամենը 10 տարեկան էր, երբ Հաղպատի լեռներում առաջին անգամ լսեց իր հոր՝ երկաթուղային Արարատ Դալլաքյանի շվիի քաղցր կանչը. լսեց նրա կատարմամբ «Հովվի կանչը», «Հայկական պարեղանակները»: Հայկական մեղեդին թափանցեց նրա ջահել հոգու մեջ: Պատանին վերացած լսում էր իր հոր երգն ու նվագը, ակամա ինքն էլ էր ձգտում երգել կամ նվագել:

Ու մի օր փոքրիկ տղայի ձեռքն ընկավ առաջին երաժշտական գործիքը... մահճակալից մնացած մի կոտրված խողովակ, որի վրա մի քանի անցք կար միայն: Տղան ծածուկ դուրս եկավ տնից և բակի մի անկյունում սկսեց նվագել հորից լսած մեղեդիները: Նվագեց իր հոգու մեջ թաքնված մեղեդին՝ «Հովվի կանչը»: Հետո դուրս թռավ, վագեց դեպի վանքի դուռը Հաղպատ, նստեց պատի մոտ, հանեց իր «գործիքը», նորից նվագեց: Այդ արդեն Սայաթ-Նովայի «Դու էն գլխենն էր»:

Այդ օրվանից Արարատին հանգիստ չէին տալիս հայկական հուզաթաթալ մեղեդիները, հանգիստ չէր տալիս Սայաթ-Նովան:

Երազ տեսա, Սայաթ-Նովեն
Մոտս եկավ սազը ձեռին,
Էնպես անուշ խոսքեր ասավ,
Կարծես ուներ երկնքի արմառ ձեռին...

Հայրը, տեսնելով տղայի երաժշտական ընդունակությունները, նրան ուղարկեց Երևանի № 13 երաժշտական գիշերօթիկ դպրոց: Ընդունվեց կլարնետի բաժին (այն ժամանակ դուդուկի կամ շվիի բաժիններ չկային):

Արարատ Դալլաքյանը հետո ավարտեց երաժշտական տասնամյակը, հաջողությամբ ընդունվեց և ավարտեց նաև Երևանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիան, Մկրտիչ Թուվակյանի դասարանը:

Բայց դուդուկը հանգիստ չէր տալիս: Մի օր էլ նրան հրավիրեցին Հայաստանի ժողովրդական գործիքների պետական նվագախումբ: Ղեկավարը Հայաստանի լենինյան կոմերիտմիության մրցանակի դափնեկիր, շնորհալի երաժիշտ Կառլեն Միրզոյանն էր: Լսեց տղային և խորհուրդ տվեց դուդուկի անցնել:

Եվ սկսվեցին ու հարատևեցին փայտյա այդ նվագարանի գաղտնիքներին տիրապետելու քրտնաջան փորձերը: Որպես նվագախմբի երաժիշտ, նա շրջեց Հայաստանի գյուղերն ու քաղաքները, հանդիսատեսին ներկայացնելով Սայաթ-Նովայի «Մի խոսք ունիմ», «Աշխարհումս ախ չիմ քաշի» չքնաղ երգերը, «Որսկան ախպերը», «Քարավանն անցավը», «Ալագյազը», ժողովրդական ուրախ մեղեդի «Տարան-տարանը»:

— Կրծքային հարուստ ձայներանգ, խոր տխրություն ու թախիժ արտահայտող տեսք ունի Արարատ Դալլաքյանի դուդուկը,— ասում է Կառլեն Միրզոյանը: — Նրա մեղեդիները հարազատորեն անդրադարձել են նաև հայկական ժողովրդական մյուս նվագարաններում՝ համշենի զուռնա, պկու, պարկապզուկ, որոնք արդեն հնչել են արտասահմանյան մի շարք մեծ բեմահարթակներում՝ Չեխովյովակիայում, Հունգարիայում, Սիրիայում, Հրնդկաստանում, Վիետնամում... Նրա անզուգական դուդուկն ու զուռնան հնչեցրել են «Լուսնյակ գիշերն» ու «Դե յամանը», «Սարերի հովին մեռնեմն» ու «Քարավանն անցավը», հայկական «Ծալախոն» և ազգային գողտրիկ երգերն ու պարեղանակները:

Սակայն երիտասարդ երաժիշտ, ազգային տարբեր նվագարանների կատարող Արարատ Դալլաքյանի երաժշտական կենսագրությունն այդքանով չի սահմանափակվում: Նա շարունակում է կատարելագործել իր արվեստը, խորանալ ազգային նվագարանների տիրապետման գաղտնիքների մեջ, հետևողականորեն վերցնել հայ դուդուկահարների կուտակած մեծ փորձը, իր երաժշտական ծիածանի երփներանգների միջոցով մատուցել հանդիսատե-

սին, հանդիսատես, որը դեռ երկար կծափահարի երիտասարդ, խոստումնալից երաժիշտ Արարատ Դալլաքյանի արվեստին:

Այսօր Հայաստանի ժողովրդական գործիքների պետական նվագախմբի մենակատար, դուդուկահար-կոնցերտմայստեր Արարատ Դալլաքյանի արվեստը ձգվում է վերընթաց ճանապարհով:

Հ Ե Ն Ր Ի Կ Թ Ո Ւ Մ Ա Ն Յ Ա Ն

ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԸՆՁՈՎ

Վերջերս հայ հանդիսատեսին մի նոր ուրախություն բերեց Հայաստանի ժողովրդագուսանական պետական նորաստեղծ անսամբլը (գեղարվեստական ղեկավար՝ ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ, կոմպոզիտոր Ռուբեն Ալթունյան):

Անսամբլը խստապահանջ ունկնդիրներին հայ գուսանական երգի և ժողովրդական ավանդական հարսանեկան ծեսերի, ազգային երգ ու պարի մի հիանալի ծրագիր ներկայացրեց:

Անսամբլում իր ծանրակշիռ տեղն ունի նվագախումբը՝ ազգային նվագարաններով համակցված: Անսամբլի վարպետ դուդուկահար Գեորգի Մինասյանի (վերջերս Բաքվից Երևան տեղափոխված) կողքին աչքի ընկավ երիտասարդ դուդուկահար, Երևանի պետական կոնսերվատորիայի ժողովրդական գործիքների բաժնի շրջանավարտ, դուդուկահար Հենրիկ Թումանյանը:

Ստեղծագործական մեծ ճանապարհ չի անցել տակավին երիտասարդ դուդուկահար Հենրիկ Թումանյանը: Բայց ուրախալին այն է, որ նա երաժշտական իր ճանապարհը սկսել է «Կակաչ» պարալին անսամբլում (որտեղ նվագել է դուդուկ, շվի, գուռնա), այդ անսամբլի հետ համերգային շրջագա-

յությունների մեկնել արտասահման՝ Իսպանիա, Պորտուգալիա, Անգլիա, Հոլանդիա...

Դուդուկի իր ստաջին դասերն առել է վարպետ դուդուկահար, ՀՍՍՀ վաստակավոր արտիստ Խաչիկ Խաչատրյանից, իսկ 1984 թվականից աշխատում է «Հայհամերգին» կից ժողովրդագուսանական անսամբլում:

— Հենրիկ Թումանյանն, իհարկե, երիտասարդ երաժիշտ է,—ասում է անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, կոմպոզիտոր Ռուբեն Ալթունջյանը,— սակայն ուրախալին աչն է, որ նա մեծ սիրով ու խանդավառությամբ շարունակում է այն գեղեցիկ ավանդույթները, որոնք ստեղծել են մեր հայ անվանի դուդուկահարները:

Հենրիկը կիրթ, չափավոր, քնարական շնչով ապրող երաժիշտ է, ձգտում է հայ երգն ու երաժշտությունը անարատ ձևով մատուցել հանդիսատեսին:

Հենրիկ Թումանյանի կատարողական արվեստը մեզ ստիպում է ասելու, որ նա հեռանկարներ ունեցող երաժիշտ է:

... Եվ իրոք: Լսում ենք երիտասարդ դուդուկահարին, ուրախանում և համոզվում, որ ի դեմս նրա արվեստի, մեր հայ դուդուկահարների գերդաստանը հարստանում է մի նոր, յուրօրինակ դուդուկահարով:

ԱՎԵՏԻՔ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

ՀՈՎՎԻ ԿԱՆՉԸ

Հովիվը սարում տխրեց,
Սիրո երգը նվագեց...

Հովվական մաքրության ու սարերի գրկում մի մեղեդի էր հնչում լեռների երգը:

Այդ երգը ծանոթ էր փոքրիկ Ավետիքին դեռ շատ վաղուց, երբ հայրը՝ Պետրոսը, կլարճետի վրա հայկական մեղեդիներ էր կատարում: Տղան լսում էր ու ասում.

— Էլի, պա, էլի նվագիր:

Երբ մեծացավ, հայրն ասաց.

— Սիրու՞մ ես երաժշտություն...

— Իհարկե...

— Եթե սիրում ես, ապա դու էլ նվագիր:

— Դե տուր կլարճետը:

— Չէ, դու պետք է դուդուկ նվագել սովորես:

— Դուդուկ... Բայց ինչու՞ դուդուկ:

— Որովհետև մեր ազգային նվագարաններից ամենահմայիչն ու ամենասիրելին դուդուկն է: Դուդուկ նվագիր:

Ու տղայի համար դուդուկ գնեց:

Տասնչորսամյա երեխան սկսեց առաջին հնչյուններն արտաբերել:

Հիմա այդ հնչյունները կենսագրություն ունեն:

1979-ին Ավետիք Թովմազյանը Երևանի քաղաքային սովետի երաժշտական խմբերի դուդուկահարների անսամբլի մեծ կոլեկտիվի ամենատարիա սանդղակ էր: Նրա անդրանիկ քայլերին օգնեց փորձված դուդուկահար Սուրեն Թովմազյանը:

Տղային քաջալերեց ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը, որն այդ անսամբլի հիմնադիրն ու գեղարվեստական ղեկավարն էր:

Հնչեցին առաջին ինքնուրույն կատարումները՝ Վաչե Հովսեփյանի «Իրիկնաժամին», ժողովրդական «Ալագյազ», «Որսկան ախպեր», «Վարդանի մոր ողբը»:

Ավետիքի նվագը հասավ ունկնդրին: Ընդունեցին, ծափահարեցին, բարի մանապարհ ցանկացան:

Տարիների հետ նրա դուդուկի նվագն սկսեց ձեռք բերել իր սեփական ձայնը, հանգը, յուրահատկությունը:

1983-ի աշնանը ես լսում էի նրան ժուռնալիստի տանը, ուր Ավետիքը դուդուկահարների անսամբլի հետ կատարում էր «Ձայն տուր, ով ծովակը»:

Իր վարպետի Ջիվան Գասպարյանի հետ Ավետիքը շատ ելույթներ է ունեցել, ձայնագրվել: Մեկնել է Մոսկվա, մասնակցել նաև հրապարակային և շեֆական համերգների:

Նրա դուդուկն այսօր նոր երթուղի է դուրս գալիս: Սակայն ինչքան էլ հեռանում են օրերն այն նախկին կատարումից, նրա հոգում ու սրտում մընում է մի մեղեդի. հնի անմոռաց սերը, որից և նա սկսեց իր երաժշտական կենսագրությունը՝ «Հովվի կանչը»:

Թող միշտ մաքուր ու իրական լինի սարերի գրկում հնչող ու մարդկանց կյանքը զարդարող նրա դուդուկը:

Մ Ե Ր Ո Ւ Ժ Ա Ն Ս Ա Ր Գ Ս Յ Ա Ն

ԵՐԳԻ ԾԱՄՓԱՆԵՐԸ...

12 տարեկան էր Մերուժանը, երբ առաջին անգամ իր ձեռքը վերցրեց մեր ազգային գողտրիկ նվագարանը՝ դուդուկը: Նա այն սիրեց, երբ անընդհատ լսում էր հոր՝ Գրիգորի երգը. հայկական հին ու քաղցր երգերը, գեղջկական «Քելե, լսոն» ու Իսահակյանի «Ան, մութ ամպերն», Մաշաթ-Նուպայի «Աշխարհումս ախ չիմ քաշիլը» և Շերամի «Ամպերն էլան բլուր-բլուրն»: Այդ երգերը մտան պատանի Մերուժանի հոգու ծալքերը, մտան ու հանգիստ չէին տալիս, երգը անընդհատ տղային մղում էր դեպի նվագարանը: Նվ այդ նվագարանը գտնվեց:

Մի օր էլ հայրը դուդուկ բերեց տուն.

— Նվագիր, որդիս, նվագիր, մեր ազգային երգը առանց դուդուկի տըխուր է, սառը:

Հոր խոսքերը ոգևորեցին որդուն, նա առաջին անգամ էր տեսնում փայտյա այդ փոքր նվագարանը, որը հետագայում պետք է դառնար նրա երաժշտական կյանքի ուղեցույցը: Այդպես էլ եղավ:

Մերուժանը ընդունվեց Տ. Չուխաշյանի անվան երաժշտական դպրոց, սովորեց նվագել իր ազգային նվագարանի վրա, հետո տղան երջանիկ պատահականությամբ հանդիպեց մեր դուդուկի լավագույն վարպետներից մե-

Կին՝ Խաչիկ Խաչատրյանին: Այդ հանդիպումը զուր չանցավ: Վարպետը պատանի երաժշտին սովորեցրեց դուդուկի կատարման վարպետության գաղտնիքները: Ու մի օր էլ երաշխավորեց նրան աշխատելու «Հայհամերգի» երաժշտական կոլեկտիվներում:

Սա լուրջ, պատասխանատու գործ էր, որը տղայի առաջ պահանջ էր դնելու անընդհատ կատարելագործվել ու համերգային նոր ծրագիր պատրաստել: Ծուռով այդ կոլեկտիվը մեկնեց Հայաստանի շրջաններն ու քաղաքները՝ լամերգներ տալու:

— Ես կուանքում միշտ երազել ևս նմանվել մեր դուդուկի մեծ վարպետին՝ Վաչե Հովսեփյանին,—պատմում է Մերուժան Սարգսյանը: —Այդ սերն էլ ինձ տարավ դեպի ազգային նվագարանը, տարավ դեպի Վահան Տերյանի պոեզիան, որն այդքան սիրում էր վարպետը:

Այնպես պատահեց, որ «Հայհամերգի» կոլեկտիվներից մեկը մասնակցեց Վահան Տերյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված հորեյանական համերգին, գրողի հաղթենիքում՝ Գանձայում: Այստեղ Մերուժան Սարգսյանը հաջողությամբ կատարեց Վաչե Հովսեփյանի «Վերադարձիր», «Երեքնուկ», «Ինձ մի խնդրիր» և այլ երգեր: Իսկ 1981 թվականին երիտասարդ երաժիշտը համերգային կոլեկտիվի հետ մեկնեց ԲԱՄ:

Դուդուկահար Մերուժան Սարգսյանից հանդիսատեսը դեռևս շատ սպասելիքներ ունի:

ՆՐԱՆՔ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ ԵՆ, ՆՐԱՆՑ ՍՊԱՍՈՒՄ ԵՆ...

Հայաստանի կոմպոզիտորների միության դահլիճում ելույթ էին ունենում Կոմիտասի անվան Պետական երաժշտանոցի ժողովրդական նվագարանների բաժնի ուսանողները:

Նրանցից երկուսը՝ Արմեն Ստեփանյանն ու Արա Բախտիկյանը ցուցադրեցին դուդուկի որոնման արտահայտչական նոր ելագծեր: Այդ պատճառով ցանկացանք գրքիս այս էջերում տեղ տալ նաև ուսանող երաժիշտներին:

ԱՐՄԵՆ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

1980-ին ընդունվելով Երևանի Կոմիտասի անվան երաժշտանոցը, Արմենը երաժշտական նախնական կրթություն ուներ, ավարտել էր ՄՍՀՄ ժողովրդական արտիստուհի Հայկանուշ Դանիելյանի անվան երաժշտական դպրոցը, դաշնամուր սովորել:

Նրա սերը դեպի դուդուկը եկավ հորից՝ երկարամյա երաժիշտ-դուդուկահար Հայկ Ստեփանյանից, ինչպես նաև Հայաստանի պարի պետական անսամբլի դուդուկահար Եղիշե Մանուկյանից:

Կոմպոզիտոր Խաչատուր Ավետիսյանի օգնությամբ նա կարողացավ զգալիորեն հարստացնել երաժշտական գիտելիքները և, ընդունվելով բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, առաջին փորձերը վերցնելով Խաչատուր Ավետիսյանից, դարձավ ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Զիվան Գուսպարյանի սանը:

Կոմիտասի անվան երաժշտանոցում պատրաստում են գրագետ երաժիշտներ: Դրանցից մեկն էլ հիմա ուզում է լինել Արմեն Ստեփանյանը:

Կոմպոզիտորների միության դահլիճում նա կատարեց Սայաթ-Նովայի «Մի խոսք ունիմ», միջնադարյան «Հավուն-Հավուն», Դանիել Ղազարյանի «Լանջեր մարջան» երգերը, որոնք սիրով ընդունվեցին:

Արմենը շարունակում է մեր դուդուկի լավագույն վարպետների ավանդույթները:

Բարի ճանապարհ երիտասարդ դուդուկահարին և նրա նվիրումին՝ սագային նվագարաններին:

ԱՐԱ ԲԱԽՏԻԿՅԱՆ

Իր Հայրիկ պապից նա լսում էր ժողովրդական մեղեդիներ: Պապը նվագում էր ամենուր՝ հարսանիքներին, ծեսերին, տխրություններին: Նվագում էր դուդուկ, գուռնա, կլարնետ, նվագում էր իր որդու՝ Արայի հետ միասին: Այդ էր պատճառը, որ Արա Բախտիկյանի սրտում բացվեց ու առանձնացավ դուդուկի մեղեդին:

Պապը նրան դուդուկ նվիրեց, սովորեցրեց, պարապեց երկար...

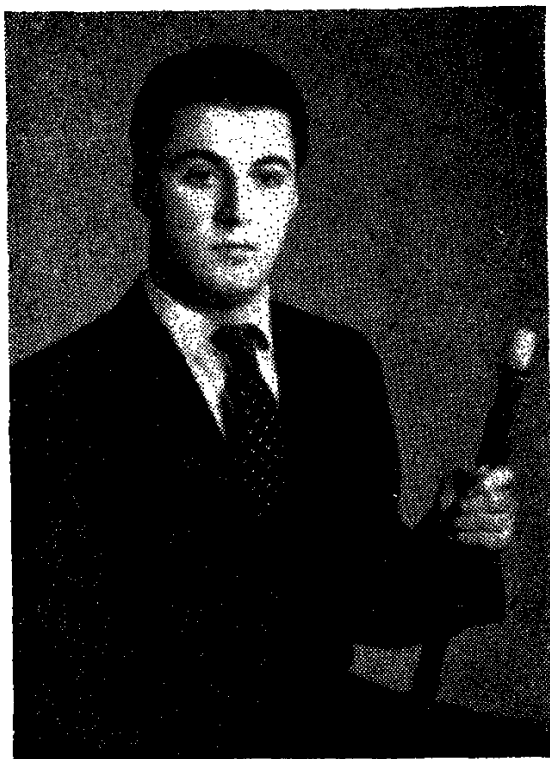
1982 թվականին Արան արդեն Կոմիտասի անվան երաժշտանոցի սան էր՝ Զիվան Գասպարյանի ու Խաչատուր Խաչատրյանի աշակերտը:

Ընդունելության քննություններին նվագելով ժողովրդական «Հովերն ընկան», Սալյաթ-Նովայի «Մի խոսք ունիմը», «Ղազախի պարը», նա հանձնաժողովի անդամներին ներկայացավ իր սեփական տարբերակով՝ դուդուկի ուրույն երանգավորումով:

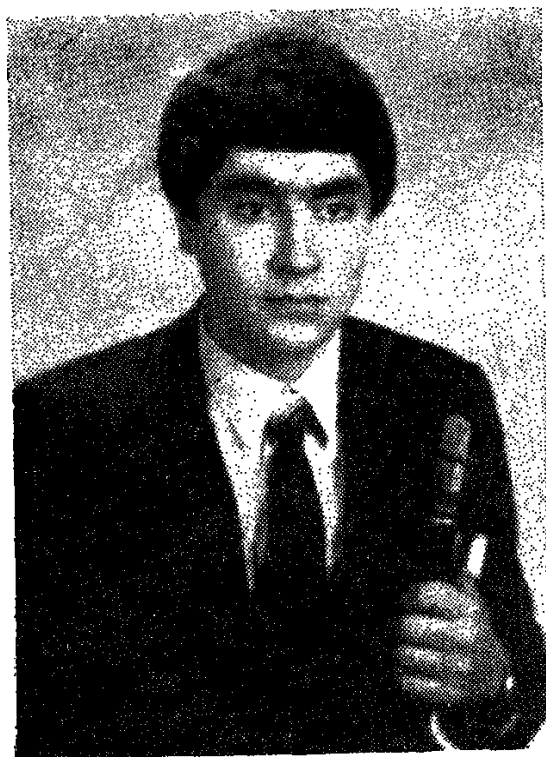
Կոմպոզիտորների տան դահլիճում նորովի հնչեցին նրա կատարմամբ Խ. Ավետիսյանի սիեսը՝ երկու դուդուկի համար, հայկական «Հորովերը», Անտոն Մաիլյանի «Ինձ մի խնդրիր» և այլ գործեր:

Արա Բախտիկյանը, շարունակելով մեր դուդուկի շրայլ ավանդույթները, ցանկանում է նրա մեջ գտնել նաև նորը, որն այսօր յուրահատուկ է ազգային նվագարաններին:

Բարի էրթ նրան՝ ստեղծագործական մեծ ճանապարհին:

Արա Բախտիկյան

Արմեն Ստեփանյան

Տիգրան Ռոհոյան

Սամվել Ռեհրոյան

Հովհաննես Հովհաննիսյան

Գևորգ Հայրապետյան

Ա. ՄԵՐԱՆԳՈՒԼՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԺՈՂ. ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԻ ԱՆՍԱՄՐԼԻ
ԴՈՒԴՈՒԿԱՀԱՐՆԵՐ

Հարություն Գևորգյան

Սամվել Մինոնյան

ԴՈՒԴՈՒԿԸ ՆՐԱՆՑ ԿՅԱՆՔԻ ՈՒՂԵԿՈՅՆ Է

Կարո Զախյան

Հայկ Ստեփանյան

Վաստակաշատ դուդուկահար Հարություն Կարապետյան (Տուշո)

Ռուբիկ Առաքելյան

Հարություն Կարապետյանի (Տուշո) ինքնատիպ արվեստն այսօր դեռևս մնացել է նրան ճանաչողների և ունկնդիրների հիշողության մեջ:

Վարպետը համերգային բեմահարթակ չի քարձրացել, կոնսերվատորիական կրթություն չունի, չի ձգտել փառքի ու տիտղոսների: Սակայն իր դուդուկի կատարողական վարպետությամբ ժամանակին փայլել է հայ Ըվազարանի մեծ վարպետների կողքին:

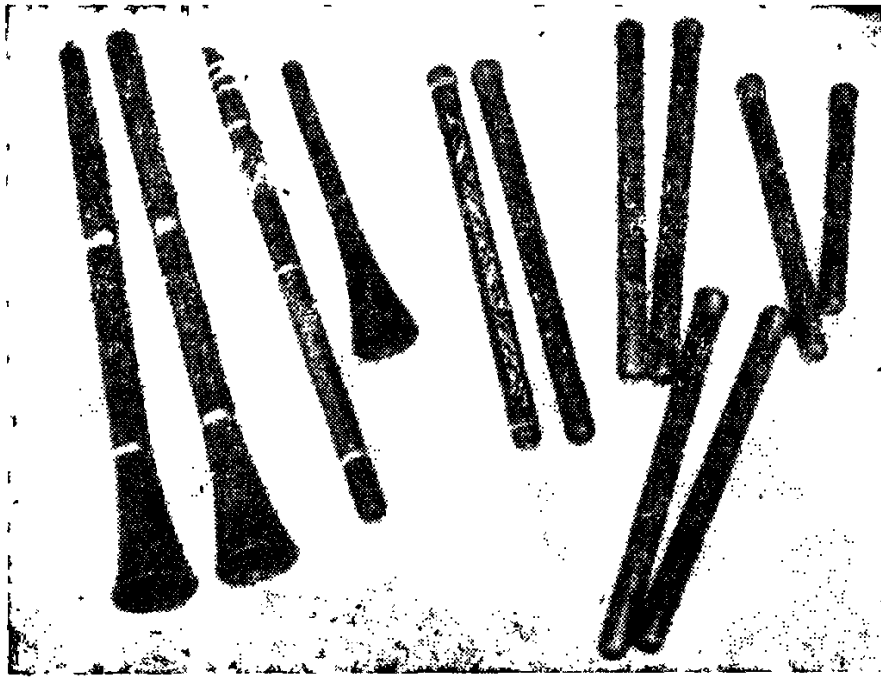
Այսօր, դուդուկի նախկին ասպետ, պատերազմի վետերան Հարություն Կարապետյանը ապրում է Երևանում և իր ազնիվ կենսագրությամբ օրինակ է դարձել դուդուկահարների նոր, ջանկ սերունդի համար:

Կ Ա Ռ Լ Ե Ն Մ Ա Թ Ե Վ Ո Ս Յ Ա Ն

Ազգային նվազարանների պատրաստման, զարգացման և տարածման շնորհակալ գործում իր ազնիվ ու համեստ բաժինն ունի ժողովրդական գործիքների վարպետ, ՍՍՀՄ ԺՏԶ ցուցահանդեսի մասնակից և մեդալակիր Կառլեն Սմբատի Մաթևոսյանը: Թող զարմանալի չթվա, որ վարպետ Կառլենը իր ջանքերով և սեփական մտահղացմամբ արդեն պատրաստել է մոտ 10 տեսակի դուդուկներ՝ տարբեր չափերի, լարվածքի և տոնայնության, որոնք այսօր տարածվել են ոչ միայն Հայաստանում, այլև նրա սահմաններից դուրս:

Կառլեն Մաթևոսյանն իր շնորհալի աշխատանքով մտերմություն է հաստատել շատ անվանի հայ դուդուկահարների հետ: Առանձնապես ուշադրան է նրա բարեկամությունը ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանի հետ: Եվ երբ 1973-ին վարպետը պատրաստեց մի նոր դուդուկ, որի մունդշտուկը նման էր կլարնետի գործիքին և պատրաստված էր ծիրանի փայտից, առաջին փորձարկողը եղավ Վ. Հովսեփյանը, որը ուրախությամբ բացականչեց. «վերջապես ստեղծվեց մի գործիք, որի կատարողական դիափագոնը և հնարավորությունները գերազանցում են նախորդներին, այս գործիքը կարող է օգտագործվել որպես երկրորդ ձայն»:

Հուսանկարում ներկայացված են վարպետ
Կառլեն Մաթևոսյանի պատրաստած դուրուկները

ՄԱՄՈՒԸ ԴՈՒԴՈՒԿԻ ԵՎ ՆՐԱ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Դուդուկի և նրա կատարողների մասին բազմաթիվ հոդվածներ, ակնարկներ, հաղորդումներ են գրվել:

Մակայն վերջին տարիներին, ՀԿԿ Կենտկոմի որոշումից հետո՝ ժողովրդական արվեստի հետագա զարգացման մասին, մամուլն ավելի մեծ ուշադրություն է ցուցաբերում մեր ազգային գործիքների պրոպագանդան ուղղությամբ:

Այս առումով յուրահատուկ խթան հանդիսացան «Այս երեկո դուդուկի հետ» արդեն ավանդական դաքձած երեկոները, նվիրված նշանավոր դուդուկահար Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին:

Ստորև ներկայացնում ենք քաղվածքներ մամուլի էջերից:

«Գրական թերթ», 14 հոկտեմբերի, 1983 թ.

ՆՎԻՐՎԱԾ ԷՐ ՎԱՉԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻՆ

«Այս երեկո դուդուկի հետ» հրավերքը բավական է, որպեսզի ամեն տարի սեպտեմբերի տասնյոթին ժուռնալիստի տան մեծ դահլիճը լեփլեցուն լինի մարդկանցով: Ավանդական այդ օրը նվիրված է հայ նշանավոր դուդուկահար, հանրապետության ժողովրդական արտիստ Վաչե Հովսեփյանին:

Երեկոն դեռ չէր սկսվել, սակայն դուդուկի մեղեդին արդեն թևածում էր դահլիճում ու հավաքվածներին պարուրում մերթ ուրախ ու մերթ թախծալի խոհերով: «Եվ այդպես դարեր շարունակ այդ փոքրիկ փայտյա նվագարանը մեր ժողովրդի վշտի և ուրախության, սիրո ու կարոտի արտահայտիչն է եղել: 'Դուդուկն ինքը կարոտ է: Մի մեծ, անախ կարոտ, որ բացում է իր ծիրանի փողի դռները՝ մարդու զգացմունքի, ուրախության ու վշտի առջև»: Այսպես սկսեց իր բացման խոսքը մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Կամո Մկրտչյանը: Հետո ցուցադրվեց մի հատված Վաչե Հովսեփյանին նվիրված կինոնկարից:

Վաչե Հովսեփյանին նվիրված երեկոյին մասնակցում էին հանրապետության և եղբայրական հանրապետությունների անվանի դուդուկահարները: Համամիութենական մրցույթների կրկնակի դափնեկիրներ Հովհաննես Կասյանը (Թբիլիսի), Գեորգի Մինասովը (Բաքու), հանրապետության ժողովրդ-

դական արտիստ Ջիվան Գասպարյանը, Վաչե Սիմոնյանը, Վլադիմիր Կրո-
չանը, Վլադիմիր Հարությունյանը, Երթաղսովետի կուլտուրայի վարչության
ժողովրդական գործիքների խումբը (գեղ. ղեկավար՝ ՀՍՍՀ ժող. արտիստ
Ջ. Գասպարյան), Հայաստանի պարի պետական անսամբլի դուդուկահար
Եղիշե Մանուկյանը, երիտասարդ դուդուկահարներ Մկրտիչ Կարապետյանը
և Սարո Դանիելյանը իրենց վարպետ կատարումներով անմոռանալի պահեր
պարզևեցին հավաքվածներին:

Վաչե Հովսեփյանի գրած երգերի կատարումներով հանդես եկավ հե-
ռուստատետության և ռադիոհաղորդումների պետական կոմիտեի ժողովրդա-
կան գործիքների անսամբլը (գեղ. ղեկավար Մանվել Բեգլարյան):

Վաչե Հովսեփյանի, նրա ինքնատիպ արվեստի մասին խոսք ասացին
արվեստաբանության դոկտոր, պրոֆեսոր Ռոբերտ Աթայանը, հանրապետու-
թյան արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիկյանը:
Ուրախալի է, որ հայ նշանավոր դուդուկահարներ Մարգար Մարգարյանի,
Լևոն Մադոյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Ջիվան Գասպարյանի արվեստի շա-
րունակողներն այսօր շատ են, նշեցին նրանք: Այդ իմաստով այս երեկոն
նաև մեր դուդուկահարների վարպետության ցուցադրումն էր:

Հանդիպման վերջում բոլոր մասնակից դուդուկահարների կատարմամբ
հնչեց Վաչե Հովսեփյանի «Վերստարձիր» երգը:

«Երեկոյան Երևան», 5 հոկտեմբերի, 1983 թ

— Ուրախության և հուզմունքի անխառն զգացումով ոսկե աշնան այս
օրերին մենք մեկ անգամ ևս լսելու ենք հայկական դուդուկի ելևէջները,
գմայլվելու նրա բազմագույն կարոտով, հիշելու ենք, ապրելու ենք, խորհելու
ենք,—այս խոսքերով բացեց երեկոն լրագրող Կամո Մկրտչյանը:

Այդ օրը ժուռնալիստի տանը հավաքվել էին Հայաստանի, Վրաստանի
և Ադրբեջանի լավագույն դուդուկահարները՝ մասնակցելու «Այս երեկո դու-
դուկի հետ» ավանդական դարձած հանդիպում-երեկոյին:

Դա սովորական համերգ չէր...

Լրագրողներ, արվեստագետներ, կոմպոզիտորներ, և պարզապես, դու-
դուկի սիրահարներ հավաքվել էին ունկնդրելու ժողովրդական սիրելի նվա-
գարանի սրտառուչ համերգը:

Արտաքինից պարզ ու հասարակ թվացող այդ նվագարանին տիրապե-
տելու համար որքան ջանք ու եռանդ է պահանջվում դուդուկահարից, մինչև
գա իսկական վարպետությունը և յուրացվեն նվագարանի կատարողական
ոճն ու տեխնիկական բարդությունները: Ծնորհիվ հայ անվանի դուդուկա-
հարներ Մարգար Մարգարյանի, Լևոն Մադոյանի, Վաչե Հովսեփյանի և
մյուսների, այդ գործիքը բեմահարթակ է բարձրացել, դարձել համերգային

ծրագրերի մի յուրօրինակ զարդ, աշխարհի դահլիճներում հաճույք պատճառելու ունկնդիրներն:

Դուդուկի՝ ազգային երաժշտական նվագարանի մասին հետաքրքիր տեղեկություններ տվեց երաժշտագետ Ռոբերտ Աթայանը:

—Դուդուկը իրոք կարոտ է, անասի կարոտ, որ բացում է իր ծիրանի փողի դռները մարդու զգացմունքի, ուրախության ու վշտի առջև: Մեր ժողովուրդն ունեցել է դուդուկի մեծ վարպետներ: Վերածնված հայ ժողովուրդն իր վաթսուներկու աննախընթաց թոփչքում չի մոռացել, այլ խորացրել է արմատները հայ ազգային նվագարանի,—պատմում է արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախնյանը:

Բենր տրամադրվում է հյուրերին՝ համամիութենական մրցույթների կրկնակի դափնեկիր Հովհաննես Կասյանին (Թբիլիսի), Գեորգի Մինասովին (Բաքու):

Բեն են բարձրանում մեր հանրապետության անվանի դուդուկահարներ Վլադիմիր Հարությունյանը, Սերգեյ Կարապետյանը, Բենիկ Իգնատյանը, Եղիշե Մանուկյանը, Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի ուսանող Սկրտիչ Կարապետյանը, Վլադիմիր Կրոյանը...

«Հայրենիքի ձայն», 19 հոկտեմբերի, 1983 թ.

ԱՅՍ ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԴՈՒԴՈՒԿԸ

... Արտիստը կանգնում է հարյուրավոր օտարազգի հանդիսականների դեմ, նայում նրանց, մի պահ մտորում՝ հասկանալու իր դուդուկի լեզուն, որ իր ժողովրդի սերն ու կարոտն է ամփոփում իր մեջ, ուրախությունն ու թախիծը: Դուդուկի՝ ծիրանի փողը, երբ կամաց-կամաց բացում է իր ծալքերը, վեհացնում է մարդուն, նրան պարզևում մի ողջ ժողովրդի կենսագրություն: Ջուր չեն ասում, որ երաժշտական ոչ մի գործիքի միջոցով այնպես հնարավոր չէ արտահայտել մեր ժողովրդի ապրումները, ինչպես դուդուկով: Ջուտ հայկական նվագարան՝ ծնված մեր պատմությունից: Երևի, դրա համար է, որ օտարազգի հանդիսականները շատ են մերվում, ավելի ճիշտ՝ չեն զգում, թե ինչպես արդեն ընկել են կախարդիչ մեղեդիների աշխարհը, վեհացել, անէացել... Հայ դուդուկահարներից շատերին է բախտ վիճակվել փոքրիկ ու զորեղ՝ ծիրանի այդ փողով նվաճել օտարազգիներին, շահել նրանց հետաքրքրությունն այդ նվագարանի հանդեպ:

Հայ նշանավոր դուդուկահարներ Մարգար Մարգարյանի, Լևոն Մադոյանի, Վաչե Հովսեփյանի, Զիվան Գասպարյանի և ուրիշների գեղեցիկ արվեստն այսօր շարունակում են շատերը: Հենց այն փաստը, որ Կոմիտասի

անվան կոնսերվատորիայում, ժողգործիքների բաժնում հատուկ ուշադրություն է դարձվում նաև դուդուկին, որտեղ Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Զիվան Գասպարյանն ունի իր աշակերտները, երբ տեսնում ես, որ մեր շրջաններում «երևում են» շնորհալի կատարողներ, վկայում է դուդուկի ժողովրդի հետ ճամփա ելած այդ նվագարանի նկատմամբ ունեցած համընդհանուր սերը:

Հանրապետության ժողովրդական արտիստ, նշանավոր դուդուկահար ու երգահան Վաչե Հովսեփյանն իր դուդուկով շրջել է աշխարհի շատ երկրներում, իր արվեստի կախարդանքով նվաճել շատ-շատերի սրտերը: Նրա նվագն այսօր էլ մեր օջախներում հնչում է զարմանալի ինքնատիպ ու կարոտով, անուշ թախիժով ու սիրով:

Ամեն տարի աշնանը Հայաստանի ժուռնալիստի տան մեծ դահլիճում հավաքվում են դուդուկի սիրահարներ, Վաչե Հովսեփյանի արվեստի երկրպագուներ՝ նորից հանդիպելու դուդուկին, նորից լսելու, խորհելու, հպարտանալու...

«Այս երեկո դուդուկի հետ» հրավերքը նվիրված էր Վաչե Հովսեփյանի հիշատակին: Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Կամո Մկրտչյանի հակիրճ խոսքից հետո ցուցադրվեց մի հատված արտիստին նվիրված կինոնկարից: Վաչե Հովսեփյանը Լենինականում է: Զիակառք նրստած նա անցնում է Գյումրիի փողոցներով: Թևածում է դուդուկի մեղրածոր ու սրտանվաճ մեղեդին...

Մեր հանրապետությունում, Վրաստանում և Ադրբեջանում ճանաչված դուդուկահարներ էին հավաքվել այստեղ՝ դուդուկի նվագով իրենց հարգանքի տուրքը տալու Վաչե Հովսեփյանին, արվեստասերներին մեկ անգամ ևս սքանչացումի գեղեցիկ պահեր պարզելու: Ահա հնչում է համամիութենական մրցույթների դափնեկիր Հովհաննես Կասյանի (Թբիլիսի), Գեորգի Մինասովի (Բաքու) նվագը: Վաչե Միմոնյանը (Սպիտակ), Վլադիմիր Կրույանը (Կիրովական), Վլադիմիր Հարությունյանը (Երևան), Երթաղսովետի կուլտուրայի վարչության ժողգործիքների՝ Զիվան Գասպարյանի ղեկավարած խումբը, Եղիշեն Մանուկյանը, Մկրտիչ Կարապետյանը, Սարո Դանիելյանը, Սերգեյ Կարապետյանը և մյուսները ինքնամոռաց պահեր պարզեցին հանդիսականներին:

Վաչե Հովսեփյանը ճանաչված էր նաև որպես երգահան: Նրա հեղինակած երգերի կատարումով հանդես եկավ հեռուստատեսության և ռադիո-հաղորդումների պետական կոմիտեի ժողգործիքների անսամբլը՝ Մանվել Բեգլարյանի ղեկավարությամբ:

Վաչե Հովսեփյանի արվեստի մասին խոսք սասացին արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Ռոբերտ Աթայանը, արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Գրիգոր Հախիկյանը:

Հանդիպման վերջում բոլոր դուդուկահարները միասին կատարեցին Վաչե Հովսեփյանի «Վերադարձիր» երգը:

«Մանկավարժ», 13 հունվարի, 1984 թ.

ԵՐԵՎՈՒՆՆԻ ԵՎ ԻՐԱՎԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՈՒԴՈՒԿԻՆ

Մեր ինստիտուտում ուսանողական ստորյան հատկանշվում է բովանդակության հագեցվածությամբ: Հաճախակի են կազմակերպվում ուսանելի միջոցառումներ, հանդիպումներ գրողների, գիտության և արվեստի նշանավոր գործիչների հետ, որոնք միշտ էլ անցնում են բարձր կազմակերպվածությամբ:

Վերջերս տեղի ունեցավ դուդուկին նվիրված ցերեկույթ, որը կազմակերպել էին ինստիտուտի հասարակական մասնագիտությունների ֆակուլտետը, պատմության և աշխարհագրության ֆակուլտետի ԼԿԵՄ բյուրոն: Միջոցառմանը ներկա էին պատմության և աշխարհագրության ֆակուլտետի կուրսորդի քարտուղար Գ. Կիրակոսյանը, Երևանի պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Ս. Ավագյանը: Բացման խոսքով հանդես եկավ Հասարակական մասնագիտությունների ֆակուլտետի դեկան Կամո Մկրտչյանը: Երեկոն վարում էր պատմության ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի ուսանող Էդուարդ Մելքոնյանը: Մասնակցում էին Հայաստանի լենինյան կոմերիտմիության մրցանակի դափնեկիրներ, Հայհամերգի դուդուկահար Սարո Դանիելյանը, երգիչ Թովմաս Պողոսյանը և ուրիշներ: Նրանք աչքի ընկան կատարողական բարձր արվեստով: Դուդուկի դյուֆիչ ելևէջները մերթ ընդ մերթ թևածում էին դահլիճում: «Դե յաման», «Քարավան», «Որսկան ախպեր» երգերն ունկնդիրներին մեծ բավականություն պատճառեցին:

Լավ ընդունելության արժանացան Թովմաս Պողոսյանի «Ժողովրդական խաղիկները», գուսան Շահենի «Իմ Էլինարը» և Զիվանու «Կոունկ» երգերը:

Նրանց անմիջական մասնակիցը, ինարկե, գյումրեցի նշանավոր Պոլոզ Մուկուչև 1 (նստած, աջից երկրորդը), որին տեսնում էք այս հին, արխիվային լուսանկարում:
Ալեքսանդր դրամատիկ 1904:

Ամեն մի հանդիպում, խնջույք ու քեֆ առանց դուղուկի և մնար ԼԻ

Էջմիածին, 1909:

1916 թվականի հայ երաժիշտներ Անդրանիկը (դհուլ),
դուդուկահարներ Սուրեն Սմբատյանը և Մկրտիչ Քերոբյանը:
Երևան, 1912:

Նյանք սկսեցին առաջին քայլերը քսանական թվականներին:
Նրանք մնում են մեր հիշողության մեջ:

Հայաստանի ժողովրդական գործիքների անդրանիկ անսամբլը, որի գեղարվեստական ղեկավարն էր Վարդան Բունին (Բունիաթյանը), լուսանկարում (վերևի շարքի կենտրոնում) դուդուկահարներ Հարություն Գևորգյանն է, Գևորգ Բարոյանը, Կարո Կարապետյանը, Մարգար Մարգարյանը, Վարդան Սեկոյանը և ուրիշներ: Երևան, 1927

ՄԱՀՄ ժող. արտիստ Թաթուլ Ալթունյանը, Ալեքսանդր Ալեքսանդրյանը, անասնաբույժի իրենց սանսրի հետ:

Այսօր դուրսից զվարթ է հնչում Սարդարապատի սրբազան կամարների ներքո
Սարդարապատ, 1977:

Հայաստանի ժողովրդական գործիչների պետական նվազախումբը Սարդարապատի հուշարձանի մոտ. 1977 թ.: (Գեղարվեստական ղեկավար, Հայաստանի լենինյան կոմերիտմիության դափնեկիր Կառլեն Միրզոյան):

Նոր են դուրս եկել Մատենադարանից հայ դուդուկահարները կոմպոզիտորներ Գրիգոր
Հախինյանի, Մանվել Բեգլարյանի և ժողովրդային կամո Սկրտչյանի հետ միասին: Նրանք
նայում են լուսապսակ Արարատին:

Երևան, 1982:

АРМЯНСКИЕ ДУДУКИСТЫ

Р Е З Ю М Е

В разнообразном и богатом ряду армянских музыкальных инструментов дудук занимает особое место.

Дух его, подобно языческому богу Ваагну, был рожден тростни-

407
Удивительная фактура абрикосового дерева стала телом его, которое в течение многих веков бережно формировали любящие руки народа

Дудук—это зов, дудук—это путь, это язык и голос души народа.

Он вобрал в себя всю гамму чувств, в его бесконечных модуляциях отражаются тончайшие проявления человеческой души. Он хранит в себе горе и слезы, жалобный плач и неистовое рыдание народа, обреченного на гибель. Он вобрал в себя наше светлое настоящее, непоколебимость нашего духа, нашу силу и веру в справедливость, радость наших свадеб и радужность горизонтов. Он стал нашей судьбой.

Сегодня он поднялся на подмостки большой сцены. Благодаря таким выдающимся мастерам-исполнителям, как Маркар Маркарян, Левон Мадоян, Каро Чарчоглян, Хачатур Хачатурян, Ваче Овсепян и Дживан Гаспарян дудук преодолел всякие национальные барьеры, нашел путь к сердцам людей и донес до них голос своей родной Армении

Вот только два факта из биографии одного дудукиста, которые говорят сами за себя.

Музыкальные культуры Армении и Исландии ничего общего между собой не имеют. Однако Ваче Овсепян сумел очаровать исландскую публику, которая не отпускала музыканта, желая еще и еще раз послушать мелодии таких песен, как «Дун эн глхен» или «Оверн ынкан»

Нью-Йорк. Представители восьмидесяти стран Организации Объединенных Наций стоя скандируют. «Ду-дук, ду-дук».

И запел дудук, одинаково понятный испанцам и шведам, французам и финнам, итальянцам и чехам, японцам и евреям, персам и арабам.

Рожденный в самой гуще народа, он стал незаменимой частицей его жизни. Ни одна свадьба, ни один праздник или традиционный народный обряд не обходится у армян без него. Но диапазон его возможностей оказался гораздо шире, чем можно было предполагать еще вчера. Поднявшись на концертные подмостки, дудук обошел се-

годня весь мир. А введенный композиторами Аветом Тертеряном и Юрием Геворкяном в симфонический оркестр, он запел в одном ряду со скрипками, флейтами и волторнами, неожиданно открыв совершенно новый пласт музыкальной культуры, быть может, никому до этого неизвестный.

Дудук был нашим языком, нашим образом мышления, выразителем нашего национального сознания. И как живой голос нашего народа он проникает сегодня в сердца и сознание народов мира. С ювелирной виртуозностью вплетает он в нехитрую, предельно сдержанную мелодию разнообразные окраски интонации, тембра, тональности, легко и свободно используя все богатство их необъятного спектра. Он живописует осязаемую для духа картину нашего бытия, листает страницы нашей истории.

МАРКАР МАРКАРЯН

До Маркара Маркаряна ни один дудукист еще не выступал на профессиональной сцене.

Юноша из Эчмиадзина был влюблен в дудук и свирель. Он схватывал на лету и впитывал в себя все то, чему могли научить его мастер Арут и Каро Саркисян.

В середине тридцатых годов он был принят в только что организованный ансамбль народных инструментов армянского радио. В ансамбль Маркар Маркарян пришел с мелодиями собственного сочинения.

Прошли годы. В тяжелые дни первых лет войны Маркар Маркарян ушел из жизни, оставив неоценимое наследство дудукистам последующих поколений—свой творческий опыт, который и поныне остается для многих настоящей школой исполнительского мастерства.

Петь народные песни в сопровождении дудука сегодня кажется вполне естественным, и мало кто знает, что первым, кто вел эту традицию в армянское исполнительское искусство, был Маркар Маркарян.

В звучании инструмента, в его тембровых красках он достигал такого мастерства, что и сегодня, спустя пятьдесят лет после его смерти многие с восхищением вспоминают о нем.

Его постоянное стремление пробиться сквозь толщу всевозможных наслоений к первородной чистоте армянской национальной музыки, быть может, более всего повлияло на фактуру звука его дудука, которую можно сравнить разве что с прозрачной ясностью горного источника. Источника, который и поныне вдохновляет многих армянских дудукистов.

КАРО ЧАРЧОГЛЯН

... Не всегда даже специалисту легко отличить исполнение одного дудукиста от другого. Игру Каро Чарчогляна узнаешь сразу—настолько своеобразен творческий почерк этого мастера. Технические возможности его инструмента кажутся безграничными. А качество воспроизводимого звука и оригинальность исполнения, которые прежде всего выражаются в виртуозных переходах из одной тональности в другую, неспособны исказить даже плохие записи, доносящие до нас напевы его дудука из глубины времен.

Каро Чарчоглян родился в Ленинакане. Здесь он прошел школу известного дудукиста Панджо Каро. В период прохождения военной службы Каро Чарчоглян создает ансамбль народных инструментов. И зазвучали вдали от родной Армении дудук и свирель, бубен и зурна.

Вернувшись из армии, Каро Чарчоглян работал в Баку, в Государственном оркестре народных инструментов. Свою творческую деятельность он продолжил в ансамбле Вардана Буни (Буниятяна) и в прославленном коллективе Иоанесяна. В 1939 году Каро Чарчоглян стал лауреатом всесоюзного конкурса. За годы работы в различных коллективах он завоевал любовь и симпатии публики.

Каро Чарчоглян был образованным и начитанным дудукистом. В отличие от многих других он знал ноты. Вместе с Узеиром Гаджибсковым он написал книгу о дудуке, которой долгое время пользовались как учебным пособием.

Не только любители музыки, но и умудренные опытом профессионалы высоко оценивали мастерство Каро Чарчогляна.

Он был еще совсем молодым, когда после концерта в Баку на сцену поднялся знаменитый музыкант и кумир бакинской публики Курбан Примов и вручил ему букет цветов.

— Мастер,— сказал кто-то Примову,— Вы человек пожилой и знаменитый, подобает ли Вам восторгаться, подобно юноше, и склонять голову перед молодым исполнителем?

— Если б и ты так сыграл, то я положил бы к твоим ногам все цветы мира,— ответил Примов.

Каро Чарчоглян был превосходным импровизатором. Этим искусством он владел лучше, чем кто бы то ни был из его современников.

ЛЕВОН МАДОЯН

Все, что в течение многих веков наслаивалось в области игры на дудуке и дошло до нас в виде устоявшихся традиций и незыблемых канонов, было творчески пересмыслено Левонем Мадояном. Он отказался от протеренных дорог и проложил новую, полагаясь на свой эстетический вкус и собственное понимание функции дудука в армянской музыкальной культуре. Армянские мелодии, исполняемые до него на дудуке, звучали с изрядной примесью иранизмов и восточной вязи. Левон Мадоян вернул им исконно армянский облик. В его руках дудук зазвучал более сдержанно и размеренно, с внутренним чувством меры и более аскетическим пониманием красоты. Своим исполнением он покорила сердца людей и завоевал славу не только себе, но и своему инструменту. Благодаря яркой творческой индивидуальности Мадояна было навсегда покончено с некогда бытовавшим отношением к дудуку как к инструменту, обладающему весьма ограниченными

возможностями. Из житейско-бытовой сферы дудук был перенесен в сферу профессиональной музыки. Сегодня по единодушному признанию специалистов дудук считается одним из лучших восточных музыкальных инструментов

Левон Мадоян не только поднял дудук на новую высоту, но и расширил его исполнительские возможности. Эстетические принципы Мадояна легли в основу целого направления в армянской народной музыке .

Л. Мадоян был солистом Армфилармонии, играл на дудуке, свирели, дудке (шви), зурне, работал в Государственном ансамбле народных инструментов армянского радио и телевидения. Он избородил всю Армению, гастролировал во многих городах Советского Союза и зарубежных стран.

Великий армянский поэт Аветик Исаакян как-то пригласил к себе Левона Мадояна.

— Я возвращался из-за границы,—рассказывал поэт,—в пути встретил старого гюмрийца, он сидел под стеной и пел песню. Я спросил его, что он поет. «Ступай своей дорогой, братец,—ответил он мне,—эту песню тебе не понять, это наша песня, песня простого народа». Опустив голову, я продолжил свой путь, обливаясь слезами счастья—ведь старик пел мою песню... Мне очень хочется, Левон, чтоб и другие мои стихотворения «Эс инч зулум ашхар э», «Алагяз» обрели свою мелодию. Потому-то и пригласил тебя, может, сможешь мне найти ее?

И нашли, и родилась песня «Сиреци ярс таран» («Полюбил я—отняли яр»).

ВАЧЕ ОВСЕПЯН

В годы войны, совсем еще юношей Ваче Овсепян работал токарем на Ереванском электротехническом заводе. Все свободное от работы время юноша посвящал своему любимому делу—игре на дудке.

В 1944 году он был принят в Государственный ансамбль народных инструментов армянского радио. Именно здесь, при непосредственном содействии руководителя ансамбля композитора Арама Мерангуляна он осваивал тонкости своего инструмента, преодолевал технические трудности, приобретал подлинное мастерство. Ансамбль народных инструментов стал той благодатной почвой, на которой полностью раскрылся талант Ваче Овсепяна.

Далеко за пределы Армении уносят радиоволны песню Комитаса. Тихо и нежно льется она в исполнении Ваче Овсепяна, рождая перед внутренним взором слушателя очаровывающий образ армянки—то страдающей, то смеющейся сквозь голубую дымку времени.

Искусство Ваче Овсепяна было искренним и непосредственным, оно содержало в себе целые россыпи чувств и эмоций простого наро-

да. Его репертуар был довольно обширен от народных песен до произведений профессиональных композиторов. Он глубоко переживал каждую исполняемую им вещь, проникался ею и извлекал из нее все наиболее существенное. С одинаковым успехом он мог быть то драматичным, то лиричным, то эпическим.

Ваче Овсепян преподавал в Народной консерватории, был частым гостем в колхозах и совхозах республики, встречался с молодыми дудукистами, делился с ними опытом и мастерством.

Ваче Овсепян был не только искусным исполнителем. Созданные им песни навсегда вошли в жизнь армянского народа «Верадарцир», «Ерекнук», «Ерани те», «Айастани ахчикнер», «Ирикнамутин», «Авата инц»—трудно найти человека, который не знал бы сегодня этих песен. Источником вдохновения ему служили произведения таких армянских поэтов, как Ваан Терьян, Паруйр Севак, Сильва Капутикян.

В 1975 году в Ташкенте состоялся международный симпозиум, посвященный мугаму. В его работе принял участие и Ваче Овсепян. Он приехал в Ташкент с двумя собственными произведениями «Ай-какан баяти» и «Адербеджанакан мугам». Слушатели были покорены техническим совершенством и творческой вдохновенностью армянского музыканта. Ему было предоставлено почетное право завершить последний концерт симпозиума.

Благодаря исполнительскому мастерству Ваче Овсепяна армянским дудуком наслаждались сотни тысяч любителей музыки в различных частях света. Он много гастролировал по Советскому Союзу, ему аплодировали во Франции, Египте, Греции, Турции, Исландии, США, Ираке, Иордании.

Ваче Овсепян пользовался огромной популярностью. Среди поклонников его искусства были и простые труженики села и знаменитые современники. Одним из них был американский писатель Уильям Сароян. Посетив в 1978 году Ереван, он выразил желание вновь послушать прославленного дудукиста. Но Ваче Овсепяна уже не было в живых. Узнав об этом, писатель скорбно опустил голову, будто склоняясь перед прахом выдающегося музыканта, и еле слышно проворкотал:

— Его сердце тоже в горах.

ДЖИВАН ГАСПАРЯН

Когда играет Дживан Гаспарян, то кажется, будто мелодии достигают нашего слуха из глубины веков, неся с собой ясный и величественный колорит древности, языческий свет, христианскую скорбь.

Москва, 1957 год. В конкурсе принимало участие пять тысяч человек из различных стран мира. Жюри было на редкость представительным. «Меня волновало только одно,—вспоминает Дживан Гаспарян,—сможет ли мой маленький, нехитрый дудук прозвучать рядом с этими сложными, сверкающими металлом, замысловатыми инстру-

ментами? Поймут ли меня, смогу ли я донести красоту наших мелодий до слушателя?. Едва я кончил играть, как мне передали просьбу жюри спуститься к ним вниз. Я был крайне удивлен—никого до этого жюри не вызывал... Дудук переходил из рук в руки. Спрашивали, из какого материала он сделан, как называется?...» Дживан Гаспарян занял первое место.

В дальнейшем он не раз удостоивался главных призов, но несомненно одно—первая победа была самой важной и дорогой, ибо она укрепила веру в себя и в возможности любимого инструмента.

Исполнение Д. Гаспаряна не спутаешь ни с одним другим. Дудукист насквозь пронизывает мелодию собственной индивидуальностью, делает ее глубоко личной, а потому и неповторимой.

Тяжелыми были детство и юность Дживана Гаспаряна. Но природа одарила его сокровищем, которое светило ему как путеводная звезда, стало смыслом всей его жизни и тайной радостью. Этот свет помог ему выйти из лабиринтов жизни, уберечь от легких и соблазнительных пугей. Как и все талантливые люди, он благоговел перед своим искусством, позже это благоговение перешло в высокое чувство ответственности. Знаменитый мастер ежедневно занимается как начинающий ученик.

Чудо свершается на глазах, когда Дживан Гаспарян берет в руки свой маленький деревянный инструмент и подносит его к губам... И не он, а родные поля и родная вода, родное солнце и родная земля начинают петь, пробужденные волшебными звуками дудука.

ХАЧИК ХАЧАТРЯН

Все началось с того, что отец привел Хачика к народному артисту республики Араму Мерангуляну. Привел, чтоб тот сказал свое авторитетное слово о способностях сына. Послушав игру мальчика. Арам Мерангулян поручил таристу Левону Арутюняну и кяманчисту Левону Карахану позаниматься с ним.

Эти занятия и определили судьбу Хачика Хачатряна.

В 1942 году в Ереване гастролировал бакинский театр оперы и балета имени Ахундова. В опере Узеира Гаджибекова «Кёр-оглы» Хачик исполнил партию дудука.

Шли годы. Молодой музыкант накапливал опыт и знания, приобретал мастерство. Унаследовав от своего отца любовь к армянской народной музыке, он смог найти в дудуке то сокровенное, что называется искусством. И этого было достаточно, чтоб связать всю свою жизнь с любимым инструментом.

До самого последнего времени Хачик Хачатрян работал в Ансамбле народных инструментов армянского радио и телевидения имени Арама Мерангуляна, а затем ушел на преподавательскую работу. Сейчас он преподает в Государственной консерватории имени Комитаса,

в Эчмиадзинском клубно-библиотечном техникуме и в музыкальном училище имени Романоса Меликяна. И нет ничего более важного сегодня для Хачика Хачатряна, чем его постоянное желание отдать своим ученикам те уроки любви к искусству, которые он получил в дни своей юности.

СУРЕН ТОВМАСЯН

Мелодию прервала война. И чтоб вновь возродить к жизни песню, Сурен Товмасян вместе с тысячами своих сверстников уехал на фронт.

Как-то утром он обнаружил, что тростниковый мундштук его дудки поломан. Опечалился—не к добру это.. Но в пути он смастерил из тростника дудку, и вновь зазвучала его песня над солдатским вагоном, взбадривая воинов и наполняя их сердца верой. С тех пор он хранил свою дудку либо на груди под гимнастеркой, либо в голенище сапог.

В редкие минуты отдыха усталые солдаты собирались вокруг Сурена в блиндаже. Он доставал свою дудку и начинал играть. И солдаты отдавались мечте—вот открываются двери родного дома, а в нем любимые лица, тоскующие глаза.

— О чем своя музыка?

— Об Армении, о нашем народе, о родине, об армянских девушках.

В одном из боев погибла дудка. Это была большая потеря не только для Сурена, но и для всей роты. Но боец-музыкант смастерил новую и вновь заиграл. В Восточной Пруссии за выполнение боевого задания он был награжден орденом Славы третьей степени, а близ белорусского города Орша он захватил сразу два «языка». И вновь боевая награда.

После четвертого ранения его перевели из полевого госпиталя в тыл. Здесь в 1945 году его и навещил Арам Мерангулян. Рана на челюсти еще не зажила, но Мерангулян, казалось, не придавал этому особого значения.

— Сурен, приходи в ансамбль.

И «отличник разведки» Сурен Товмасян вновь стал играть в родном коллективе. Изголодавшийся по мирной жизни боец всей душой отдался любимому делу. Инструменты, которые перед отъездом на фронт он дал на хранение мастеру Гургену, заиграли с новой силой и с новым вдохновением. Началась новая жизнь—концерты, гастроли, аплодисменты.

Музыкальные интересы Сурена Товмасяна широки и разнообразны. Его в одинаковой мере влекли и восточная, и западная музыка. Исполняет ли он армянские мелодии на дудке, цыганские на кларнете или американские на саксафоне—он всегда поражает безукоризненностью вкуса и мастерским владением инструмента.

Его часто можно увидеть на экране телевизора, услышать по радио. Его искусство обладает большой притягательной силой и пользуется огромной популярностью среди любителей музыки.

Сурен Товмасян воспитал целое поколение молодых музыкантов. Некоторые из них уже руководят различными коллективами, другие стали известными инструменталистами, третьи—певцами.

АРУТЮН КАРАПЕТЯН

Он родился в семье рабочего. К дудуку пристрастился очень рано, в возрасте десяти лет. По счастливому стечению обстоятельств сосед по дому уста Мкртич не только подарил мальчику дудук, но и принялся обучить его игре на нем.

В 1935 году в Клубе строителей состоялся дебют Арутюна Карапетяна. До войны он аккомпанировал Маркару Маркарян, записал вместе с ним музыку к известным кинофильмам «Пепо» и «Гикор».

В 1939 году он в качестве солиста принимал участие в декаде армянского искусства и литературы в Москве. Творческая деятельность музыканта была прервана войной. С 1941 по 1945 год он был в действующей армии. Но даже война не могла разлучить музыканта с дудуком.

...Румыния. После длительного боя наступило короткое затишье. Собравшиеся вокруг Карапетяна воины спросили:

— Арут, Тушо джан, сыграй что-нибудь.

И зазвучали далеко от родной Армении «Ах им шампан молор гнац», «Мачкалес, безарацес» и, конечно же, «Ашхарумс ах чим кашил».

После войны Арутюн Карапетян работал на радио, в Государственном ансамбле песни и танца Армении.

Сегодня Арутюн Карапетян работает на производстве. И хотя он оставил профессиональную сцену, музыка и дудук с ним неразлучны. В минуты радости или горя, за столом семейного праздника или просто на досуге он берет в руки дудук и извлекает из него волшебные звуки.

ВЛАДИМИР АРУТЮНЯН

Трудолюбие привело Владимира Арутюняна в Государственный ансамбль танца Армении.

В 1958 году, когда ансамбль впервые предстал перед зрителем, Владимир Арутюнян играл на свирели и дудуке. В красочном хороводе танцоров под сводами Большого зала Армфилармонии убедительно прозвучало исполнение молодого музыканта. Работа с танцевальным ансамблем имела свои специфические тонкости. Одно дело быть

просто солистом и выступать перед публикой один на один и совершенно другое солировать как бы самостушевываясь, отходя на второй план, предоставляя основное пространство сцены танцорам. Эту нелегкую задачу Владимир Арутюнян решает с подобающей артистической легкостью. Ведь за его плечами был уже солидный опыт работы в Государственном ансамбле песни и танца Армении, где он многому научился у таких знатоков народной культуры, как Татул Алтунян и Александр Александрян.

Систематический труд, ежедневные репетиции и неустанные поиски собственного голоса помогли В. Арутюняну полностью проявить свой талант. А постоянные концерты и гастрольные поездки помогли накопить столь необходимый профессиональный опыт. В каких только городах не звучал его инструмент! Москва, Ташкент, Таллин, Саратов. Ему аплодировали на Ближнем и Среднем Востоке, в Южной Америке и США, в Чехословакии, Франции, Алжире, Тунисе, Марокко..

Не только артист нашел сцену, и сцена нашла его. Зритель полюбил и оценил искусство Владимира Арутюняна. Кропотливый и упорный труд дал свои плоды. Заслуженный артист республики Владимир Арутюнян не только обрел свой собственный голос, но и сумел утвердить собственные художественные принципы. Подлинное искусство, конечно же, обусловлено талантом. Но и трудолюбием тоже. У Владимира Арутюняна они составляют завидное единство.

Сегодня рядом с ним играет его сын Алик Арутюнян. И этот наглядный пример лишь символизирует ту более глубокую преемственность, которая предстает перед нами в музыке, отражающей и журчанье прозрачных вод Апарана, и первые звуки свирели, услышанные от бабушки и протяжные напевы пастухов, и мелодии гусана Мауби Геворка.

ЕГИШЕ МАНУКЯН

Ахула было маленьким селом, зато сердца его обитателей—большими и добрыми. Дом, в котором родился Егише Манукян, не походил на другие. Здесь постоянно собирались люди, беседовали, слушали музыку, потом шли в ацатун—помещение, где пекут и хранят хлеб. Не хлеб печь, а сказки сказывать—о добре и зле, о временах давно минувших, о драконе и зайце, волшебнике и чудотворце.

В возрасте шести лет Егише стал играть на бубне, потом освоил свирель. В семнадцать лет он пришел в Государственный ансамбль танца Армении. Играл на кларнете, зурне, но мечтал о другом. И в конце концов мечта его сбылась.

Егише Манукян смог сразу же найти свой собственный голос. Оказывается, он не только любил, слушал и оценивал исполнение знаменитых мастеров, но и пристально вслушивался в звучание дудука,

пытаясь разобраться в его слагаемых и постичь ту самую точку, в которой скрещиваются естественный звук инструмента и индивидуальность исполнителя. Взяв в руки дудук, Егише Манукян превратил его в инструмент для самовыражения. Он извлек из дудука еще один доселе никому не известный голос—собственного сердца. И этот маленький инструмент с десятью отверстиями вдруг засверкал совершенно новой гранью, как бы демонстрируя неисчерпаемость собственных возможностей.

Внешне Егише Манукян очень сдержан и спокоен. Только на сцене он выглядит несколько неуверенным и подавленным. Но вот он начинает играть. Берет первые ноты и забывает обо всем на свете—забывает о зале, о сцене, концерте. Он сливается воедино со своим инструментом, превратив его в гортань собственной души и сердца.

Родившись в никому не известной Ахуле, он стоит сегодня на Нью-Йоркской сцене, покоряя слушателей такими сакровищницами народной музыки как «Длейаман», «Овиви канчы».

Он играет, репетирует, учится, хотя у него уже свои ученики, которые делают первые шаги в искусстве. Эстафета продолжается.

А в старой Ахуле еще помнят мастера Ливана, который играл в ацатуре. Помнят и маленького Егише, сидевшего с широко раскрытыми глазами и жадно впитывавшего в себя каждое слово, каждый звук.

САРО ДАНИЕЛЯН

О творчестве Саро Даниеляна пресса отзывается не просто положительно, но и восторженно.

Менее чем за десять лет он двадцать раз выезжал за рубеж и всякий раз достойно представлял там наше искусство, высоко держа звание советского художника и гражданина.

Саро Даниелян родился в семье, где не просто любили музыку, но и жили ею.

«Народные песни, игра моих братьев на различных инструментах,—вспоминает С. Даниелян,—настолько увлекли меня, что я уже не представлял свою жизнь без музыки».

Шаг за шагом разгадывая, казалось бы, необъяснимые тайны дудука, он открыл для себя самую существенную особенность этого инструмента. Звук дудука очень похож на человеческий голос, но это не простое внешнее сходство, проявление внутренней сущности человека и прямое продолжение его голоса.

Огромное влияние на формирование художественного вкуса Саро Даниеляна оказали годы учебы в Ереванской консерватории имени Комитаса. Класс гобоя, в котором учился Саро, вел заслуженный артист республики Кристофор Бабаян. Здесь он непосредственно столкнулся с европейской классической музыкой. И это был именно тот случай, когда общечеловеческое помогает лучше понять и осознать

свое собственное, национальное. Иными глазами посмотрел он на жемчужины армянского народного творчества, и они околдовали его богатствами, не подвластными времени.

Многому, особенно в области инструментовки, научился Саро Даниелян в консерваторские годы и у композитора Манвела Бегларяна.

Первые шаги на большой сцене Саро Даниелян делал при непосредственной поддержке Дживана Гаспаряна. Годы работы в Государственном ансамбле песни и танца Армении принесли молодому музыканту необходимый опыт.

Саро Даниелян стал выступать перед слушателями со своими собственными сочинениями. На этот раз он покорила публику не мастерством исполнения, а тонким проникновением в стихию народной музыки. Собственные музыкальные переживания, которые молодой музыкант старался выразить в своих исполнениях воплощаются сегодня в собственных музыкальных произведениях.

МКРТИЧ МАЛХАСЯН

Старый Гюмри был неразлучен с песней. Его невозможно представить без дудукистов, певцов, кяманчистов...

Когда директор ленинаканского отделения Армфилармонии Жан Элоян предложил Мкртичу работу, юношу одолел страх «Играть в концертном зале перед зрителем?»

Выйти на сцену было нелегко, но любовь и неодолимая тяга к музыке были сильнее всех страхов и доводов.

«Сцена на несколько сантиметров выше зала. Значит артист, который поднимается на нее, должен суметь с этой возвышенности взволновать и зажечь сердца людей»,—так думал молодой Мкртич. И так он старался играть всю свою жизнь.

Первые выступления в Ленинаканской филармонии принесли с собой и первые аплодисменты, первые похвальные отзывы.

На состоявшемся в Самарканде симпозиуме «Мугамы народов мира» М. Малхасян вместе с другими известными дудукистами достойно представлял армянскую народную музыку, дошедшую до нас из глубины веков. Высшая награда симпозиума—«Кубок мира», который хранится теперь в Московском музее народов Востока, был вручен Мкртичу Малхасяну.

Более двадцати лет руководит Мкртич Малхасян ансамблем народных инструментов Ленинаканского дворца пионеров. Оттуда, где он сам делал свои первые шаги в музыке, сегодня выходят новые поколения юношей и девушек, призванных хранить, развивать и нести в будущее нашу народную музыку.

М. Малхасян одинаково хорошо владеет целым рядом народных

инструментов. дудук, свирель, зурна, блул, но сердце его безвозвратно отдано дудуку.

Фирма «Мелодия» выпустила уже четвертую пластинку с его исполнением армянских танцевальных мелодий.

Мкртич Малхасян продолжает жить в родном Ленинакане. Его знает и любит весь город. С ним почтительно здороваются, с ним советуются, он желанный гость в каждом доме.

ОВАНЕС КАСЬЯН

Множество тайн хранит в себе этот маленький деревянный инструмент, который на протяжении столетий сопровождал армян в их радости и горе. Слушая дудук, поражаешься его способности аккумулировать в себе все проявления жизни народа и звучать как живой голос души народной.

В доме, где родился Ованес, часто звучали задумчивые мелодии дудука. Здесь пели и играли все члены семьи. И песня стала неотъемлемой частью жизни ребенка.

С малых лет он слушал таких прославленных мастеров как Маркар Маркарян, Левон Мадоян, Каро Чарчоглян, Ваче Овсепян, Геворк Шулаверци, Дживан Гаспарян, Хачик Долгоруков, Сурен Диланян и Левон Амирханян.

Чтоб овладеть инструментом, освоить и отработать технику исполнения стать хорошим дудукистом, от мальчика требовался упорный и кропотливый труд.

С рассветом уходил он к Куре, садился на берегу и долго смотрел на медленное течение воды. Тоска по родной земле не давала покоя молодому дудукисту. В его душе неустанно звучали песни Саят-Новы.

Большую роль в формировании художественного вкуса, профессионального мастерства и исполнительской культуры молодого Ованеса сыграл ансамбль «Саят-Нова», в котором он работает уже тридцать лет. Ансамбль, руководимый заслуженным артистом Грузинской ССР Мкртичем Казаряном, пользуется огромной популярностью во всей Грузии. И в этом немалая заслуга Ованеса Касьяна.

Крепкая дружба и многолетнее творческое сотрудничество связывают О. Касьяна с знаменитым исполнителем песен Саят-Новы Геворгом Захаряном (Глахо). Творчество обоих неразрывно связано с бессмертными песнями Саят-Новы, с его лирой любви и братства.

Каждый год в последнее воскресенье мая у притвора тбилисской армянской церкви Св. Геворка собирается многотысячная толпа любителей музыки, чтоб принять участие в традиционном празднике «вардатон» (праздник роз), посвященном светлой памяти великого певца дружбы народов Закавказья Саят-Новы. Весь день звучат песни Саят-Новы в исполнении тбилисского секстета дудукистов, в составе которого и лауреат многих Всесоюзных конкурсов Ованес Касьян.

ГЕОРГИЙ МИНАСЯН (МИНАСОВ)

Сегодня Георгий Минасян играет в Армянском государственном ансамбле гусанской песни. Однако его первые творческие успехи связаны с Баку. Начиная с Государственного ансамбля народных инструментов Азербайджана, которым руководил знаменитый дирижер Ионесян. Вместе с цинкьясти и мугамами со сцены звучали такие жемчужины армянского песенного творчества, как «Длейаман», «Алагяз», «Дун эн глхен». За годы работы в ансамбле Г. Минасян приобрел необходимые профессиональные качества, выработал собственный стиль.

Своего совершенства искусство Г. Минасяна достигло в исполнении таких произведений народной музыки как «Оверн энкан» и «Астхалиц мут гишер».

Дудук Георгия Минасяна кроток и спокоен. Голос его пропитан самозабвенностью тихой любви и обаянием глубокой тоски — качества, которые как нельзя лучше определяют характер самого инструмента.

По-своему осознав роль музыканта-исполнителя в сфере национальной культуры, Г. Минасян доносит до слушателя именно тот оттенок звучания, который наиболее характерен для самого дудука. И может быть, именно поэтому его называют не иначе как «мастер дудука».

Всюду, где бы ни играл Георгий Минасян — в Баку, Тбилиси, Ереване, Москве — он неизменно покоряет публику, завоевывает ее любовь и симпатии.

АРТАВАЗД ТЕР-ОВАНЕСЯН

Любовь к дудуку он перенял от деда — печника Григора, от своего отца Дарчо и его брата Мго. Их большой старинный караглисский дом всегда был полон музыки и веселья, и дудук был частым гостем в нем. Его волшебные звуки влекли к себе. Появилось желание попробовать самому.

После окончания школы Артавазд стал руководить инструментальной частью ансамбля песни и танца Кироваканского дворца пионеров. Позже он руководил — оркестром народных инструментов районного Дворца культуры, был художественным руководителем народных ансамблей Дворца культуры имени Г. Гукасяна и Народной филармонии.

Дудук Артавазда Тер-Ованесяна обладает особым звучанием. Подлинную симфонию чувств извлекает мастер из своего инструмента. Он подкупает искренностью и непосредственностью, высоким профессиональным мастерством. Особый тембр его инструмента сегодня знаком каждому.

Когда в 1972 году в Кировакане был создан фольклорный ан-

самбля «Оровел», А. Тер-Ованесян стал его солистом и концертмейстером. Опытный мастер приложил все силы и умение, чтоб ансамбль смог обрести свое лицо, достичь высокого профессионального уровня.

Артавазду Тер-Ованесяну аплодировали в Эстонии, Латвии, Литве, Грузии и Азербайджане. Он покориł сердца любителей народной музыки во Франции, Польше, Германии. Особенно тепло его принимали в итальянском городе Банио, побратиме Кировакана.

Более двухсот песен в репертуаре А. Тер-Ованесяна, и ни одну из них не обделил мастер своей любовью. Он вкладывает душу в каждую песню, для каждой находит присущую только ей интонацию.

Сегодня Артавазд Тер-Ованесян — заслуженный работник культуры, известный и всеми любимый дудукист, опытный мастер и хороший педагог, воспитавший целую плеяду молодых музыкантов.

ЛЮДВИГ ГАРИБЯН

Дудукист Людвиг Гарибян обладает собственным почерком и собственным видением мира. Начав с заводской самодеятельности, он достиг профессиональной сцены и стал одним из ведущих исполнителей-инструменталистов Государственного ансамбля песни и танца Армении имени Татула Алтуняна.

Слушая Л. Гарибяна, как бы возвращаешься к первоисточкам армянской музыки.

Эта книжка об армянских дудукистах, и естественно, что на каждой ее странице мы вновь и вновь обращаемся к дудуку. Откуда же он взялся, где его истоки? История происхождения дудука теряется во мраке тысячелетий. Зато легенда сохранила для нас образную картину его рождения. Вот она. Некий юноша страстно влюбился в девушку. Но она не отвечала ему взаимностью. Однажды юноша вышел в поле и увидел там свою возлюбленную, которая бродила в полном одиночестве. Юноша срезал стебель какого-то растения, проделал отверстие и заиграл о своей любви. Девушка обернулась. Они встретились глазами и стали друзьями на всю жизнь.

Утверждают, что именно так и появился на свет дудук.

И именно так, сердцем, полным любви, играет сегодня Людвиг Гарибян.

Двадцать лет назад он впервые услышал, как играют на дудке. Услышал «Круик» Хачатура Аветисяна в исполнении Бориса Товмасяна. И магическая сила дудука овладела душой мальчика. Игра Б. Товмасяна казалась неким чудом, а дудук — жезлом волшебника, способного породить целую стаю журавлей, поднять ее в голубое, чистое небо и унести в вечность.

Продолжая традиции лучших армянских мастеров, Людвиг Гарибян играет искренне и непосредственно, одинаково владея драматическими, лирическими и эпическими интонациями. Каждый раз, беря в руки дудук, он ощущает в душе свободный полет журавлей.

ГЕВОРГ СИМОНЯН

В 1938 году двенадцатилетний Жора Симонян начал на дудуке играть в Ленинаканском детском ансамбле народных инструментов. Первое произведение, которое он исполнил, было «Ой назани».

Как-то из открытого окна ленинаканской филармонии его игру услышал Левон Мадоян.

— Кто это играет?—спросил Мадоян у тогдашнего директора филармонии Жапа Элояна.

— Кажется, внук огородника Агаси.

— Пойдем, послушаем его,—предложил Мадоян.

Пошли.

У мальчика запылали щеки—не ожидал, что его игра может привлечь внимание столь знаменитых артистов.

— Сынок, приходи играть в филармонию,—предложил Элоян.

— А как?—испуганно произнес мальчик и посмотрел на Левона Мадояна.

— Не бойся,—сказал знаменитый дудукист,—я буду рядом.

С этого дня для Геворга Симоняна началась совершенно иная жизнь. Слова выдающегося музыканта воодушевили его. С какой-то особой любовью привязался он к своему инструменту и, говорится, потерял покой и сон. Начался долгий период упорного овладения профессиональным мастерством. Кропотливый труд и природная одаренность Г. Симоняна были гарантией его будущего успеха.

Вскоре Геворг Симонян стал одним из лучших дудукистов Ленинакана. Он много гастролировал по городам и селам Армении, радуя слушателей бессмертными мелодиями Саят-Новы, гусанов Шерама и Аваси. Его игрой наслаждались многие знаменитости. А выдающийся поэт Ованес Шираз, вдохновленный исполнительским искусством Г. Симоняна, посвятил ему стихи.

Высокий, красивый и представительный, он гордо идет по старинным улицам Ленинакана, храня в своем сердце те художественные традиции, которыми была одухотворена земля старого Гюмри.

ГУРГЕН АЛОЯН

Решающим в творческой биографии Гургена Алояна оказался 1964 год, когда в Тбилиси был создан ансамбль дудукистов, руководимый Мишей Сукиасяном. Особенно успешным было выступление ансамбля на фестивале и торжествах, посвященных 250 летию Саят-Новы. В конкурсной программе фестиваля Г. Алоян исполнил песни Саят-Новы «Эшхемет», «Дун эн глхен» и «Кяманча», что стало вехой в области интерпретации произведений великого ашуга. Музыканту удалось придать закрепленным традицией минорным напевам неожиданно светлые тона.

Работая с 1965 года в Государственном ансамбле песни и танца Грузии, Г. Алоян в значительной степени обогатил свой репертуар. Неустанной работой над собой он довел до совершенства свое мастерство и достиг виртуозной техники. Исполненная им джазовая композиция для дудука была удостоена высокой оценки специалистов. Впервые дудукист становится лауреатом джазового фестиваля. И вновь дудук расширяет границы своих возможностей.

На эстраде Г. Алоян предельно раскован. Что бы он не исполнял—народные или ашугские песни, мугамы или концерт для дудука Юрия Геворкяна—он неизменно приносит собственное ощущение мира, оставаясь при этом верным «букве» исполняемого произведения.

Ныне молодой дудукист живет и творит в Ереване. Фанатично веря в неиссякаемые возможности своего инструмента, он весь в творческих поисках. В богатой палитре Г. Алояна есть одна очень важная краска, которая собирает в единый колорит все остальные—это его собственное мировоззрение. Своей игрой Гурген Алоян знаменует новый этап в развитии нашей народной музыки.

ВАЧЕ СИМОНЯН

— Никогда нельзя терять того, чем когда-либо обладал народ,— таково убеждение известного армянского дудукиста Ваче Симоняна.

Вот уже сорок лет, как его благозвучный инструмент воспроизводит старинные армянские напевы—простые, незатейливые, добрые.

Он был совсем еще молод. Накануне праздника с нетерпением ждал рассвета. У храмов Лори-Памбакской долины собирался народ со всего района. Барабан и бубен отбивали ритм, звучала зурна, пел дудук. В дружном хороводе плясали люди. И играл Ваче, играл без усталости.

В Спитакском районе День пастуха. В лесу собрались труженики района. Но могут ли пастухи обойтись без зурны, без бубна, дудука, без песен и плясок, без игры Ваче? Сотрясая землю ногами, танцует группа парней. Двигутся плотной стеной—плечи словно клинья вбиты друг в друга. Чекая каждый свой шаг, живая стена готова обрушиться на музыкантов. Но не дрогнула музыка, не испугалась, только ритм изменила она, и стена отступила.

В жилах кровь кипит, ноги пляшут сами.

— Кочари,—кричат пастухи,—кочари!

Кочари для Ваче, что воздух для птицы. Кто сказал, что Ваче неподвижен? У него и печенька и сердце—все пляшет. Исступленно играет Ваче Симонян. Его кочари—это нечто иное. Деревенское, грубое—это танец первых людей.

Есть у Ваче Симоняна свой второй дом—ансамбль народных инструментов Спитакского дворца культуры. Ансамбль создавался в 1949 году. Вместе с руководителем его Ашхарбеком Саканяном Ваче Си-

монян подбирали людей. Многих приходилось уговаривать, убеждать. Надо было поднять музыкальную жизнь района на новый уровень. Ансамбль постоянно выезжал в деревни и села района, играл на полях и пастбищах, нес людям песню, музыку, радость, помогая им в их нелегком труде.

Сегодня Ваче Симоняну за пятьдесят лет, но, как и прежде, его искусство насквозь пропитано неувядающей любовью.

Его любовь—паневы дудука. Задушевная песня народа, которая доходит до нас с крутых склонов спитакских гор.

ЛЕМИК СААКЯН

Лемик Саакяну было 15 лет, когда он впервые взял в руки дудук. Его учителем был выдающийся дудукист Ваче Овсепян, а позже—народный артист республики Дживан Гаспарян.

Школа, пройденная Л. Саакяном у этих двух замечательных музыкантов, позволила ему обратиться к самым разнообразным произведениям народной музыки, демонстрируя при этом красивое звучание инструмента и высокую технику.

Лемик Саакян был первым, кто попытался ввести многоголосие в исполняемые на нескольких дудуках армянские мелодии.

В богатом репертуаре Лемика Саакяна по-новому были осмыслены и произведения великого Комитаса, и песни выдающихся гусанов.

ВЛАДИМИР КРОЯН

Отец Владимира—Нерсес Кроян играл на зурне и дудуке. Брат Папик был певцом. Дети Владимира тоже стали музыкантами. Дочь Эмилия играет на каноне и руководит ансамблем народных инструментов музыкального училища имени М. Тавризяна, другая дочь—Нелли преподает кяманчу в том же училище. Сын Борис играет на аккордеоне. Постоянная музыкальная семья.

В 1944 году, еще ребенком, Владимир услышал игру Левона Мадояна. Мальчик был поражен. Мыслимо ли, чтоб столь маленький инструмент породил такое богатство звуков?

Потом стал играть сам. В 1949 году, услышав игру В. Крояна, Татул Алтуниан предложил ему работать в Государственном ансамбле песни и танца Армении. Но долю работать в ансамбле ему не пришлось. Отделу культуры Кироваканского горисполкома удалось «переманить» своего земляка обратно. Хорошие музыканты были нужны не только в столице. С тех пор Владимир Кроян живет и работает в Кировакане. В 1949 году он основал на трикотажной фабрике ансамбль песни и танца и руководил его инструментальной частью. Потом бы-

ли другие коллективы, сольные выступления, гастролы. И в любом концертном зале, с любой сцены он неизменно покорял публику.

АРАРАТ ДАЛЛАКЯН

Окончив отделение кларнета музыкальной школы-интерната, Арарат Даллакян поступил в Ереванскую консерваторию имени Комитаса. Но мысль о дудуке не давала покоя юноше ни в годы учебы в консерватории, ни после ее окончания.

Однажды его пригласили в Государственный оркестр народных инструментов. Руководил оркестром лауреат премии Комсомола Армении Карлен Мирзоян. Он послушал Арарата и предложил ему играть на дудуке.

Начался длительный и сложный период освоения инструмента. В составе оркестра А. Даллакян гастролитовал по городам и поселкам республики, с самозабвенным исполнял песни Саят-Новы «Ах, хоск уним», «Ашхаруме ах чим каши», «Ворская ахпер», «Караван анцав» народную песню «Таран, таран».

Арарат Даллакян обладает богатым грудным тембром,—говорит Карлен Мирзоян,—его манера исполнения благоприятно воздействует на характер звучания других инструментов, таких, как амшени зурна, шку, парка-шук.

Его игре на зурне и дудуке аплодировали любители музыки в Чехословакии, Венгрии, Сирии, Индии, Вьетнаме, которых он познакомил с такими жемчужинами армянской музыки, как «Лусняк гишер», «Длейаман», «Сарери овин мернем», «Шалахо».

АВЕТИК ТОВМАСЯН

Свои первые шаги он делал под руководством многоопытного Сурена Товмасяна.

В 1979 году Аветик Товмасян был принят в Ереванский ансамбль дудукистов. Будучи самым молодым членом этого большого коллектива, А. Товмасян постоянно ощущал помощь и поддержку со стороны основателя и руководителя ансамбля Дживана Гаспаряна.

Прозвучали первые сольные выступления. Любители музыки тепло и радушно приняли молодого музыканта. С ним стали связывать надежды на будущее.

Помимо работы в ансамбле А. Товмасян много выступает в паре со своим мастером—Дживаном Гаспаряном. Вместе с ним он гастролитовал в Москве, принимал участие в публичных и шефских концертах.

Профессиональное мастерство А. Товмасяна растет с каждым го-

дом. И уже сегодня мы имеем в его лице вполне оригинального исполнителя.

АРШАК АРШАКУНИ

В 1948 году композитор Ерванд Сааруни пригласил Аршака Аршакуни работать в руководимом им ансамбле песни и танца. В ансамбле играли такие дудукисты, как Ваче Овсепян и Дживан Гаспарян. Аккомпанируя им, Аршак Аршакуни непосредственно соприкоснулся с подлинными вершинами исполнительского искусства, с настоящим профессиональным совершенством.

Призванный в 1949 году в ряды Советской армии, он организует там небольшой ансамбль народных инструментов. В ансамбле А. Аршакуни играл на бубне, дудуке, кяманче.

Вернувшись в Ереван, А. Аршакуни стал аккомпанировать Левону Мадояну и Гургену Мирзояну, выступать с певцами Шогик Мкртчян и Норайром Мнацаканяном. Он много гастролировал по городам и поселкам Армении, Грузии, Азербайджана.

Вера в духовные силы человека привела Аршака Аршакуни в музыку. Эта вера жива в нем и поныне. Она передалась его сыновьям Левону и Армену Аршакуни, молодым, подающим надежду музыкантам.

БЕНИК ИГНАТЯН

Осень 1968 года. Шестнадцатилетний Беник с инструментом под мышкой шел к Ваче Овсепяну. Прославленный мастер согласился послушать юношу.

Очень волнуясь, Беник достал свой дудук и после минутной паузы начал играть. Играл народные песни. Одну, вторую, третью. Лицо мастера принимало все более и более благожелательное выражение. После очередной мелодии он предложил Бенику сыграть что-нибудь на зурне. Сомнений быть не могло, мальчик в одинаковой степени владел и дудуком, и зурной.

В этом же году по ходатайству Ваче Овсепяна Беника приняли в ансамбль народных инструментов армянского радио и телевидения.

В жизни молодого музыканта наступил новый период. Период овладения профессиональным мастерством. А критерий мастерства был очень высок. Рядом работали и жили такие корифеи, как М. Маркарян, Л. Мадоян, В. Овсепян. Особенно многим обязан Б. Игнатян Ваче Овсепяну. Мастер не переставал интересоваться судьбой юноши. При каждом удобном случае беседовал с ним, давал ценные советы. Слова мастера Б. Игнатян воспринимал как откровение. Он сберег и

сохранил их до сих пор. Сегодня Беник Игнатян переживает период интенсивных поисков. И не случайно, что любители музыки возлагают на него большие надежды.

АРМЕН СТЕПАНЯН

Недавно в концертном зале Союза композиторов Армении выступали студенты отделения народных инструментов Ереванской консерватории имени Комитаса.

Некоторые выступления ознаменовались поисками новых, весьма интересных путей развития выразительных средств дудука.

Одним из них было выступление Армена Степаняна.

Начальное музыкальное образование по классу фортепиано А. Степанян получил в музыкальной школе имени Айкануш Даниелян. В 1980 году он поступил в Ереванскую консерваторию. Любовь к дудуку Армен перенял от своего отца Айка Степаняна. Многому научил его известный дудукист Манукян

Своими музыкальными знаниями и профессиональным умением Армен Степанян обязан Х. Аветисяну, Х. Хачатряну и Дж. Гаспаряну, которые со всей ответственностью относятся к обучению молодых дудукистов в стенах консерватории.

В Союзе композиторов Армении Армен Степанян исполнил «Михоск уним» Саят Новы, средневековую мелодию «Авун-авун», песню Даниеля Казаряна «Гуйр им пазели», которые были тепло приняты слушателями

АРА БАХТИКЯН

Другим исполнителем, отличившимся на концерте в Союзе композиторов Армении, был Ара Бахтикян.

Дед А. Бахтикяна, Айрик, был народным музыкантом в буквальном смысле этого слова. Он играл на свадьбах, различных праздниках и обрядах. Играл на дудуке, зурне, кларнете. Дед подарил внуку дудук, обучил игре на нем, внушил любовь к народной музыке.

В 1982 году Ара стал студентом Ереванской консерватории, учеником Дживана Гаспаряна и Хачатура Хачатуряна.

На концерте в Союзе композиторов в его исполнении свежо и непривычно прозвучала народная песня «Оровел», песня Антона Маиляна «Инц ми хндрир» и пьеса Х. Аветисяна для двух дудуков.

Продолжая богатые традиции народного исполнительского искусства, Ара Бахтикян стремится обогатить их тем новым, что было достигнуто за последние годы всей армянской культурой.

СЕРГЕЙ КАРАПЕТЯН

Он был еще школьником, когда начал петь и играть на барабане. Пел песни старых и новых гусанов, пел сладкозвучно, с детской непосредственностью.

Только что закончилась война. Люди изголодались по веселью. И отец Сергея, народный музыкант, стал брать мальчика с собой. Свадьбы, пирушки, праздники. Мал чик взрослеет, и с каждым годом появлялась неотвратимая тяга к сцене, к профессиональным коллективам.

В 1946 году тринадцатилетний Сергей стал посещать Ансамбль народных инструментов, которым руководил Артем Меджинян. В этот же период отец начал обучать его нотам. Позже уже аккомпанировал Левону Мадояну, играл в ансамбле гусана Смбата, в Ансамбле народных инструментов, которым руководил Вардан Буни.

Работа в профессиональных коллективах, постоянное общение с видными деятелями народной музыкальной культуры, наложили на все творчество С. Карапетяна неизгладимый отпечаток.

В 1964 году С. Карапетяна пригласили в Ансамбль народных инструментов армянского радио и телевидения. Поводом к тому послужило блестяще исполненная им на кларнете песня Арама Мерангуляна «Ду инц амар». Собственным трудом и талантом проложил он свой путь в большое искусство. Но в глубине души таилась тоска, тоска по дудуку. И с 1965 года Сергей полностью посвятил себя ему. Кропотливый и упорный труд не дал долго ждать своих плодов. Вскоре Сергей Карапетян стал одним из ведущих дудукистов республики.

Благодаря его мастерству многие любители музыки нашей многонациональной страны приобщились к дудуку, к армянским народным напевам. Искусству армянского артиста аплодировали во Франции, Египте, Турции, Исландии, Алжире.

Ныне Сергей Карапетян преподает в музыкальной школе имени Саят-Новы и является концертмейстром группы дудукистов Ансамбля народных инструментов имени Арама Мерангуляна.

* * *

Дудук Двухъязычковый духовой инструмент. Распространен во многих странах Востока, в том числе и на Кавказе. Древнейшие образцы дудука обнаружены в Египте, их возраст исчисляется 3500—4000 годами. Состоит из трубки (абрикосового или грушевого дерева длиной в 30,5 см), на верхнюю часть которой надевается двухъязычковый тростниковый мундштук. Трубка имеет восемь отверстий с одной стороны и одно—с противоположной. В средней части мундштука находится кольцо, с помощью перемещения которого происходит настройка инструмента. Как правило, играют на двух дудуках одновременно—один дудукист исполняет мелодию, а другой аккомпаниру-

ет ему. Кроме того, дудук используется в различных ансамблях. В конце двадцатых годов армянский композитор Вардан Буни создал три разновидности ансамбля дудукистов. Наиболее выдающиеся дудукисты последнего времени—М. Маркарян, Л. Мадоян, В. Овсепян, Дж. Гаспарян.
(Из Армянской Советской Энциклопедии)

ABOUT DOODOOK AND THE ARMENIAN DOODOOK-PLAYERS

(Summary)

«Doodook is the only instrument the playing of which makes me cry».

Aram Khachaturian
People's Artist of the Soviet
Union

And what is doodook? Here is encyclopedic information about it.

Doodook is a wooden musical instrument played by blowing it at one end. It is common with the eastern peoples, as well as with the nations inhabiting the Caucasion mountain range. Its oldest specimens are found in Egypt (35000—4000 years old). Doodook consists of a pipe made of apricot or pear timber with a length of 30,5 centimetres. The pipe usually has eight finger holes on the upper side and only one on the reverse side. It should be mentioned that today doodook has got with us ten finger holes.

Among the Armenian national instruments doodook has a place of honour. It is not a mere instrument. Every listener feels it in his own way. Doodook has soul and feelings in itself. It is a unified symphony of human spirits. In its tiny holes it bears the cry of our bitter past, the hymn to the present bright life, our steadfast soul, our faith, our rightness, our heroic strength...

Doodook is the breath of life to every Armenian. While listening to the sweet tunes of the doodook one is charmed to see in his mind's eye our native land of high mountains, fertile valleys, azure sky, dazzling sun, transparent lakes and turbulent streams. It is said that the doodook can work miracles. And not without reason. It can talk to you, entertain you, amuse you, it can also get you into deep contemplation. At times it can even make you cry your heart out. As an open secret, the power of the doodook is in the divine sweetness of its timbre.

A love of music has always been a feature of the Armenians. It is hardly ever possible to imagine any national festivity without folk

music and dance. Amateur doodook-players were always welcome, loved and respected by the people. Each of them represented his own musical interpretation, displayed his individuality and self-expression to the public. They made an important contribution to the art of doodook-playing. Whole generations of doodook-players have grown up, passed into maturity and with their delicate art excited millions of doodook-fans. In more recent years, when doodook has stepped on stage, professional doodook-players strive to develop a greater musicality and sense of rhythm. Their art is increasingly becoming more elaborate and virtuosic. Our talented doodook-players had and still have tremendous success at big concert-halls of many countries of the world. Armenian doodook-players of rare musicality display their art before a wider audience.

Doodook—the old Armenian instrument has always been the favourite of our people. Melodies played on this small instrument are inexpressibly touching, they convey the inward feelings of our nation, the warmth that runs through ages. And this is sure to make a particular impression on the listeners.

The sweet and soft tunes of our folk music, usually having the colouring of sadness, sorrow and deep grief, as though reflecting our age-old history, touch the heart, the soul and inflame the imagination of everyone irrespective of age and colour of skin.

Each radiation of the Armenian folk melodies on the doodook is a spontaneous outburst of feeling and passion. No verbal explanation is needed. For the doodook «speaks»! Yes, it has its language fully comprehensible to each listener. Even if the listener is a foreigner, and hasn't got the least notion about the Armenian people, its history and civilization, he is sure to learn it from the doodook. For doodook is the very medium which tells about the indomitable spirit of the Armenians, reveals the stamps of anger, the jumps of joy in the history of our ancient country. This tiny instrument speaks a language accessible, common to all mankind.

Today doodook has stepped on stage. Thanks to our distinguished and great experts of doodook—Margar Margaryan, Levon Modoyan, Karo Charchoghlyan, Vacheh Hovsepyan, Givan Gasparyan, Khachik Khachatryan, Suren Tovmasyan, Vladimir Harutunyan, Egishch Manukyan, Mkertich Malkhasyan, Serguey Karapetyan, Artavazd Ter-Hovhannisyan, George Minasov, Hovhannes Kasyan, Vacheh Simonyan and a number of young gifted doodook-players—Harutun Karapetyan, Lemik Sahakyan, Armen Stepanyan, Benik Ignatyan, Vladimir Kroyan, Avetik

Tovmasyan, Ara Bakhtikyan, Saro Danielyan, Ara Dallakyan and others, doodook has splitted all the language barriers of the world. With its soul-stirring tunes it has rised and raised our native land-Armenia.

The following real facts taken from a doodook-player's biography speak for themselves.

Not a single Armenian lives in Iceland. But while giving concerts in Iceland Vacheh Hovsepyan with his exciting performance of the doodook brought down the house. The whole audience was crying out «Play! Play again!» The melodies «Dun en glkhen», «Hovern ankan» created general admiration.

New-York. The United Nations Organization. The representatives of eighty countries got on foot: «Play, play your doodook»! The entire concert-hall filled with cries of approval: «Well done! Excellent» unanimously crying «doo-dook, doo-dook»! And the word «doodook» is articulated in English, Spanish, Italian, Franch, Finnish, Czeck, Swedish, Japanese, Persian, Arabic and, indeed, Armenian and Russian.

Doodook has made its way in the world. Doodook that formerly enjoyed great popularity and was an immediate participant at all national festivities, wedding parties, merry-makings and different kinds of ceremonies, now has considerably widened its audience, having gradually won the biggest stages of the world.

It is believed, and it is really so, that no other instrument is able to convey the emotions of our people so exactly, perfectly and refinely as the doodook does. For it is purely Armenian, born in the early stages of our history. That's why the foreign listener is instantly seduced and captivated by the very first tunes of the centuries-old Armenian folk melodies.

In the hands of our great musicians now doodook travels from country to country, doodook-players are instantly recognized, loved and highly appreciated by public and critics alike. At all concerts doodook brings high fame and honour to the Armenian artists.

The author of the book, journalist and public figure Kamo Mkerchyan has gathered here the flowers of the Armenian artistic world. With great affection he acquaints the reader with our distinguished doodook-players who with their shrill loud pipe fascinate a good many souls.

MARGAR MARGARYAN

Before Margar Margaryan we have had a great many doodook-players, but not on the professional stage. Margaryan had passed the apprenticeship of such prominent musicians as usta (master) Harut, Karo Sargsyan. They fostered the young boy's enthusiasm for music, helped the growth and development of his musical abilities. Soon Margaryan left Echmiadzin for Yerevan to devote himself exclusively to the world of music.

At the half of the 1930's he entered the newly founded Radio Company of People's Instruments. Here he achieved complete professional mastership.

Margar Margaryan made a great contribution to the art. He was the first who played accompaniments to the people's songs. He was again the first who moved doodook on concert stage. The talented doodook-player was also a composer. He was the music author of a number of beautiful songs.

Margar Margaryan has left a rich heritage. The present-day young musicians have a lot to learn and assimilate from his great art.

KARO CHARCHOGLYAN

Even the great specialists cannot always distinguish and name who is playing. But Karo Charchoghlyan's performance came apart from that of all the others. His individual manner of playing and self-expression were so distinct that he was never to be confused with the other musicians. His doodook had its peculiar pitch, sound quality and tempo.

Karo Charshoghlyan was born in Leninakan. He was a rather well-read musician. Unlike the others he knew the notes. Together with Us-eir Hajibekov he wrote a book on doodook-playing.

Having played for long years at Ionesyan's famous company, in 1939 Charchoghlyan became a laureate of the All-Union competition.

Improvisation is most typical of Karo Charchoghlyan. Possessing rare musicality and sense of rhythm, he composed music just while playing. And he was a great expert in it.

Here's a memorable occasion from Charchoghlyan's biography. There was a concert in Baku. The distinguished musician Ghurban Pii-

mov walked to the stage with a nice bunch of flowers and handed it to Karo Charchoghlyan. The latter had performed Sayat-Nova's «Dun en gikhen».

— Master,—Ghurban was addressed to,—you are a man of advanced age and high fame, but you are climbing the stage just like a beginner and bending your head before a youngster».

Ghurban Primov replied to this.

— If you could play as Karo Charchoghlyan does, I am ready to present you with all the flowers of the world.

LEVON MADOYAN

Today he is not with us. But the soul-stirring sounds of his doodook that for many years have offered aesthetic delight still remain unforgettable in a good many minds. Madoyan was the musician whose outstanding merit was the introduction and development of new techniques in the art of doodook-playing. He was extremely original. His virtuosic mastery of the doodook is beyond words. Levon Madoyan played at the Philharmonic Society of Armenia. Alongside with the doodook, he mastered other instruments, too— pipe, shvi, zurna.

Later on he worked at Aram Merangulyan's company who was a composer and the artistic leader of the State People's Instruments Company of Radio and TV. Madoyan made innumerable tours with this company displaying his artistic mastery of the doodook to thousands of music-fans. The geography of his concert tours involved almost all the parts of Armenia, as well as the Soviet Union and abroad. History shows the musician his heritage, his place in the line of distinguished ancestors. And Madoyan is the artist whose heritage is so immense and who has occupied so honourable a place in the line of distinguished ancestors.

To our time his great art excites the tender hearts. The fame of Madoyan's doodook will never die out.

VACHEH HOVSEPYAN

During the hard years of the Great Patriotic War Vacheh was playing and simultaneously working at the Yerevan electro-technical

factory as a turner. In 1944 he entered the People's Instrumental Company of the Radio. It was in this very company that he gained much experience, became more skilful, assimilated the execution peculiarities of the instrument, its technical difficulties. And finally he passed into complete maturity. The talented leader of the company, composer Aram Merangulyan spared no effort and energy to raise Vacheh to a higher professional level both as a musician and as a soloist.

The People's Instrumental Company of Radio truly became a real school for Vacheh Hovsepyan. Here he passed a supreme test of his musical abilities. And he was instantly recognized and appreciated. He was recognized as the best master of the traditional instrument-doodook who with his art confirmed the right of survival of this ancient and modest instrument. Vacheh's art is sincere and ingenuous, direct and spontaneous.

Vacheh Hovsepyan's repertoire was rather large. It involved folk melodies, compositions by gusans (amateur artists) and by professional composers. His art and skill in performing music caused great pleasure and aesthetic delight. As a rule, Vacheh perceived music deeply. His doodook sounded sometimes lyrical and sometimes rational.

Vacheh Hovsepyan was also a talented composer. His own songs, such as «Veradardzir» («Come back»), «Yereknuk» («The Clover»), «Yerani te» (If only»), «Hayastani akhchikner» («The girls of Armenia»), «Iriknamutin» («At nightfall»), «Havata indz» («Believe me»), were always included in his repertoire. It's noteworthy stating that a source of inspiration for the composer Hovsepyan became the works by such outstanding Armenian poets as Vahan Teryan, Paruir Sevak, Silva Kaputikyan and others. Vacheh Hovsepyan combined his creative activity with that of teaching. He gave doodook lessons at the conservatoire and the Radio Company. He was the teacher of many young doodook-players sharing with them all his knowledge and experience.

The famous musician gave concerts practically in all parts of our republic and the Soviet Union as well. He made numerous concert tours to many foreign countries—France, Egypt, Greece, Turkey, Iceland, The United States of America, Iraq, Jordan, etc.

The executant, musician and composer Vacheh Hovsepyan enjoyed great respect and high fame. The obvious evidence of this was that he was awarded the title of the People's Artist of Armenia.

JIVAN GASPARYAN

Jivan Gasparyan is one of the best-known and distinguished musicians of nowadays. He is recognized and dearly loved by everyone who is fond of doodook and, inseparable from it, our folk music. Jivan Gasparyan's name is today almost on everybody's lips. His execution on the doodook is unique, having no like and no equal. It immediately charms and captivates the listener. One is most likely to surrender to the seductions of the soft touches of the music. Gifted with rare talents the doodook-player leaves a strong impression upon his audience. It is very difficult to find exact words for describing the effect produced by his excellent execution on one's feelings.

Jivan Gasparyan plays the doodook with striking mastership. The sweet shades of the music are thrilling. At times they suggest gloom, sorrow, grief, at times-warmth, love, hope. Each time listening to his performance one feels in his heart of hearts the spirit of our ancient but everlastingly young land and its inhabitants. The virtuoso performer attracts a vast number of folk music fans. His concerts always draw crowds.

Jivan Gasparyan is the People's Artist of our republic. He occupies his rightful place among the musicians most prominent in the Armenian artistic world.

KHACHIK KHACHATRYAN

Khachik Khachatryan had first heard the melodies of the Armenian folk songs from father—Badal, who performed them skilfully on the doodook. The young boy under the superintendence of already distinguished musicians Levon Harutunyan and Levon Karakhyan gradually acquired skill in playing the doodook. And soon he was engaged in the staff of the Honoured People's Instruments Company of Radio and TV. Those were the years of complete maturity and mastership.

Now Khachik Khachatryan has retired from the company. But he has devoted himself utterly to conveying all his knowledge and experience to the rising generation. Today Khachik Khachatryan is a skilful tutor and a respectable specialist at the State Conservatoire after Komitas and the musical college after Romanos Melikyan.

SUREN TOVMASYAN

The Great Patriotic War broke out when Suren had just started his first steps in the pursuit of music. The young musician couldn't but take his inseparable «friend»—doodook along to the front. Even at the front-lines he didn't cease to blow his instrument. Since then Suren Tovmasyan and the doodook became lifelong partners.

After the war Tovmasyan played at Aram Merangulyan's company. The skilful execution of the Armenian melodies «Machkal», «Sev-sev acher», «Dun en gikhen», «Krunk» brought the doodook-player wide recognition. At the Honoured Song-Dance Company of Armenia Tovmasyan was applauded in Moscow, Baku, Tbilisi.

In the art tradition all is important. Every great musician takes from this tradition and in his turn gives something to it. In this respect Suren Tovmasyan has established our musical traditions in excellent taste. He can be often seen on the television, or heard on the radio. His doodook immediately charms the listeners by its frankness and sincerity.

VLADIMIR HARUTUNYAN

The Honoured Artist of the republic, the talented doodook-player Vladimir Harutunyan always wins the sympathy and respect of the audience by his marvellous execution.

He was a young musician when in 1958 he came to work in the staff of the State Dance Company of Armenia. With devoted, laborious efforts Vladimir Harutunyan strived to develop a greater musicality, a higher professional skill.

In his earlier years Vladimir has worked at the State Song-Dance Company of Armenia. Here he has learned and inherited a lot from the great musicians Tatul Altunyan, Alexander Alexandryan. But it was one thing to be a soloist and quite another to play in the company a whole programme. Vladimir Harutunyan has devoted all his energies and innate abilities exclusively to the pursuit of music. His performance of the old Armenian songs and melodies produce the cordial greeting and the warm welcome of the listeners. As soon as Vladimir brings his doodook into play it generates excitement.

Vladimir Harutunyan has gone on tours to many parts of our country

The map of his concert tours stretches from Moscow to Tashkent, from Tallin to Saratov. It involves also the countries of the Middle and the Near East, Czechoslovakia, Algeria, Tunisia, Morocco, etc.

Vladimir Harutunyan's rise in the world of music is the evidence of the musician's high professional mastership and high aesthetic taste.

EGHISHEH MANUKYAN

The characteristic quality of the doodook is its timbre. Eghisheh has not only comprehended the timbre of doodook, but in his turn has enriched its potential possibilities. His artistic mastership is conditioned by the individual manner of self-expression and by the frankness of execution. While playing Eghisheh Manukyan becomes fully absorbed in the music. In a moment the same absorption is conveyed to the listeners by the sweet-sounding notes of his doodook. And it's practically impossible to reduce to words the feelings that are stirred in one's heart of hearts.

Today Eghisheh Manukyan is one of the leading doodook-players at the State Dance Company of Armenia.

SARO DANIELYAN

Saro Danielyan is very fond of the doodook. He can't possibly imagine his life without this modest instrument. Everywhere—in the country and abroad, the audience offers him cordial greeting, listens to his music with great pleasure and fascination. The doodook-player's marvellous execution generates excitement, it moves everybody deeply to tears.

Saro Danielyan has a need for sharing his emotions and experiences with the audience not only as an executant but as a composer as well. In his own compositions Danielyan remains faithful to the glorious traditions of the Armenian folk music. His songs strike as sweet and candid to everyone listening to them.

SERGEY KARAPETYAN

From the early childhood Sergey showed obvious musical abilities. His father was his first music teacher. In 1949 the 16-year-old youth

was invited to the People's Instruments Company of the Armenian Philharmonic Society led by the first-rate musician Vardan Bouni (Buniatyan). This professional company became a supreme test of his art and skill in performing music.

With years of hard training Sergey has grown up and achieved the elevation of the music mastery.

In 1964 he entered the Honoured People's Instruments Company of Radio

The multinational Soviet audience has got acquainted, understood and loved the doodook owing to one of its outstanding masters—Sergey Karapetyan. He has made concert tours to many foreign countries—France, Egypt, Turkey, Greece, Iceland, Algeria.

Now Sergey Karapetyan teaches at the Yerevan musical school after Sayat-Nova. He is at the same time the leader of the doodook-players at the Honoured People's Instruments Company of Armenia after Aram Merangulyan.

MKERTICH MALKHASYAN

The first performances in the Leninakan Philharmonic Society brought the young musician the first applauses and the first praises.

Malkhasyan's first steps in the great art started in his native Gyumri (Leninakan), and then progressed gradually towards the capital, towards the big stages. As time passed the artist made himself master of the doodook thanks to hard training, fine skill and aptitude. Malkhasyan is a teacher of more than one generation of excellent musicians. More than 20 years the honourable artist is leading the People's Instruments Company of the Leninakan Pioneer Palace.

Alongside with the doodook he masters other Armenian national instruments—shvi, zurna, blul. However, doodook is his favourite because above all doodook stands closer to his heart.

Mkertich Malkhasyan is one of the beloved and respected doodook players of Leninakan.

HOVHANNES KASYAN

That small instrument—doodook has been familiar to Hovhannes Kasyan from the early years of his life. The doodook has often sounded

at his place. Kasyan's family was extremely musical. His brother—Azat, sisters were all playing and singing. Hovhannes himself was gifted with rare musicality. From early age the little boy has listened with admiration to such Armenian virtuoso doodook-players as Margar Margaryan, Levon Madoyan, Karo Charchoghlyan, Vacheh Hovsepyan, Jivan Gasparyan, Suren Dilanyan and others. Many years hard work was needed for young Hovhannes to turn professional «Sayat-Nova» company, the artistic leader of which is the Honoured Artist of Georgian SSR Mkertich Ghazaryan. The company, where Hovhannes Kasyan is playing for more than three decades, has cultivated in him high professional mastership. His brilliant execution of the songs by Sayat-Nova charms the audience. But most of all Kasyan excels at performing the people's song «Vorskan akhper».

GEORGE MINASOV

George Minasov (Minasyan) made his debut at the State People's Instruments Company of Baku. Under the superintendence of the company's artistic leader and conductor Ionesyan he showed his skill and mastership to their full advantage.

The Armenian musician has rightly assimilated his role in the art. He gives a specific tone and shade of sound to his doodook. Owing to George Minasov the popular tunes of the Armenian songs «Dele Yaman», «Alagiaz», «Dun en glkhen» and many others have reached the ears of a vast number of listeners in Baku, Yerevan, Tbilisi, Moscow.

ARTAVAZD TER-HOVHANNISYAN

Ter-Hovhannisyan plays the doodook with a complete consistency of style. Each time when his fingers touch the instrument a spontaneous expression of emotions fills the concert-hall. He plays from the bottom of his heart the melodious notes of the Armenian songs, that's why they sound so sweet and exciting.

In 1972, when «Horovel» ethnographic song-dance company was created in Kirovakan, Ter-Hovhannisyan became its soloist and leader. Here he trained a vast number of young musicians who today remember their tutor with love and respect.

Artavazd Ter-Hovhannisyan has performed in Paris, Poland, Germany, Italy and here at home—in our republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Georgia, Azerbaijan. He has got more than 200 people's songs in his repertoire. Today Artavazd Ter-Hovhannisyan is the Honoured Art Worker of Armenia, an accomplished musician and skilful teacher.

LUDWIG CHARIBYAN

Ludwig Gharibyan started as an amateur and then turned professional at the State People's Song-Dance company after Tatul Altunyan. Having absorbed all the knowledge he could get from his skilful teachers Ludwig Gharibyan now plays with marked professionalism. The sweet and soft tunes of his doodook expressing love, hope, longing for home cast a gloom on the listeners. The melodies sound frank, natural, ingenuous, full of lyricism.

Today Ludwig Gharibyan is engaged in the musicians' staff of the State Dance Company of Armenia as a soloist.

GEVORG SIMONYAN

In 1939 in Leninakan the 12-year-old boy began to perform at the Children's company of people's instruments. Once the distinguished doodook-player Levon Madoyan happened to listen to him and said that he has gift for music. The words of the great master inspired and encouraged young Gevorg. He started with special love to assimilate all the knowledge and nuances of this art. Talented by nature Gevorg Simonyan applied all his energies in mastering the instrument. And finally he brought his art to perfection, turning a musician of high professional skill.

Today Gevorg Simonyan is one of the well-known and beloved doodook-players of Leninakan.

GURGEN ALOYAN

From 1965 playing at the Honoured Song-Dance Company of Georgia Gurgen Aloyan not only has enlarged his repertoire but also has acquired professional skill. The young artist brought his own manner

of playing, giving a new colouring to the timbre of the doodook. Aloyan's fresh style and technique of performance raise the doodook to the stage of variety-show. The direct proof of this was that the virtuoso performer was awarded the title of laureate at the jazz music festival.

Gurgen Aloyan now lives and creates in Yerevan. His art of making pleasing combinations of sounds in rhythm, harmony and counterpoint charms the listeners.

VACHEH SIMONYAN

Vacheh Simonyan is one of our first-rate musicians. For more than forty years he and his doodook are inseparable friends. As soon as he brings the instrument into play one is sure to feel aesthetic delight. Vacheh Simonyan is recognized as a true heir to his ancestors. The talented musician draws inspiration from nature. The playing of his doodook makes one feel the cool breezes of the mountain valleys. While listening to Simonyan's execution one becomes entirely absorbed in the sweet tunes. One feels the warmth of our sun, the air of high mountains, the fragrance of green meadows. The strong impression left on the listeners is beyond words. It is as though our age-old history is fully restored in the magic tones of the doodook.

ARARAT DALLAKYAN

As a member of the State People's Instruments Company of Armenia Ararat Dallakyan has gone on numerous tours to villages and towns of our republic, performing the sweet music composed by Sayat-Nova. Dallakyan plays his doodook in shades suggesting deep sorrow and grief. Having great natural ability the artist within the years of study has mastered the instrument to accomplishment. Ararat Dallakyan plays not only doodook, but at the same time he is good at other Armenian national wind instruments—zurna, pku, parkapzuk, which he has already performed on the big stages of a number of countries—Czechoslovakia, Hungary, Syria, India, Vietnam.

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Զգիտեմ, որտեղից և ինչպես դուրսուրդ մտավ իմ սրտի մեջ: Գուցե նրանց, որ տարիներ շարունակ լսելով մեր դուրսուրդի տաղանդավոր կատարողների ելույթները՝ մի մասունք, մի ճշմարտություն մնաց՝ դուրսուրդի հմայքը:

Այս գիրքը սրտով է գրված:

Նրա մեջ ամեն ինչ չէ, որ կատարյալ է: Բայց այս գրքի էջերը հարգանքի և սիրո տուրք են բոլոր այն արվեստագետներին, որ հնչեցնում են մեր ծիրանե փայլուն փողը:

Ամեն մարդ պետք է հետք թողնի կյանքում: Երաժիշտը՝ առավել ևս: Դուրսուրդահարը իր կենսագրության տարիներին մի մեծ հետք է թողնում՝ իր արվեստը: Եվ դրանով են գնահատում, մեծարում և պայծառացնում նրա անունը, որ ժամանակների համար մնա մշտաժպիտ և մշտարթուն:

Ես փորձեցի այս գրքում հավաքել դուրսուրդահարների տարբեր սերունդների:

Գուցե նրանք ոչ բոլորն են իրար հետ համաստեղություն կազմում: Գուցե նրանցից ոչ բոլորն են բարեկամության կամուրջներ ունեցել:

«Հայ դուրսուրդահարներ» գիրքը ստեղծելու տարիներին մենք հանդիպել ենք բազմաթիվ երաժիշտների, պատմաբանների, ազգագրագետների, երաժիշտ-կատարողների, որոնք մեծապես նպաստել են գտնելու, հայտնաբերելու կենսագրական փաստեր, լուսանկարներ, լրացուցիչ նյութեր:

Մենք խորապես երախտապարտ ենք բոլոր նրանց, ովքեր օգնեցին գիրքը փաստագրական ճշգրիտ տեղեկություններով հարստացնելու և մասնագիտական սխալներ թույլ չտալու համար:

Հեղինակը շնորհակալ է Հայաստանի ազգագրական թանգարանի կուլտիվից և առանձնապես նրա տնօրեն, պատմական գիտությունների թեկնածու, Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր (ներկայումս «Հայ-գրլիսհամերգի» գլխավոր դիրեկտոր) Լավրենտի Բարսեղյանից, որը խանդավառեց մեզ այս շնորհակալ գործում և ջանք չխնայեց գրքի հրատարակման համար:

Շնորհակալ ենք...

ՄԿՐՏՉՑԱՆ ԿԱՄՈ ՄԿՐՏԻՉԻ

ՀԱՅ ԴՈՒԴՈՒԿԱՀԱՐՆԵՐ
(հոդվածներ)

Խմբագիր՝ Ժ. Ադունց
Գեղ. և տեխ. խմբագիր՝ Ռ. Պետրոսյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ս. Գյուլեցյան

Հանձնված է շարվածքի 5.01.1987 թ.: Ստորագրված է տպագրության 28.08.1987 թ.:
ՎՋ 00704: Ֆորմատ 70×90¹/₁₆: Թուղթ՝ տպագր. № 1: Տառատեսակ՝ նորքի: Տպագրության
րարձր, 13,16 պայմ. մամ., տպագր. 11,25 մամ.+5 ներդիր, 13,74 պայմ. ներկ. թերթ., 8,4
հրատ. մամ.: Տպաքանակ 5000: Պատվեր 2: Գինը՝ 1 ս. 50 կոպ.:
«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:
Издательство «Советакан грох», Ереван-9, ул. Теряиа, 91.
ՀՄՄՀ ԳԱ հրատարակչության տպարան, 378310, ք. էջմիածին:
Типография Издательства АН АрмССР 378310, г Эчмиадзин

